

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

GELİBOLU ROMANINDA ORYANTALİST SÖYLEM

Adeb A. M. ALTAMIMI

**Danışman
Jüri Üyesi
Jüri Üyesi**

**Prof. Dr. Şahmurat ARIK
Yrd. Doç. Dr. Tuba DALAR
Yrd. Doç. Dr. Sema NOYAN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

KASTAMONU – 2017

TEZ ONAYI

Adeb A. M. AL-TAMIMI tarafından hazırlanan "GELİBOLU ROMANINDA ORYANTALİST SÖYLEM" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve oy birliği / oy çokluğu ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Prof. Dr. Şahmurat ARIK
Kastamonu Üniversitesi

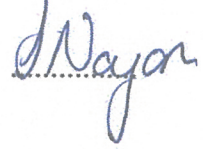
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Tuba DALAR
Kastamonu Üniversitesi

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Sema NOYAN
Karabük Üniversitesi

21...17.1.2017

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Duran AYDINÖZÜ

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Adeb A. M. AL-TAMIMI

TEŞEKKÜR

Bütün hamdler tüm şükür ve hamdlerin sahibinindir. Sayılamayacak kadar nimet ve bu mütevazı çalışmayı inceleme, araştırma ve tamamlama kolaylığı veren Allah'a hamd ediyorum. Bu nimetlerin en kıymetlisi İslam nimetidir. Ya Rabbi bu çalışmamızı faydalı kıl!

Bütün hamdler Yüce kitabında (بَلِ اللَّهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ) (Hayır, yalnız Allah'a ibadet et ve şükredenlerden ol) buyuran Allah'a mahsustur. Peygamber efendimizin buyurduğu "insanların Allah'a en şükredeni insanlara en çok teşekkür edendir" ve "insanlara teşekkür etmeyen Allaha da şükretmez" sözlerine uyarak başlıyorum.

En içten takdir ve teşekkürlerimi danışmanım Prof.Dr. Şahmurat ARIK'A çok teşekkür ediyorum, çünkü onun rehberliği olmadan tezim bu kadar düzgün bir şekilde tamamlanamazdı. Çalışmalarım sırasında bana sürekli destek verdiği ve yapılan bu araştırmadan iyi sonuçlar elde edebilmemi için bana rehberliği için kendisine minnettarım.

Son ancak bir o kadar da önemli olarak; çalışmamı gerçekleştirmem ve bu tezi sonlandırmam için bana güven verdiklerini her zaman hissettiğim, maddi ve manevi desteklerinden dolayı anneme ve babama şükranlarımı sunmak istiyorum.

İlgisi ve desteği için derin şükranlarımla eşime milyonlarca kez teşekkür ediyorum. Geçirdiğim kötü zamanlarda destek olduğu için kendisine minnettarım. Çalışmalarım süresince evdeki her işin problemsiz bir şekilde hallolacağını bilmek benim için çok büyük bir rahatlıktı. Bu sebeple kendisine derin teşekkürlerimi sunuyorum.

Adeb A. M. ALTAMIMI
Kastamonu, Temmuz, 2017

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi
GELİBOLU ROMANINDA ORYANTALIST SÖYLEM

Adeb A. M. AL-TAMIMI

Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Tarih boyunca Doğu toplumlarıyla Batı toplumları her alanda iletişim halinde olmuşlardır. Günümüzde oryantalistler oryantalizm denilen Uzak Doğu ve Yakın Doğu toplumlarını kültür ve yaşayışlarını inceleyerek kendi perspektiflerinden bizlere daha doğrusu dünyaya ‘Doğu’ ve ‘Doğulud’ tanımı oluşturmuşlardır. Oryantalizm aynı zamanda şarkiyat ve şarkiyatçılık kavramları ile bağdaşıp Doğu toplumlarını inceleyen Batılıların yaptıkları akademik çalışmaların sonucudur. Tarih boyunca Doğu ve Batı süregelen savaşlarla dinî, tarihi ve kültürel alanlarda hep karşı karşıya gelen taraf olmuşlardır. Özellikle Batılı gezginler ve aydınlar Doğu toplumlarını hep eleştirmiş, hep aşağılayıcı bir şekilde anlatmış kendilerini yani batıyı hep modern ilme ışık tutan ve medeni olarak göstermiştir. Doğu ile Batı arasında tarih boyunca yaşanan mücadele ve çekişmeler, özellikle Batılı toplumların kendi üniversitelerinde Doğulu toplumlara yönelik ‘Arap kültürü ve Doğu bilimi’ gibi alanlar açılmasına, bu yolla Doğu toplumları hakkında genel bilgi edinilerek oryantalist yaklaşımlara dayanak oluşturulmasına sebep olmaktadır.

Oryantalistler, diğer güzel sanat dallarında olduğu gibi edebiyat alanında da Doğu toplum ve kültürüne genel olarak ön yargılı yaklaşp onları ‘yobaz, kültürsüz, kaba, medeniyet görmemiş ve ilkel’ gibi kavramlarla ifade etmiş, Doğu milletlerini hep geri kalmış barbar topluluklar olarak anlatmışlardır. Tarihe baktığımızda medeniyetin doğduğu yer esasında Doğu’nun ta kendisidir. Doğu’da birçok ülkede yaşayan Müslüman âlimler ve bilim adamları yaptıkları önemli buluşlarla dünya tarihinde birçok buluşun ve yeniliğin önünü açmış, terakkide Batı’ya adeta ön ayak olmuştur. 16. ve 17. yüzyıla kadar Ortaçağ Avrupası ve Batı dünyası kilisenin etkisinde ve taht kavgalarıyla adeta yoksulluk içinde yaşarken Doğu medeniyetleri ise, insanlık adına önemli işler yapmış, yeni ticaret merkezleri oluşturarak dünyada söz sahibi olmuştur. Batı, özellikle Yeni Çağ yani Aydınlanma Çağı’ndan sonra yaşanan olaylar sonrası bilimde ilerlemiş, günümüze kadar dünyada birçok alanda söz sahibi olmuştur. Doğu’nun yeniliklere öncülük ettiği konusunda hemfikir olmayan Batı, Doğu toplumlarına ve kültürlerine karşı bu oryantalist yaklaşımıyla tüm dünyada Doğu’ya karşı geri kalmış ülkeler algısının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Batı toplumlarının bilinçli olarak sergilediği bu tavır, kendi üstünlüğünün tanınmasına imkan hazırladığını söyleyebiliriz.

Oryantalist yani şarkiyatçı yaklaşım tiyatro, edebiyat ve sinema alanlarında olduğu gibi romanlarda da sıkça görülür. Diğer alanlarda olduğu gibi romanlarda da Batılı yazar ve düşünürlerin Doğu toplumlarına karşı oryantalist yorumları dikkat çeker. Bu yorumlar, çoğu zaman özneldir. Romanlarda Tanzimat döneminden itibaren Batı ile Doğu arasında kalmış Osmanlı aydınları çokça görülür. Günümüz yazarlarının da bu konuda eserleri bulunmaktadır. Batılı yazarlar, Doğu'ya karşı oryantalist yaklaşımları ve 'Doğu' algısını kendileri belirlemişlerdir. Edward W. Said, şarkiyatçılık hakkında sunduğu tespitlerle bu konuyu gözler önüne sermiş özellikle tarafsız bir yaklaşımla Batılıların oryantalist yaklaşımlarını eleştirmesi büyük ses getirmiş ve dünya çapında ilgi görmüştür.

Esasında oryantalizmin ve oryantalist söylemlerin araştırılmasındaki bu tezin amacı, Batılı yazar ve düşünürlerin yanı sıra Türk romanlarında da geçmişten beri Batı yanlısı oryantalist söylemlerin, İslamiyet'i merkeze alarak Doğu'da yaşayan toplum ve kültürleri hedef almış olması, Müslümanlar ve Doğu toplumları üzerinde yapılan bilinçli algı operasyonları ve oryantalist söylemlerin tespit edilmesidir.

Çalışma altı ana bölüme ayrılmış olup I. bölümde Oryantalizm kavramı; II. bölümde Oryantalizm kavramının başlangıç ve gelişimi; III. bölümde Oryantalizmin sebepleri ve araçları; IV. bölümde Oryantalizm ve İslamiyet ile ilgili çalışmalar; V. bölümde Oryantalizmin etkili olduğu edebiyat sahası ele alınmıştır. Çalışmanın ana bölümü olan VI. bölümde ise Gelibolu Romanında Oryantalist söylem; VII. Bölümde Sonuç; VIII. bölümde Kaynaklar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimesi: Oryantalizm, Yerli Oryantalizm, Edward W. Said.

2017, 128 Sayfa

Bilim Kodu:

ABSTRACT

Master's Thesis
ORIENTALIST DISCOURSE IN GELİBOLU NOVEL

Adeb A. M. AL-TAMIMI

Kastamonu University
Social Sciences Institute
The Department of Turkish Language and Literature Sciences

Supervisor: Prof. Dr. Şahmurat ARIK

The eastern society has been in communication with the western society in every fields during the history. Today, the orientalist have done the description for “East” and “Easterner” to us, namely to the world from their perspective after they have reviewed the far east society and the near east society’s culture and living that are mentioned as orientalism. Similarly, the orientalism complies with the concepts of peculiar idiom for oriental people and oriental science, and it is a result of academic studies that the western people who have reviewed the eastern society have done. The east and west have become the parties which have disagreed in the religious, historical and cultural fields in the continuous wars during the history. Especially, the western travelers and wise persons have constantly criticized and they have constantly mentioned insultingly, they reflected themselves, namely the west as those to illuminate the modern and as civil ones. The struggle and conflicts which have been seen between the east and west during the history form a basis to the orientalist after the western society has the general knowledge on the eastern society especially as they open the fields such as “ Arabian culture and East science” related to The Eastern societies in the universities in their universities.

The orientalist have generally prejudged on The Eastern society and culture in the field of literature like in the other fine arts, they stated them with the concepts such as “ bigot, uncultured, rude, uncivilised and primitive”, the eastern people fell behind, and they mentioned them as barbaric societies. When we consider the society, the place where the civilization occurs is The East exactly. The Muslim scholars and scientists who live in many countries in The East have provided many discoveries and innovations in the world’s history with their important discoveries, and they have initiated to The West in the development. While the middle age’s Europe and western world lived under the impact of church and in the poverty with the fights for thrones to 16. and 17. centuries, the eastern civilizations provided the important developments for the man, and they created the new commercial centers and they had a voice over the world. Especially, the west got advance in the science after the events following The New Era, namely the age of enlightenment, and they have had a voice in many fields over the world up to now. The following manners are that The West created a percept of back east on the world that; it didn’t accept that The East leaded the innovations and it had an orientalist approach on The Eastern societies and cultures.

We can say that it was provided that the western societies overpowered consciously by this means.

The orientalist are frequently seen in the novels such as in the fields of theater, literature and cinema. The orientalist comments of western authors and philosophers on the eastern societies attract the attention in the novels as the other fields. These comments are mostly subjective. The Ottoman wise persons who were mixed up in The West and East were mostly seen in the novels from the period of Reforms. Today's authors have the works about this subject. The western authors determined the orientalist approaches against The West and the percept of 'East'. Edward W. Said revealed this subject with the determinations that he provided on the orientalism, and especially his criticism on the western people's orientalist approach with an objective approach made the tremendous impact over the world.

Actually, the goal of this thesis to search the orientalism and orientalist statements is that the western authors, philosophers and the orientalist statements which have been the party of west in Turkish novels from the past have aimed the societies and cultures from The East on the base of Islam, and it is that the deliberate perception operations and orientalist statements which have been done on Muslims and the eastern societies are determined.

The study consists of six main sections. The concept of orientalism has been considered in The Section I, the beginning and development of the concept of Orientalism have been considered in The Section II. The reasons and tools of orientalism have been considered in The Section III. The studies related to Orientalism and Islam have been considered in The Section IV. The literature that Orientalism has an impact on it has been considered in The Section V. The Section VI, as the main section of study considered the statement of Orientalist in The Novel of Gelibolu. The Section of Conclusion has been considered as the section VII; the section VII has considered the references.

Key Words: Orientalism, Local Orientalism, Edward W. Said.

2017, 128 Pages

Science Code:

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
1.GİRİŞ	1
2. ŞARKİYATÇILIK KAVRAMI	8
2.1. “Şarkiyatçılık’ın” Terim Anlamı	8
2.1.1. Lügat Açısından “Şarkiyatçılık” Kelimesi.....	8
2.1.2. İstılâhi Açıdan “İstişrak, Şarkiyatçılık” Kelimesi.....	9
2.1.3. “İstişrak/Şarkiyatçılık” Kelimesinin Arapça Tarifi/Tanımı	10
2.1.4. “İstişrak/Şarkiyatçılık” Kelimesinin Batılı Açıdan Tarifi.....	12
2.2. Arap Âlimleri ile Batı Âlimlerinin Görüşlerinin Karşılaştırılması	14
2.3. Batı’nın “Şarkiyatçılık” Terimini Kullanmaktan Vazgeçmesi.....	15
3. “İSTİŞRAK/ORİYANTALİZM” KAVRAMININ BAŞLANGIÇ VE GELİŞİMİ	18
3.1. “İstişrak/Oryantalizm” Kavramının Doğuşu.....	18
3.1.1. “İstişrakın /Oryantalizmin” Doğuşu ve Gelişimi	23
3.1.2. Batılı Âlimlerin Görüşlerine Göre.....	25
3.2. İstişrakın /Oryantalizmin Gelişme /İlerleme Hareketindeki Yeri	26
3.2.1. Birinci Aşama: (Aydınlanmadan Modern Döneme Kadar)	26
3.2.2 İkinci Aşama: (Modern Dönem ve Sonrası)	31
4. “İSTİŞRAKIN/ORİYANTALİZMİN” SEBEP VE ARAÇLARI	38
4.1. Dinî Sebepler	38
4.2. Siyasi ve Sömürgeci/Emperyalist Sebep	43
4.3. İlmî Sebepler	46
4.4. Ticari Sebepler.....	47
4.5. Kültürel Sebepler.....	48
4.6. “İstişrakın /Oryantalizmin” Araçları	49
4.6.1. Enstitü ve Üniversiteler İnşa Etmek	49
4.6.2. El Yazmalarının Toplanıp İndekslenmesi	50

4.6.3. Tercüme	50
4.6.4. Kitap Telifi/Yazımı	51
4.6.5. Sözlük, Büyük Lügat ve Ansiklopedi Telifi/Yazımı	51
4.6.6. Cemiyet /Dernek Kurmak ve Dergi Çıkarmak	51
4.6.7. Kongre ve Konseylerin Yapılması /Düzenlenmesi	52
4.7. Müsteşriklerin/Oryantalistlerin İcraatları	52
5. ORYANTALİZM VE İSLAMİYET İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	55
5.1. İslamiyet ile İlgili Çalışmalar Yapmış Oryantalistler	55
5.2. Oryantalistlerin İslam ile İlgili Düşünceleri Üzerine İncelemeler	61
6. ORYANTALİZMİN ETKİLİ OLDUĞU EDEBİYAT SAHASI.....	69
6.1. Osmanlı ve Türk Edebiyatında Oryantalizm Etkisi.....	71
6.2. Türkiye, Türk Dili ve Edebiyatı ile İlgili Çalışmalar Yapmış Oryantalistler	78
7. GELİBOLU ROMANINDA ORYANTALİST SÖYLEM.....	84
7.1. Türk Aydınının Kendi Halkına Yabancılaşması	84
7.2. Örf-Adetlere Yabancılaşma	92
7.3. İslâm ve Müslümanlara Oryantalist Bakış	98
7.4. Doğulu Milletlere Bakışı	100
7.5. Batılı İnsanın Yüceltilmesi	105
7.6. Türk İnsanın Ötekileştirilmesi	115
8. SONUÇ	119
KAYNAKLAR.....	123
ÖZGEÇMİŞ	128

1. GİRİŞ

“İstişrak/Oryantalizm” veya “Doğubilimi”, Doğu dünyası ile Batı dünyası arasındaki ilişkiyi ele alan, bunların birbirlerine olan etkilerini inceleyen en eski terimlerden biri olarak kabul edilmektedir. Şu var ki Batı dünyası, kendini daima kuvvet ve bilgi sahibi olarak görmüştür. Onların inançlarına göre, Batı dünyasını ilerlemenin merkezi kılan da işte bu kuvvet ve bilgidir.

Batı dünyasının asli ilgi gösterdiği unsur, İslam'dır. Onlar, edebiyat, dil, tarih, medeniyet, âdet, gelenek vb. tüm alanlarda “İslamî” Doğu dünyasına ait her şeyi okumuş, incelemişlerdir.

Bu araştırmalar, sadece ilmî araştırma veya Doğu’yu tanıma hususunda yapılan araştırmalarda ilerleme kaydetmek adına yapılmamıştır. Bu araştırmaların bazısı, Müslümanların dinî değerlerini zayıflatmak ve bu suretle kolayca onları mağlup etmek amacı ile yapılmıştır. Bazı araştırmaların amacı ise ekonomik ve sömürgeci egemenliği Doğu dünyasına dayatma amacını taşımıştır.

Ancak bu araştırmaların arkasındaki en önemli hedef, dinî hedef olmuştur. Bunların amacı, gerçek ve doğru dinin Hristiyanlık olduğunu, Hristiyanlığın İslam'dan daha üstün olduğunu ispat etmek ve İslam ile Hristiyanlık arasındaki benzerliğin aynı kaynaktan geldiğine dikkat çekmek yerine İslam'ı Hristiyanlığa dönüştürmek şeklinde idi. İşte bundan dolayı, Batı ile Doğu arasında sert ve kalıcı bir çekişme ortaya çıkmıştır. Bu çekişme, sadece dinî alanla sınırlı kalmamış, bilakis ekonomik, sosyal, teknik, kültürel ve siyasi tüm alanlara yayılmıştır. Bu çekişme, müsteşriklerin/oryantalistlerin edebî eserlerindeki, gezi yazılarındaki ve çeşitli risalelerindeki bakış açılarına da yansımıştır. Müsteşriklerin/Oryantalistlerin eserleri, bu çekişmenin izleri ile beslenmiştir. Hatta bazı müsteşrikler/oryantalistler, Doğu’yu görmedikleri ve Doğu’ya yolculuk etmedikleri hâlde, Doğu dünyası hakkında eserler kaleme almışlardır. Bu tür araştırmacı ve yazarlar, Avrupa toplumunun hafızasında derin izler bırakmış ve Doğu milletlerine yönelik bakış açısının değişmesine sebep olmuşlardır.

Oryantalist çalışmaların veya Doğu ile ilgili araştırmaların başlangıcına baktığımızda, bizzat araştırmacı ve müsteşriklerin/oryantalistlerin kendi görüşlerine göre, bu çalışmaların başlangıcı noktasında belirli bir tarih tespit edilemediğini görmekteyiz. Şayet ilmî araştırmalar, Viyana Konsili'nin 1312 yılındaki kararının çıkışına binâen Avrupa üniversitelerinde '*Doğu ve Arap Dilleri Kürsüleri*'nin kurulması ile şekillenmeye başlamış ise, o hâlde Doğu ile Batı arasındaki sert çekişme, bazı eski Yunanca eserlerde geçtiğine göre ta eski çağlara kadar uzanmaktadır. Edward Said'e göre, şüphesiz ki Arapça eserlerin tercüme edilmesi, Avrupa üniversitelerinde Doğu dilleri kürsülerinin kurulması, Doğu ve Doğulular hakkında kongreler düzenlenmesi gibi oryantalist çalışmalar, Doğu'nun “öteki” terimi ile kurulması ve algılatılması çalışmasıdır.

Coğrafi belirleyiciliği hatırladığımız zaman, “öteki”in yani Doğunun, 16. yüzyıldan itibaren kültürel açıdan öne çıktığını görmekteyiz. Bu durum, Batı ile tarihsel zıtlık arz etmektedir. Batı, Aydınlanma Çağı'ndan itibaren mesafe kat etmeye, kalkınmaya başlamış ve Doğuyu tanıtırken de çeşitli klişe terimlere sığınmıştır. Bu terimlerin bazıları, “zorba/diktatör Doğu”, “Doğu acaiplikleri”, “Doğu kadını”, “Doğu tasavvufu” gibi, Avrupalıların Doğu'ya ve Doğululara atfettikleri terimlerdir. Aynı zamanda Avrupalılar bu oryantalist çalışmaları, kendilerini başkalarına tanıtmak için; kendilerini mümtaz veya başkalarından farklı kılmak için de yapmışlardır. Onlar kendilerini, başkalarından üstün bir unsur olarak tanıtmaya çalışmışlardır. Bu suretle, kavramlarını koymaya çalıştılar ve bu kavramın, henüz gelişmemiş olan ülkelerin medenileştirilmesi görevini Avrupa'nın omuzlarına yüklediğini ileri sürmüşlerdir. Böylece Avrupalının, Avrupalı olmayandan üstün olduğu fikri şekillendirilmeye başlanmıştır. Şöyle ki, oryantalist çalışmalar, Doğu'nun yapmacık ve “hayali” bir suretini teşkil edip üretmiştir. Hâlbuki bu çalışmaların ürettiği suret, Doğu'nun gerçek sureti değildir. Nitekim Edward Said, bu çalışmaların mahiyetinin hakikati yansıtmadığını izah etmiştir. Çünkü bahsedilen çalışmalar, müsteşrikler/oryantalistler vasıtası ile emperyalizmin dinî, kültürel ve siyasi hedeflerine ve sömürgecilik yolunu açan amaçlarına hizmet etmiştir. Buradan da anlaşılıyor ki Batı, Doğu'yu tanımlarken, orasını anlaşılması çok zor, garip olayların ve dehşetin hüküm sürdüğü, içinde acaip garâip şehvetlerin kol gezdiği, vahşi ve barbarca sahnelerle ev sahipliği yapan bir yer

olarak tanımlamaya kalkışmıştır.

Akabinde çıkan Haçlı seferleri de Müslümanlar için yeni benzetmeler üretmeye ve Müslümanları şerli, kötü ahlaklı, fasık, barbar, cahil, aptal, pis, aşağılık, vahşi, iğrenç, keyfine düşkün ve şiddet yanlısı kimseler olarak tanımlamaya devam etmiştir. Hristiyan dünyanın bakış açısına göre İslam, Avrupa'nın karanlık yüzü idi. Dinî reform ve Osmanlı İmparatorluğunun geçilmesi, Hristiyan dünyasını “*Batı*” olabilmek için bir dönüşüm geçirmeye sevk etmiştir. 17. ve 18. asırlarda Batı, Avrupa adı verilen korkunç büyüklükte bir coğrafi alandan oluşmakta idi¹. Batı sömürgeciliğinin, 19. asırda Hindistan'a, Çin'e ve Ortadoğuya yayılmasından sonra Batı, '*Avrupa'ya has emperyalist plan/proje*' olarak tanımlanan siyasi rolü üstlenmeye güç yetirebilmiştir. “*Batı*” kavramı, kendisine “*Yeni Dünya*” denilmekte olan ve “*medeniyet*” kavramı ile birlikte anılan Amerika Birleşik Devletleri'ni de içermeye başlamıştır. Akabinde, “*Batı medeniyeti*” kavramı, “*Hristiyan dünyası*” kavramının yerini almış ve kendisi ile kültürlerin ve Doğu medeniyetlerinin mukayese edildiği bir ölçüt hâline gelmiştir. Sonrasında ise “*Doğu*” kavramının karşısına “*Batı*”nın kavramsal tasnifi/sınıflandırılması konulmuş ve “*Doğu=Batı olmayan her şey, ve Batı'nın gerçekten arzuladığı bazı şeyler*”² anlamı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Edward Said'in istişrakı/oryantalizmi incelemesi, “*Doğu*” ve “*Batı*” şeklinde veya “*ötekiler*” ve “*biz*” biçiminde iki odağa merkezlenmiştir. “*Ötekiler*”, gelişmemiş dünyayı; “*biz*” ise gelişmiş kısmı simgelemektedir. İstışraka/Oryantalizme göre şüphesiz ki Batı ileridir, canlıdır, medeniyeti temsil etmektedir, vardır ve ömrünü tamamlamakta olan geri kalmış Doğu'nun aksine var olmaya devam edecektir. İstışraka/Oryantalizme göre Doğu, nihayete ermiş olan eski bir medeniyeti temsil etmektedir.

Bunun için Batı emperyalizmi, son dönemlerde, “*medeniyetler çatışması*” tezini ortaya atmış ve bu nazariyesini “*Hristiyan Batı medeniyeti*” ile “*Doğu İslam medeniyeti*” arasındaki çatışma şeklinde temsil etmiştir. Onların zannına göre, Hristiyan medeniyeti

¹ Ziyaeddin Sardar, **El-İstışrâk** (Çeviren: Fahri Salih) Basım I, Ebu Dabi, Ebu Dabi Turizm ve Kültür Heyeti, 2011; s. 23.

² Sardar, **a.g.e.**, s. 24.

verimlidir; yenilenme, özerklik, hayatı ve dünyayı idare etme ve yaşayan/canlı medeniyeti temsil etme kudretine sahiptir. Yine onların zannına göre İslam medeniyeti ise zamanın eski bir döneminde mevcut olup sonra tamamen yaşamını yitirmiş, dinamik hareketini kaybetmiş, özerklik kudretine de medeniyeti temsil etme kabiliyetine de sahip olmayan geri kalmış, ölmüş, bitmiş bir medeniyettir³. İstişraka/Oryantalizme göre, şüphesiz ki Batı egemendir, efendidir, medeniyettir, tüm olumlu ve güzel/sağlam sıfatların sahibidir; Doğu ise tam aksine daima mahkûm ve köle mesabesinde olagelmıştır. Onlara göre Doğu dünyası, medeniyeti, Avrupa sömürgelerinin en eski, en zengin ve en büyük mekânına/toprağına sahip olmasından almaktadır. Doğu ile Batı arasındaki ilişki, “*kuvvetli ortak*” ile “*zayıf ortak*” arasındaki ilişki şeklinde sınıflandırılmaktadır. Belfour ve Kromer'in ifade ettiğine göre Doğu, akıl dışıdır, fasık ve gericidir; buna mukabil Batı ise akılcıdır, faziletlerle donatılmıştır, tazedir, seviyelidir ve hükmetmek için yaratılmıştır⁴.

Doğu ile Batı arasında yapılan bu mutlak ayırım/farklılaşma, yıllarca sürmüş, büyümüş/artmış ve berrak/belirgin bir hâle gelmiştir. Coğrafi keşifler, ticaret yolları ve Haçlı Seferleri ile bu durum daha da netleşmiştir. 18. yüzyılın ortalarında Doğu ile Batı arasında iki temel unsur belirginleşmiştir. Birincisi, Avrupa'nın Doğu ile ilgili sistematik bilgisidir. Bu bilgiden, çok sayıda roman, şiir ve tercüme doğmuştur. Aynı şekilde gezi ve keşif yazarları da Doğu hakkında birçok metin kaleme almışlardır. Doğu-Avrupa ilişkilerinin neticesi veya diğer göstergesi, Avrupa'nın, egemen konumuna varmış olamasa bile kuvvet/güç konumunda yer almış olması idi⁵. İlmî, ekonomik ve siyasi alanların tümünde Doğu ülkelerini sövmeye sevk eden de işte bu kuvvettir. Oryantalist çalışmalar, Avrupalıların zihninde Doğu ve Doğululara yönelik çirkin bir suret üretmeye gayret etmiştir. İstişrak/Oryantalizm bununla da yetinmemiş, buna ilaveten Doğu dünyasındaki tüm yükselme ve ilerleme adımlarını da yok etmeye çalışmıştır. İstişrak/Oryantalizm, Batı takipçiliğine bağlı mutlak iman sahibi bir akılcılık inşâ etmeyi hedeflemiştir. İstişrak/Oryantalizm, 20. yüzyılda, özellikle de Doğulular oryantalizmin istihbarat, sömürü ve diğer hususlar gibi şaibeli hareketler ile köklü bir bağı olduğu cihetinde tepki göstermeye ve duruş sergilemeye

³ Nurullah Çetin, **Türk'e Oryantalist Kuşatma**, Berikan Yayınları, Ankara 2014, s.9.

⁴ Edward Said, **Oryantalizm**, (Çeviren: Nezih Uzal), İrfan Yayınları, İstanbul, 1998, s. 64.

⁵ Said, **a.g.e.**, s. 63.

başladıktan sonra taktiğini değiştirmiş; kendisine bizzat Doğu İslam dünyasından temsilciler, yani yerel müsteşrikler/oryantalistler seçme'ye başlamıştır. Bu yerel müsteşrikler/oryantalistler, dışarıdan idare edilmişlerdir. Batı onları, Doğu ülkelerinde kendilerine yardımcı olmaları için Batılı tarzda yetiştirmiş; Batılı ilkeler doğrultusunda eğitmiş; onlara tüm maddi imkânları sağlamış; ödüller vermiş; onları Batı tarafından zaman zaman tertip edilen kongrelere çağırmış; ve onlara düşlemekte oldukları şöhreti ve rahat geçimi sağlamıştır⁶. Batılılar, ressamaları, gazetecileri, yazarları, romancıları, fotoğrafçıları ve Doğulu siyasetçileri kendi taraflarına çekerek, onların vasıtası ile Doğu toplumunun İslamî ve millî varlığını zedelemeye; plan ve projelerle Batıya ait fikirleri tatbik etmek sûreti ile Doğu'nun İslâmî ve milli varlığını mahvetmeye çalışmışlar; Siyasi mefhûmun değişmesi ve bozulması, yeni bir toplum oluşturma mefhûmunun filizlenmesi, dünyaya bakış açılarının değiştirilmesi, Batıya mutlak bağıllık ve boyun eğme fikrinin yerleştirilmesi için çok çaba sarf etmişlerdir⁷.

Bu müsteşrikler/oryantalistler, kendi sözcülüklerini yapan, ekonomik, kültürel ve politik alanların tümünde Doğu akılcılığını Batı anlayışına göre oluşturmak/biçimlendirmek için çalışan yerel müsteşrikleri/oryantalistleri kullanarak, Batılı emperyalist siyasetlerini yaymak için tüm görsel ve işitsel basın-yayın araçlarını tamamını işgal etmiş durumundadırlar. *“Her gün gazete ve televizyonlarda emperyalist Batı'nın siyasi, kültürel, ekonomik görüşlerini dillendiriyorlar, onlara tercüman oluyorlar. Bunlar Batı'nın ağzıyla konuşarak kendi vatandaşlarını Batı'nın genel anlamda Doğu siyaset projeleri doğrultusunda şekillendirmeye, zihinlerini güdümlü, bağlı bir işleyiş yönünde inşa etmeye çalışıyorlar.”*⁸ Yazarlardan, politikacı ve edebiyatçılardan oluşan bu müsteşrikler/oryantalistler, bununla da yetinmemişler; ayrıca kendi halklarının kimliklerini/benliklerini kaybetmeleri için de çaba harcamışlar. Onların dini ve milli değerlerini zayıflatmaya çabalamışlardır. Böylece Müslüman halkların güvenilirliğini sarsarak onları itibarsızlaştırmayı ve anlamsızlaştırmayı hedeflemişlerdir. Müslüman halklar güvenilirliklerini kaybedince de ortaya çıkan boşluğu, materyalizm, kapitalizm, Batı zihniyetli Hristiyanlık ile

⁶ Nurullah Çetin, **Türk'e Oryantalist Kuşatma**, Berikan Yayınları, Ankara 2014, s.10.

⁷ Çetin, **a.g.e.**, s.10.

⁸ Çetin, **a.g.e.**, s.11.

doldurmaya çalışmışlardır⁹. Bu Batı etkisi, edebî eserlere, özellikle de romanlara yansımıştır.

Roman türü, Osmanlı Devleti'nin ıslahatlar yapıp da Batıya yöneldiği Tanzimat Döneminden itibaren Türk edebiyatına da girmiştir. Tanzimat akabinde yenilikler hız kazanmış ve roman karakterleri daha güçlü bir biçimde işlenmeye başlamıştır. Bu karakterler bir açıdan Batılılaşmanın suretini, bir açıdan ise bazı yazarlar tarafından bu durumdan hoşnut olmayarak millî değerlerine sınıksız sarılmayı temsil etmekte idiler. Tanzimat dönemi ile birlikte Türk edebiyatının Batı ile Doğu arasında kaldığı görülmektedir. Özellikle roman sahasında açıkça gözlemlenebilen bu durum Tüm edebiyatında çelişkiler yaratmıştır. Batı'yı yakından takip eden Osmanlı Devleti'nin bu politikaları Türk edebiyatında da yankı bulmuştur. Yazarlar romanlar üzerinden Batılı karakterlerle Batı'yı Osmanlı'ya tanıtmaya çalışmışlardır. Yazarlar aynı zamanda romanlarında bu konuyu işlerken Batılılaşma olgusunun millî değerlerinin önüne geçmesinden de rahatsız olmuşlardır.

Bu durum belli bir döneme kadar Türk romanlarını şekillendirmeye devam etmiştir. Türk edebiyatında bu durumu romanlarında işleyenlerden biri de Orhan Pamuk olmuştur. Yazdığı eserlerinde medeniyetler arasında sıkışmışlıklara yer vermiş olsa da romanda asıl olay örgüsü okuyucuya hissettirilmiştir. Nişantaşı'nda zengin bir aileye mensup olduğu bilinmekte olan Orhan Pamuk, Doğu ülkesinde Batılı olmak kavramını yaşamış olup, yaşadığı toplumdan kendini soyutlamış olduğuna romanlarında sıklıkla yer vermiştir. Romanlarının içeriğine bakıldığında İstanbul dışına çıkmadığı, olayların İstanbul çevresinde yaşandığı görülmekle beraber olay içindeki karakterlerin İstanbul'un burjuva ailelerine sahip karakterler olduğu görülür. Orhan Pamuk burjuvalardan bahsederken kendi yaşamından ve aile üyelerinin yaşamlarından da izler katmıştır.

Yazarın *Beyaz Kale* adlı romanında ise bu kez İstanbul'a olan yaklaşımı ve İstanbul'un tarihî güzellikleri söz konusu edilmiştir. Romanlarında İstanbul'un semtlerini gelişmişlik ve modernlik olarak iki guruba ayırmıştır. Romanlarının konusunda genel

⁹ Çetin, a.g.e., s.11.

olarak yabancılaşmaya yönelik bulguların beraberinde getirdiği karakterlerde oluşan kimlik bunalımlarına rastlanır. Orhan Pamuk bu tip karakterlerle toplumunda bir köprü oluşturup Batılaşma karşısında kendi kültür ve geleneklerine yabancılaşmıştır. Batı'ya karşı yaklaşma Türk toplumunun arada kalmasına, kendi kültür değerlerinde kimlik karmaşası yaşanmasına sebep olmuştur. Orhan Pamuk'un yazılarına bakıldığında.

Doğu ile Batı olarak bilinen bu iki zıt kutbun birbirinden faydalanarak zenginleşeceği düşüncesi görülse de romanlarında bu karşılaştırmalara yer verilmez.¹⁰

¹⁰ Büşra Şahin, “Orhan Pamuk Romanlarında Oryantalizm”, **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.

2. ŞARKİYATÇILIK KAVRAMI

Amaçları, yönelimleri, ufuk ve hedeflerinin muhtelif olması nedeni ile birbirinden farklı çok sayıda “şarkiyatçılık” kavramı ortaya çıkmıştır. “Şarkiyatçılık” kavramı, haddi zâtında hususi varlığı olan bir ilim olarak kabul edilmektedir. Bu da konuyu araştırmaya girişecek olan kişilerin, “şarkiyatçılık” kavramını sınırlandırmalarını gerektirmektedir. “Şarkiyatçılık” kavramının tarif edilme amacı ancak, araştırmacıların ve ihtisas sahiplerinin derinlemesine iştiğal ettiği ve bu konu ile kitaplarını doldurdıkları bir tekrar bâbındandır.

2.1. “Şarkiyatçılık’ ın” Terim Anlamı

2.1.1. Lügat Açısından “Şarkiyatçılık” Kelimesi

“Şarkiyatçılık” kelimesi, “şark” kökünden türemiştir. Örneğin “güneş doğdu, ıstık verdi ve yeryüzüne yayıldı” anlamında “güneş şark/şurûk etti” denilir¹¹. Lügavî/Dilsel kavramını araştırmakta olduğumuz “Orientalizm” kelimesinin, birçok Arapça sözlükte geçmiyor olması, dikkate değer bir husustur. Ama bu, sarf kaidelerine ve iştiğak ilmine¹² dayanarak bu kelimenin gerçek anlamına ulaşabilmemize engel değildir. “Şarkiyatçılık /İstişrak” kelimesinde geçen zâid/ilave harflerin “Hemze, Sîn ve Tâ” harfleri olduğunu görmekteyiz. Bu harfler Arap dilinde “bir şeyi talep etmek” anlamına gelmektedir. Örneğin Arapça söylenişinde başına bu harflerin gelmiş olduğu “istiğfar etti” kelimesi, “bağışlanmayı talep etti” anlamına; “istinsâh etti” kelimesi, “nasihat talep etti” anlamına; “istiska etti” kelimesi, “su talep etti” anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, “istişrak” kelimesi, “Doğu’yu talep etmek” anlamına gelmektedir. “Doğu’yu talep etmek” ise, “Doğu’nun ilimlerini, dillerini/lügatlerini, edebiyatını, dinlerini talep etmek” demektir. Bu tarif, Arapça’ya göre yapılmıştır.

Avrupa dillerine baktığımızda ise, bu kelimenin farklı bir anlamını görmekteyiz. Avrupa dillerine göre bu kelime, coğrafi veya astronomik açıdan Avrupa’nın doğusuna

¹¹ Zübeydî, *Tâcu'l Arûs min Cevheri'l Kaamûs*, (Tahkik: Ali Beşiri), el-Vicdâniye, Fikir Yayınevi, Basım XIII, 1995, s.237.

¹² İshak Musa, *Al-istişrak Neşatâhu ve-Tatâvrahu ve-Ehdafahu*, Kahire, Ezher Matbaası, 1967, s.1.

düşen beldelere/ ülkelere işaret etmektedir. Avrupa'daki istişrak/ Şarkıyatçılık/ oryantalizm çalışmalarına baktığımızda, bu çalışmaların, Avrupa'nın güneyine - güneydoğusuna doğru- düşen ülkelerin kültür ve tarihini ele aldığını görmekteyiz. Bu açıdan bakılınca, coğrafi anlamdaki “Şark/Doğu” sıfatının bu kelime ile uyumlu olmadığı görülmektedir. Avrupa dillerindeki coğrafi ve astronomik anlama baktığımızda, “Doğu” sözcüğünün İngilizce karşılığının “East”, Fransızca karşılığının “Est” ve Almanca ¹³ karşılığının ise “Ost” olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu mânâ, bazı geçmiş çalışmaların ele aldığı coğrafi anlamı olumsuzlamaktadır. Örneğin araştırmacı Sinem Atalay, 2007 yılında çıkan “Oryantalizm, Oryantalistler ve Arap Dili Çalışmaları” adlı tezinde, araştırmacı Osman Sarı da 2008 yılında çıkan “Oryantalizm Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmasında, “istişrak/şarkıyatçılık” kavramının tarifini coğrafi anlama nisbet etmişlerdir.

Nitekim, Avrupa dil sözlükleri üzerine çalışmalar yapan Müslüman araştırmacılardan biri olan Seyyit Muhammed Şahit, Alman dilinde, “Doğu” anlamına gelen ve Doğu’ya dair çalışmalarda kastedilen “Doğu” bölgesine işaret eden, kendine has hissi damgası değil de manevi damgası olan “Morgenland” şeklinde bir kelime bulmuştur. Bu kelime “Sabah ülkesi” anlamına gelmektedir. Güneşin sabahleyin etrafı aydınlattığı, herkes tarafından bilinmektedir. Bu açıdan bakılınca, bu kelimenin, coğrafi ve astronomik anlamından ayrılıp da “sabah” sözcüğünün anlamına doğru odaklanılmasına yönelmeye delâlet ettiği âşikar olmaktadır. “Sabah” sözcüğü, “nur/ışık/ziya” ve “yakaza/uyanıklık” anlamlarını içermektedir. “Morgenland” kelimesinin zıt anlamlısı ise “Abendland” şeklindedir ve “karanlığa, istirahat delâlet eden akşam beldeleri/ülkeleri” anlamına gelmektedir. O hâlde Almanca’da geçen “Morgenland” sözcüğü, tüm Avrupa dillerinde “ilim ve irfanı, irşad ve tavsiyeyi talep etme”¹⁴ anlamına gelen “Orient/Şark/Doğu” kelimesinin harfi harfine tercümesidir.

2.1.2. İstılâhi Açıdan “İstişrak, Şarkıyatçılık” Kelimesi

“İstişrak/Şarkıyatçılık” kavramının ıstılâhi açıdan belirlenmesi hususuna girmeden önce, müsteşriklerin/oryantalistlerin “istişrak” kavramının belirlenmesi çerçevesinde

¹³ Seyyid Muhammed Şâhid, *Al-İstişrak ve Menheciyyetu'n-Nakd*, 1994, s. 196.

¹⁴ Seyyid Muhammed Şâhid, *a.g.e*, s.196-197.

bizzat kendilerinin ileri sürdükleri görüşlerin, akabinde ise Arap âlimlerin görüşlerinin bilinmesi gerekmektedir. Bunları öğrendikten sonra, “*istişrak, şarkıyatçılık*” kavramını belirlemeye çalışabiliriz.

“*İstişrak*”, -kısaca değinecek olursak- tarihi, fıkhi, dili, edebiyatı, sanatları, ilimleri, gelenek ve görenekleri açısından Doğu’ya ait olan her şeyi incelemek amacı ile Batılıların yapmış oldukları çalışmalardır.¹⁵

Oryantalist “Müsteşrik” (Fr. orientaliste) kelimesi tarih içerisinde farklı anlamlara sahip olmuştur. “*Müsteşrik*” kelimesinin ilk kullanımı, Doğu veya Yunan Kilisesi üyelerinden birine atfedilerek 1638 yılında olmuştur. 1691’de Anthony Wood, Samuel Clark’ı “bazı Doğu dillerini bilen kimse” anlamında “orientalian” “Müsteşrik” olarak tanıtmaktaydı.¹⁶ Terim, sömürgecilik dönemi Hindistan’ında Hint eğitiminin temelini İngilizce olması gerektiğini savunan İngiliz taraftarları karşısında Hint kültürünü önerenleri adlandırmak için kullanılmıştır. “Doğu araştırmalarında uzmanlaşmış kişi” manasında oryantalist kelimesi İngilizce’de ilk defa 1779’da Edward Pococke üzerine kaleme alınmış bir makalede, Fransızca’da 1799’da *Magasine Encyclopedique*’te¹⁷ görülür. 1824’te *Journal Asiatique*’te Louis Langles için yayımlanan ölüm ilanında oryantalist kelimesine yer verilmiştir (Lowe, s. 3). Oryantalizm “Doğu incelemesi” anlamıyla 1838’de *Dictionnaire de l’Academie françai se’e* girmiştir. Türkçe’de şarkiyat, daha sonra doğu bilimi, Arapça’da istişrak kelimeleriyle karşılanmış. Oryantalist için müsteşrik kelimesi kullanılmıştır. “*Müsteşrik, Oryantalist*” kelimesi ise, “*Doğu’ya ait ilim, dil, edebiyat, tarih ve medeniyetler alanında ihtisas sahibi kişi*” anlamına gelmektedir.

2.1.3. “*İstişrak/Şarkıyatçılık*” Kelimesinin Arapça Tarifi/Tanımı

Arap âlimleri ve araştırmacıları, “*istişrak*” sözcüğünün tanımlanması hususunda, hepsi

¹⁵ M. Es-Sibai, *Oryantalizm ve Oryantalistler*, (Çeviren: Mücteba Ugur), İstanbul 1993, s.12.

¹⁶ *Al-Müsteşrikûn El-Buritanium*, Çeviri Muhammed Alssuaki Alnnuayhi, Baskı Wayam Kulliter, London 1943, s. 7-8. Bak Türkçe islam ansiklopadı A. J. Arberry, *British Orientalists*, London 1943; s. 8.

¹⁷ *İslam ansiklopadı* G.Endress, *An Introduction to Islam* (tre. C. Hillenbrand). Edinburgh 1988, s.1. Suat Yıldırım, Oryantalistlerin Yanılgıları, Ufuk Yayınları, İstanbul, 2003, s. 20. Bak Boswort: **Orientalism and Orientalist**, (Çev. Cemal Ağırman), Great Britain, 1997. s. 27.

de kendi fikri eğilimine göre çok sayıda ve çeşitli yönelimlere sahip olmuşlardır. Ahmet Zeyyat şöyle demiştir: “*“İstişrak” sözcüğü ile bugün, Batılıların Doğu tarihini, milletlerini, dil ve edebiyatlarını, ilimlerini, geleneklerini, inanç ve efsanelerini incelemesi murad edilmektedir. Ama Ortaçağda, bu kelimeyle, din ile alâkası münasebeti ile İbranice’nin, ve ilim ile alâkası münasebeti ile de Arapça’nın incelenmesi kastediliyordu. Çünkü o dönemlerde Doğu ülkeleri, tepeden turnağa, Bağdat ve Kahire minarelerinden yayılan şehir ışıklarına ve ilme gark olmuş idi. Batı ise denizinden okyanusuna dek, yoğun cehaletin ve taşkın barbarlığın dehlizlerine gömülmüş idi.”*¹⁸

Hüseyin Hiravi ise, “*istişrak*” mefhumunun, İslam'a saldırmak ve insanları İslam'dan vazgeçirmek için kullanılmış bir meslek olduğuna işaret etmektedir. Onun tanımı, “*istişrak*”ın haddi zâtında bir ilim olmaktan ziyade, misyonerlik dairesine daha yakın bir kavram olduğuna delâlet etmektedir.

O şöyle demiştir: “*“İstişrak” kavramının tıp gibi, mühendislik ve avukatlık gibi bir iş ve meslek alanı vardır. “İstişrak”, misyonerlik mesleğine yakın bir iştir. Bildiğiniz üzere İslam tarihi, iki kısma ayrılmaktadır: Birinci kısmı, din olması açısından İslam’dır ve onun öğeleri Kur’ân, Hadîs ve Efendimiz Muhammed (AS)’ın hayatıdır. İkinci kısmı ise, İslam dahilinde doğup yaşayan Arap devletlerinin tarihidir. İşte bu ikinci kısım, gerçekten müsteşriklere çok hizmet etmiştir. Çünkü bu kısım, serbest tarihi araştırmaların bir türüdür. Birinci kısım ise, her müsteşrikin yanaşmaya cesaret edemediği can alıcı kısımdır. İşin bu kısmına el atan müsteşriklerin sözlerinin şüphelerle, hatalı sonuçlarla, iftira ve karalamalarla dolu olduğunu, rastgele ölçüsüz ithamlarla yüklü olduğunu ve onların, kendilerine ait/has inançlarının ve maddî menfaatlerinin dilediği cihette İslam’a iftira attıklarını görürsün.”*¹⁹

Ahmet Gurab ise, bu alandaki çeşitli kaynaklara istinâden “*istişrak*” kelimesinin bir dizi tarifini sunmuş; sonra da bunların arasından bir tanesini seçmiştir. Onun seçtiği tarife göre “*İstişrak: Ehl-i Kitaba mensup kafir Batılıların, İslam ve Müslümanlar hakkında inanç, şeriat, kültür, medeniyet, tarih, sistem, servetler, imkânlar şeklinde*

¹⁸ Ahmet Hasan Zeyyat, **Tarih Al-edabi Al-arabi**, Basım: XXV, s.512.

¹⁹ Muhammed Hüseyin el-Hiravi, **Nahnu ve’lmüsteşrikun**, Marifet, Temmuz 1932.

çeşitli açılardan yürüttükleri akademik çalışmalardır. Bu çalışmaların amacı, İslam'ı bulandırmak; Müslümanları İslam'dan şüphe etmeye ve İslam'dan sapmaya sevk etmek; onları Batı'ya tâbi olmaya mecbur bırakmak; bu tâbiyeti, ilmî olduğunu ve konuya uygun olduğunu iddiâ ettikleri etüt ve nazariyelerle temize çıkarmaya çalışmak; Mesihî/Hristiyan Batı'nın, İslami Doğu'dan temel ve kültürel açıdan üstün olduğu zannını uyandırmaktır.”²⁰

Edward Said ise “*istişrak*”ı çeşitli şekillerde tarif etmiştir. Bu tariflerden biri şöyledir: ““*İstişrak*”, Doğu ve Batı arasındaki bilişin varlığı ile bağlantılı bir idrak üzerine kurulmuş fikrî bir üsluptur.” O ayrıca, “*istişrak*”ın salt siyasi bir konu olmadığını; veya kültürlerin, yapılan incelemelerin ve kurumların farklı farklı olması nedeni ile olumsuz akseden bir araştırma alanı olmadığını; ve Doğu hakkında cilt cilt eser biriktirmek olmadığını da tanımına ilave etmiştir. O aynı şekilde, “*istişrak*”ın bir ilim, keşif ve uygulama konusu olarak, intizamlı bir biçimde kendisi ile Doğu'ya ulaşılan ilim-irfan alanı olduğunu söylemiştir. O, yine kendisine ait olan başka bir tanım da “*istişrak*”ı, Batılının Doğu'yu ezmesi ve Batı'nın Doğu'ya hükmetmeyi istemesi olarak ele almıştır.²¹

2.14. “İstişrak/Şarkiyatçılık” Kelimesinin Batılı Açıdan Tarifi

Burada, bizzat müsteşriklerin “*istişrak*” kavramını nasıl tarif etmiş oldukları hususuna değineceğiz. Alman müsteşrik Rudi Paret, “*istişrak*” lafzının iki anlamı olduğunu düşünmektedir. Ona göre bu kelimenin özel anlamı, dil fikhî ve bununla bağlantılı olan hususlarla ilgilenmekte; genel anlamı ise, Doğu'nun tüm ilimlerini içermektedir. Aynı şekilde o, “*istişrak*” kavramını ilmî anlam açısından ta Ortaçağa ve hatta daha eski yüzyıllara götürmektedir. Ona göre Şark/Doğu kelimesi, anlamını, coğrafi hissî/duygusal anlamdan, coğrafi manevi anlama doğru değiştirmiştir. Rudi Paret, “*istişrak*” hakkında şöyle demektedir: ““*İstişrak*”, özel olarak, dil fikhında uzmanlaşma/ihtisas ilmidir. Bu durumda, “*şark*” kelime kökünden türeyen “*istişrak*” sözcüğü isminin verildiği anlamı mı düşünmemiz icap etmektedir? Doğu kelimesi, güneşin doğduğu yer

²⁰ Ahmet AbdulHamid Gurab, *Rüya-İslamiye L'istişrak*, Basım:II, (Birmingham: İslam Forumu), 1411, s. 7.

²¹ Edward Said. *Orientalism*. (New York: Vintage Books, 1979) s.2.

anlamına gelmektedir. Bu hâlde “istişrak”, Doğu’nun ilmi veya Doğulu âlimin ilmi olmaktadır.” Konu, bu aşamaya kadar nettir. Burada Paret, bizzat bu makamdaki Şark sözcüğünün anlamını sorgulamaktadır. “Şark sözcüğünün anlam değişikliğine uğradığı açıktır. Bize, biz Almanlara kıyasla Şark/Doğu, önceki âlem, geçmişte adlandırıldığı üzere Demirperde ardında vâki olan dünya anlamına gelmektedir. Bu bölge, Doğu Avrupa’nın araştırmacı âlimlerinin ihtisas yaptığı alandır. Ama “istişrak” kelimesi ile kastedilen Doğu sözcüğünün yeri, coğrafi olarak, bize kıyasla Güneydoğu cihetinde kalmaktadır. Bu istilâh/terim, Ortaçağ’a ve hatta, denildiği üzere Akdeniz’in dünyanın ortasında yer aldığı ve ana yönlerin ona göre belirlendiği eski asırlara kadar uzanmaktadır. Akabinde siyasi olayların merkezi, Akdeniz’den Kuzeye intikal edince, buna rağmen “Doğu” terimi Akdeniz’in doğusuna düşen devletler hakkında kullanılmaya devam etmiştir. İslamî Arap fetihlerinden sonra, Şark/Doğu kelimesi bir değişim daha geçirmiştir.”²² İncelemiş olduğumuz bu ikinci delil, Doğu/Şark sözcüğünün duygusal coğrafi anlam açısından değil de manevi anlam açısından bir değer taşıdığını göstermektedir.

Michel Angelo Cuveydî ise, “istişrak” kelimesinin sadece dil incelemelerine sığdırılmayacağını, bilakis bu kelimenin Doğu’nun tüm yönlerini içeren bir genişliğe; Doğu’nun, tüm dünya kültürünün oluşmasına büyük bir katkıda bulunan ruhî/ruhsal kuvvetlerine ve muazzam edebiyatına vâkıf olma anlamına; Doğu’nun, Ortaçağ’ın medenîleşmesine ve modern kalkınmaya etki eden eski medeniyetlerinin incelenmesi mânâsına sahip olduğunu söylemektedir. O, “istişrak” kelimesini tarif ederken şöyle demiştir: “Sadece bazı meçhul dilleri veya bazı milletlerin ilginç geleneklerini bilen, Şark ilmine sahip olan kişiler veya müsteşrikler bu lakaba/ünvana layık sayılamazlar. Bilakis daha önemli olan, 'Doğu’nun bazı yönlerine ait bilgilerdeki kopukluk' ile 'beşerî kültürün oluşumuna etki eden ruhsal kuvveti ve büyük edebiyatına vakıf olmanın' arasını birleştirebilmektir. Müsteşrik, eski medeniyetlerin bilgileri ile meşgul olan, Ortaçağ’da veya modern kalkınmada medenîleşmenin oluşumundaki çeşitli

²² Rudi Paret, *Ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye ve'l-Arabiyye Fi'l-Câmiâti'l-Almâniyye*, (Çeviren: Mustafa Mahir), Kahire, 1967, s. 11-12. Bkz R. Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, Wiesbaden 1968,s.10-15.

etkenlerin rolüne karar verebilme imkânına sahip olan kişidir.”²³

Fransız müsteşrik Maxime Rodinson ise, “*istişrak*” kelimesini, “*Doğuyu tanıma ve inceleme çerçevesinde yer alan alanlarda ihtisas gerektiren bir dalın icat edilmesidir. Dergiler, cemiyetler, ilmî bölümler inşâ etmek için ihtisas sahibi kişilerin varlığına şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır.*” şeklinde tanımlamıştır.²⁴

2.2. Arap Âlimleri ile Batı Âlimlerinin Görüşlerinin Karşılaştırılması

Arap âlimlerinin ve Batı âlimlerinin, “*istişrak*” kelimesinin ilmî kavramı etrafındaki görüşlerini öğrendikten sonra aşağıdaki sonuçları çıkarabiliriz:

1. Âlimler, “*istişrak*”ın kendine ait varlığı, dalları, ihtisas alanları olan bir ilim olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Bu ilim, Doğu’ya ait her şeyi, onun dillerini, dinlerini, edebiyatını, ilimlerini ve medeniyetlerini inceleyip araştırmak sûreti ile öğrenilmektedir. Müsteşrik, Doğulu olmayan, ama Doğu ilimlerinin, medeniyet ve efsanelerinin incelenmesinde ihtisas sahibi olan, Doğu dilleri ve edebiyatlarında derinleşmeye büyük özen gösteren bir âlimdir.
2. Arap âlimler, “*istişrak*”ı ve “*müsteşrik*”leri taassup ve aşırılık sahibi olmakla, İslam’ı bulandırma, Müslümanları İslam’dan şüpheyne düşürmeye ve saptırmaya gayret etmekle, Doğu’yu egemenlikleri altına almaya ve kendine tâbi kılmaya çalışmakla itham etmişler ve “*istişrak*” ilmini, misyonerlik ve sömürgecilik dairesi ile irtibatlandırmışlardır.
3. Herkes, Batılıların tarif etmiş oldukları “*istişrak*”ın, Doğu medeniyetleri, İslam medeniyeti, Arap edebiyatı ve kültürü, bu edebiyat ve kültürün Batı’nın kendisi üzerindeki büyük etkileri, ilmî ve fikrî kalkınma konularında oynadığı rolü itiraf etmiştir.

“*İstişrak*” mefhûmu çevresindeki özel kavram konusunda, “*istişrak*”ın haddi zatında kendine has bir varlığı, alanları, üslup ve dalları olan bir ilim olduğu ve bu ilmin, İslam

²³ M. A. Cuveydi, *İlmü eş-Şark ve Tarihi'l imran*, ez-Zehrâ, Rebîu'L Evvel 1347 hicrî, s. 11-14.

²⁴ Maxime Rodinson, *Sûreti Al-alemi Al-islami fii Avrupa, et-Talîa*, Şubat 1970, s. 74.

ve Müslümanlara, Doğu ve Doğululara ait tüm meseleleri incelediğini; ve ilmî, fikrî, sosyal, tarihî, ekonomik ve siyasi alanların tümünde Doğu'nun, Batılılar tarafından hakimiyet ve idare altına alınması amacı ile çıkarılan tüm inceleme ve araştırmaları, el yazması eserleri, ilmî ve akademik kitapları da incelediğini söyleyebilirim.

2.3. Batı'nın “Şarkiyatçılık” Terimini Kullanmaktan Vazgeçmesi

Burada biraz durup, Batı'nın neden bu terimi kullanmaktan vazgeçtiğini sormamız gerekmektedir. Batı, bu terim üzerine çöreklenen tarihî yükleri ve bu terime yönelik olumsuz sinyalleri ve bu terimin İslam âlemindeki araştırmacıları tanımlama hususunda yetersiz kaldığını görmüştür. Araplar, “*istişrak*”ın istihbarat, sömürge vesaire gibi şüpheli dairelerle derin bir ilişkisi olduğu nedeni ile “*istişrak*”a yönelik tepki ortaya koymuşlardır. Nitekim bu terime bağlı olan ve bununla övünen pek çok müsteşrik, özellikle de Edward Said'in “*istişrak*” ve “*müsteşrik*” kelimelerinin gerçek anlamını ortaya koyduğu “*Şarkiyatçılık*” adlı kitabı çıktıktan sonra, artık bu terimin öldüğü cihetinde belge yayımlama hususunda birbirleri ile yarışa girmişlerdir. Müsteşrik Danyal Rich, Müslümanların ve Arapların, “*istişrak*” ve “*müsteşrik*” terimlerini kerih gördüklerini açık bir biçimde itiraf etmekte ve bu kelimelerde gizlenmiş olan simgelere ve “*istişrak*” teriminin Doğuluların zihinlerinde “*çan*” sözcüğünü ve buna ilaveten “sömürgecilik” lafzını hatırlattığına değinmektedir. Müsteşrik Charles Doughty ise, bu terimi tamamen terketmekte ve “*müsteşrik*” olmaktansa “*müsta'rib/Arapları araştıran kişi*” olarak anılmayı tercih etmekte ve terim hakkında şöyle demektedir: “*Şüphesiz ki güneş, beni Arap kıldı. Ama güneş beni asla istişrak ile lekelemedi.*”²⁵

Fransız müsteşrik Andre Michael (1929) de, “*müsteşrikler*” arasında sınıflandırılmayı reddetmekte ve şöyle demektedir: “*Ben, tarihî açıdan “istişrak” tabirinin anlamını bilmiyorum. Yani ben, Doğu hakkında araştırmalar yapan Batılı bir araştırmacıyım. Doğu, Arap dünyası da olabilir, Çin de olabilir. Ben müsteşrik değilim. Benim çalışmalarım, dil ve Arap edebiyatı etrafında -özellikle de klasik dil ve edebiyat etrafın'da- dönmekte'dir. Yani eğer beni bir şekilde tanımlamak istiyorlarsa, bana*

²⁵ Yahya Murat, *Mu'cemu Esmâi'l-Müsteşrikiyn*, s.8 www.kotobarabaia.com , 01.07.2016

*“müsteşrik” demelerinden ziyade “müsta’rib/Arabist” demelerini tercih ediyorum.”*²⁶ Rus müsteşrik Ignatij Krachkovsky (1883-1951) ise, *“Rus Arabizmi”* başlıklı bir kitap yazmış ve bu eserinde şöyle demiştir: *“Rus Arabizmi tarihindeki yeni dönem, üniversite camiasından, 1804 yılında başlamaktadır. Çünkü bu camia, Doğu dillerinin tadrîsini/öğretilmesini Yüksek Öğretim Programına dahil etmiş ve bu dillere özel bölümler açmıştır.”*

Burada, *“İsti’râb/Arabizm”* kavramına bir nebze değineceğiz. *“İsti’râb”*, *“istişrak”*’ın dallarından birisidir. *“İsti’râb”* ve *“müsta’rib”* kelimeleri, *“Arap”* kelimesi kökünden gelmektedir. Örneğin *“Lisânını ta’rib etti”* yani *“Dilini Araplaştırdı”* denilir. Yine, *“Taarrub etti”* şeklinde *“Araplaştı”* anlamına gelen bir ifade vardır. *“Taarrabe”* kelimesi aynı şekilde *“çölde kaldı”* ve *“bedevî oldu”* anlamlarına da gelmektedir. *“İsti’râb etti”* kelimesi ise, *“Arapların arasına karıştı ve kendini onlardan bir fert eyledi”* anlamına gelmektedir.²⁷

“İsti’râb” sözcüğünün ıstılâhi/terimsel anlamına bakıldığında onun, Arapların hayatını, kültürünü, medeniyetini, dil ve edebiyatını, tarihini ve dinlerini inceleme hususuna yoğunlaşmış bir ilim olduğu görülür ve bu ilmin, kendine ait usûlü/asılları/temelleri, dalları, ekol ve hususi nitelikleri mevcuttur. *“Müsta’rib”* ise, Arap olmadığı hâlde, Arapça, Arap edebiyatı ve kültüründe derinleşen kimse demektir. *“İsti’râb”* ve *“müsta’rib”* kelimelerinin, ilk olarak Ortaçağ’da Endülüs’te, İslam hakimiyeti gölgesinde yaşayan, Arap dilini ve kültürünü öğrenmiş, Arapların ahlakı ile ahlaklanmış ve domuz eti yemeyen Mesihî/Hristiyan bir topluluğa atfen kullanıldığı görülmektedir. Şöyle ki Juliogio ve Elfaró gibi bazı mutaasıp/fanatik rahipler, bahsedilen yörede yaşayan topluluğu, çeşitli çalkantılar çıkarmaya ve İslam idaresine karşı ayaklanma ateşi tutuşturmaya ve Resul (SAV)’e karşı kötü konuşmaya sevk etmiş idiler. Ancak Müslümanlar, onlara müsâmaha göstermişlerdi. Bu müsâmaha/hoşgörü, onlarda Arap dilini daha çok inceleme isteği uyandırmış ve bu sûretle onlar, Müslümanların ahlakından, kültüründen, medeniyetinden, ilim ve sanatlarından derin

²⁶ Ahmet Şeyh, *İstişrakın Tenkîdinden İsti’râbın Tenkîdine*, Kahire, Batı Araştırmaları İçin Arap Merkezi, 1999, s. 81-88.

²⁷ Arap Dili Akademisi, *El-Mu’cemu’l Vasi’t*, Şûruk uluslararası kütüphanesi, C.I, Basım: 2/598, 2004.

bir biçimde etkilenmişlerdi.²⁸ Bu etkilenme, Arap diline dair çeşitli tercüme ve telif eserlerin hazırlanması şeklinde biçimler ve formlar almaya başlamış ve bu etki, milâdi 15. yüzyıla kadar sürmüştür. Nitekim, Arap etkisinin Avrupada zirve gücüne ulaştığı o döneme tarih âlimleri “*isti'râb*” lafzını atfetmekte idiler. Yine o zamanlar Araplar, ilim ve sanatta zirveye çıkmış; medeniyet, edebiyat, felsefe ve dinler alanında mucizeler var etmişlerdi. Hâlbuki o dönemlerde Avrupa, cehalet karanlıklarında ve tefrika dehlizlerinde yaşamakta idi. Onları, yaşamış oldukları karanlıklardan aydınlığa çıkaracak yardımcı bir ele ihtiyaçları vardı ve bu ışık/aydınlık, Arap ilim başkentlerinden yükselmekte/yayılmakta idi.

Milâdi 1100 ilâ 1500 arasındaki dönem, Avrupa’nın batısın’da, çeşitli irfan alanların’daki İslami tesirle seçkinleşen yeni bir medeniyete tanıklık edildiği bir dönem idi. Tarih’teki o dönem, “*Avrupa’nın İsti'râb asrı*” olarak, yani “*Avrupa’nın Araplaştığı asır*” olarak anılmaktadır. O dönemde, Araplar’ın ilim ve irfanı, Avrupa’daki her bir kitabın temel kaynağını teşkil etmekte idi.²⁹

²⁸ Hüseyin Munis, **İslam mirasına dair yazdığı kitabında geçen** “Musta’ribuun” Kelimesi Hakkında Bir Yorum, 1/13, Telif Tercüme Yayın Konseyi Matbaası, Hüseyin Munis ve diğerlerinin biyografileri, 1936.

²⁹ Celal Mazhar, **İslam Medeniyeti**, Amel/Eylem Kitabı, 1969, s. 150-151.

3. “İSTİŞRAK/ORYANTALİZM” KAVRAMININ BAŞLANGIÇ VE GELİŞİMİ

Batı dünyası Doğulularla haşır neşir olunca, Batılılar şöyle sormaya başlamışlardır: *“Bu Doğu milletlerinin aslı nedir? Bu milletlerin dil ve edebiyatları nasıl neşet etmiştir? Bu milletlerin diğer milletlerden daha ileri ve daha seçkin olmalarının sırrı nedir? Bu milletlerin medeniyetlerinin ardındaki gizli sır nedir? Bu milletleri diğer beldeleri fethetmeye sevkeden ve onların ilimleriyle olsun kültürleriyle olsun sair halklar üzerinde derin etkiler bırakmalarının ardındaki gizli sır nedir?”* İşte tüm bu sorulara verilen ve verilecek olan cevaplar, “istişrak/oryantalizm” kavramının doğumuna vesîle olmuştur. Öyle ki Batılılar bu uğurda büyük çaba sarf etmiş; âlimlerini bu konu üzerine seferber etmiş; Şark bölgesini ve Şark bölgesinin medeniyet ve diline ait ne varsa tetkik etmeleri için âlimlerine kesenin ağzını açmış ve onlara bol bol vakit/süre tanımışlardır.

3.1. “İstişrak/Oryantalizm” Kavramının Doğuşu

Düşünce, hayat tarzı, medeniyet anlamında Doğu ve Batı ayrımı tarihin en eski ayrımlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğu-Batı ayrımının kesin bir şekilde ne zaman yapıldığına dair farklı kaynaklarda farklı bilgilere rastlamak mümkündür. İslam Ansiklopedisi’nde Doğu-Batı ayrımı ile ilgili şu cümleler geçmektedir: “Asya ile Avrupa veya Doğu ile Batı arasındaki sınırın nerede başlayıp nerede bittiğinin cevabı açık değildir. Bu sınırlar tarih boyunca çok değişkenlik göstermiştir. Yunan mitolojisindeki Europa efsanesi de bu iki dünya arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını ve değişkenliğini vurgular. Herodotos, bu kıtaların isimlendirmesinin kaynağını anlayamadığından Avrupa’nın sınırlarına ilişkin belirsizliklerden bahseder ve bu ayrımları kimin yaptığını, bu adları kimin verdiğini bir türlü öğrenemediğini söyler.”³⁰

Doğu ve Batı, ayrı kıtalarda kendi medeniyetlerini kurduğu günden itibaren bir

³⁰ <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=330428>, 08.08.2016.

medeniyet diğetine merak duymuştur. Ancak Batı'nın Doğu'ya olan merakı pek çok nedenden dolayı farklı bir boyut almıştır. Batı'nın Doğu'ya yönelik tasarımı çok eski çağlara kadar uzanmıştır.

Araştırmacılar için, “*istişrak/oryantalizm*” kavramının ne zaman doğduğunu kesin bir biçimde tespit edebilmek yeterince zordur. Çünkü bu kavramın doğuş zamanına ilişkin çok çeşitli ve çok farklı görüşler mevcuttur. Hatta önde gelen müsteşrikler bile bu konuda net bir fikre sahip değildirler. “*İstişrak/Oryantalizm*” kavramı bazılarına göre İslam ile birlikte Müslümanlar Habeşistan'a hicret edip de orada Müslümanlar ile Nasraniler/Hristiyanlar arasındaki ilk karşılaşma cereyan ettiğinde ortaya çıkmıştır. Müslümanlar Habeşistan'a hicret ettiklerinde, o zamanlar Nasrani olan Habeş Kralı Necaşi ile bir araya gelmişler ve o mecliste Müslümanlar ile Necaşi arasında bir konuşma geçmişti. İşte bu konuşma, İslam dininin doğruluğunu ve hakikatini Necaşi'ye fark ettirmiş ve o, bu nedenle İslam ile kucaklaşmış idi. Bu, Nasranilerin İslam dini ile ilk olarak tanışmaya başlamaları idi. Nasranilerin ikinci defa İslam dini ile tanışmaları ise, Resul (SAV) Arap Yarımadası dışındaki melik ve emirlere mektuplar gönderdiği zaman gerçekleşmiş idi. Mektup Heraclius'a vardığı zaman o, o sıralar Şam ticaretinde olan Ebu Süfyan'ı yanına çağırtmış ve ona İslam hakkında sorular sormuştu. Aldığı cevaplar neticesinde Heraclius, İslam dininin hak ve doğru olduğuna kanaat getirmiş ama Müslüman olmamıştı.

Başka bir görüşe göre ise Mute Savaşı, *istişrakın/oryantalizmin* başlangıçlarından sayılan ilk askerî operasyondur. Bazılarına göre ise İslam'ı ilk olarak dikkatlice inceleyip ona reddiyeler hazırlamak Dimaşklı Yuhanna (676-749) ile ortaya çıkmıştır. Yuhanna, İslam'ı kucaklamak için değil, bilakis kendi din kardeşlerini İslam'a karşı korumak için bu reddiyeleri hazırlamaktaydı. Yuhanna, bu hususta 2 (iki) kitap çıkarmıştı. Bu kitapların birisi “*Muhâvera Ma'al-Muslim (Müslümanla Söyleşi)*” adını, diğeri ise “*İrşâdu'n-Nasârâ Fî Cedeli'l-Muslimiyn (Müslümanlarla Tartışma Konusunda Nasrânilerin İrşâdı)*”³¹ adını taşımaktaydı. Bazılarına göre ise Haçlı Seferleri, Müslümanlar ile Nasraniler arasındaki fiilî etkileşimin ve Nasranilerin Müslümanları tanımaya başlamalarının başlangıcı olmuştur. Özellikle de 9'uncu Luis,

³¹ Mahmud Hamdi Zakzuk, **Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı**, Daru'l Maaref Yayınları 1119, Kahire, C. M. I, s. 19.

Müslümanlar ile Nasraniler arasında cereyan eden Haçlı Seferlerinde hezîmete uğradıktan sonra artık Haçlılar, Müslümanları askerî açıdan yenilgiye uğratmanın ne denli zor olduğunu farketmişler; askerî planların yanısıra fikrî/ideolojik planlarını da devreye sokmaya başlamışlardır. O aşamada Haçlılar, Müslümanların potansiyel kuvvetlerinin ardındaki sebepleri araştırmışlar ve bu çerçevede Arapça kitapları tercüme etme çalışmaları yapmışlardır. Kur'ân-ı Kerim'in ilk tercümesi 1143 yılında yapılmıştır. Bu tercüme, Papa Butros Mebcel'e nispet edilmiştir.³² 1143 yılı, Haçlıların gerisin geriye çekildikleri yıl idi. Papa Butros, “*Hartaqatu Muhammed (Muhammed'in bidatleri)*” olarak addettiği İslam'a karşı mücadele etmenin, kör silah dövüşü ile yapılamayacağına; bu mücadelenin ancak söz kuvveti³³ ile yapılabileceğine kanaat getirmiş ve istişrak/oryantalizme dair çalışmalar böylece neşet etmiştir. Her hâlükârda görülen şudur ki, “*istişrak/oryantalizm*” kavramının bu erken başlangıç teorilerinin temel unsuru, Endülüs ve Sicilya'da 'Batı Hristiyan dünyası' ile 'Doğu İslam dünyası' arasında cereyan eden mücadeleyi/çekişmeyi temsil etmektedir. Nitekim dinî düzlemde cereyan eden Haçlı Seferleri, genel fikrî bir akım olarak “*istişrak/oryantalizm*” kavramının filizlenmesine zemin hazırlamıştır. Belki de Haçlı Seferleri, Avrupalıların zihinlerinde, Müslümanlarla olan muamelelerinde kendilerini konu hâkimiyetinden ve ilmî güvenilirlikten soyutlayan düşmanca bir niyet beslemelerine sebep olmuştur. Nitekim onların bu çalışmaları, gelen müsteşrik/oryantalist nesilleri de beslemeye devam etmiştir. “*İstişrak/Oryantalizm*” kavramının başlangıcı için belirli bir tarih tespit etmek zordur. Bazı araştırmacılara göre Batı dünyası, “*istişrak/oryantalizm*” mefhûmunun resmî doğum tarihi noktasında, 1312 yılında toplanan Viyana Konsilini Arapçanın bazı çalışmalarının başlangıcı sayarlar. Nitekim bu konsil sırasında Paris, Oxford, Bologne, Avignon ve Salamangue Üniversitelerinde 'Arap Dili ve Edebiyatı' kürsüleri kurulması kararlaştırılmıştı.³⁴

Ama yapılan araştırmalar, bu tarihten önce gayr-i resmi bir oryantalizmin bulunduğunu göstermektedir. Öte yandan “*istişrakın/oryantalizmin*” başlangıcı olarak bu tarihi

³² **İslam ansiklopadisi** R. Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, Wiesbaden 1968 , s. 2
Rudi Paret, *Ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye ve'l-Arabiyye Fi'l-Câmiâtü'l-Almâniyye* (Alman Üniversitelerindeki Arabî ve İslamî Araştırmalar/Çalışmalar), Çeviri Mustafa Mahir Tercümesi, Kahire, 1967, s. 2.

³³ Johan Fok, **Târîhu Hareketi'l-İstişrak** (İstişrak Hareketinin Tarihi), *Ed-Dirâsâtü'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye Fî Ūrubba Hattâ Bidâyeti'l-Qarni'l-Hâdi ve'l-İşriyn* (21. Yüzyılın Başlangıcına Kadar Avrupadaki Arabî ve İslamî Araştırmalar), Ömer Lütfü el-Âlim Tercümesi, Basım: 2, İslam Yayınevi, 2001, s. 17.

³⁴ Edward Said, **Oryantalizm**, (Çeviren: Nezih Uzel), İrfan Yay., İstanbul, 1998, s. 79.

kabul etmeyen bazı Avrupalı oryantalistler de bulunmaktadır. Dolayısıyla bu konu hakkındaki girişimler, “*istişrakın/oryantalizmin*” başlangıcı için kesin bir tarih belirmeye değil de, yaklaşık olarak bir dönem tespit etmeye yöneliktir.³⁵

Bu konuya dair önemli bir görüş ise Nasranilerin Müslümanlarla Endülüs diyarında kurdukları etkileşimin, Nasranilerin Müslümanları tanımalarının ve islami ilimlere meyletmelerinin ana çıkış noktası olduğu cihetindedir. Önde gelen Arap müsteşriklerden/oryantalistlerden bazıları da bu görüştedirler. Doktor Mustafa Sibâi ve aynı şekilde Doktor Yahya Murat bu fikre sahiptirler. Yahya Murat, “*Mu'cemu'l-Müsteşrikiyn (Oryantalistlerin Sözlüğü)*” adlı eserinde, “*istişrak/oryantalizm*” kavramının miladi 8. yüzyılın ortalarında Endülüs'te ortaya çıktığını iki delile dayanarak belirtmiştir. Bu delillerden biri, miladi 9. yüzyılda bulunan ve içerisinde El-Faro Mesihî Kurtubî'nin kendi halkı ile ilgili bir olaydan bahsederek “*Şüphesiz ki din kardeşlerim Arap şiiri okumaktan büyük bir haz duymakta, din ehlinin mezheplerini ve Müslümanların felsefesini öğrenmeye yönelmekte, bunu onları reddetmek ve çürütmek için değil de bu öğrenim neticesinde güzel ve sahih bir Arap üslûbu edinmek için icrâ etmektedirler. Şu anda, din adamları dışında, mukaddes İnciller üzerine yazılmış olan Latince şerhleri okuyan bir kimse bulabilir misiniz? Din adamlarının dışında, Havari yazıtlarını, nebî ve resullerin eserlerini inceleyen kimse kalmış mıdır? Ne ilginçtir ki, yetenekli Hıristiyan gençleri bugün sadece Arap Dili ve Edebiyatını bilmekte, ona inanmakta, aşk ile bu ilimlere yönelmekte, Arapça kitapları toplamak için muazzam para harcamakta ve her yerde bu edebiyatın hayranlık verecek derecede hakîkî/gerçek olduğunu beyan etmektedirler. Onlara Nasranilerin kitapları hakkında sual ettiğin zaman ise sana, sualini kaale almaz bir hâl dairesinde cevap vermekte; Nasraniliğe dair ilimlere meyletmenin gereksiz olduğunu, Nasranilerin dillerini dahî unuttuklarını, onların içerisinde bir arkadaşına hatasız mektup yazabilecek kişilerin sayısının binde biri bile bulmadığını söylemekte; ama Arap dilinde bir mektup*

yazılacağı zaman ise, bunu büyük bir üslup ustalığı ile icrâ edecek çok sayıda kişinin var olduğunu, hatta onların teknik ve estetik açıdan Araplardan bile daha güzel şiir

³⁵ Mahmud Hamdi Zakzuk, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, Nil Yayınları, İstanbul, 1993, s. 157.

yazmakta olduklarını söylemektedirler.” dediği bir metnin varlığıdır. Yahya Murat, “Madem ki miladi 9. asrın ilk dönemlerinde Endülüs ehli içerisinde durum, Arap Dili ve Edebiyatına gösterilen özen açısından bu noktaya kadar varmış idi, o hâlde 'istişrak/oryantalizm' kavramının neşet etmesi ve bu hareketin doğması, bundan daha kısa olmayan bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiştir.”³⁶ demiştir.

Murat'ın dayandığı ikinci delil ise onun şu sözüdür: “Şayet diğer bir kesin delili ele alacak olursak o da, o dönemdeki Orta Akdeniz³⁷ ve Kosra, Malta, Sardinya, Sicilya, Korsika gibi Akdeniz'in güney ve kuzey sahillerinde yer alan adaları üzerinde Arapların mutlak egemenliğidir. “İstişrak/Oryantalizm” kavramı oralarda doğmuştur dersek yanılmış olmayız, meselenin hem direkt hem de dolaylı bağlantısına ulaşmış oluruz.” Bu görkemli amelî/pratik hareket orada başlamış, büyümüş, dal budak salmış ve nihayet bizâtihi bağımsız/müstakil bir hareket hâline gelmiştir. Bu hareketin başlangıç ve gelişim döneminde Batı, derin bir marifete ihtiyaç duymakta olduğunun bilincine yeterince varmış bir durumda idi. Batı bu bilince varınca, eski/kadîm fikriyata erişmek için ilk olarak Yunan kaynaklarına değil de bilakis Arap kaynaklarına³⁸ müracaat etmiştir. “İstişrak/Oryantalizm”, Kilisenin kucağında neşet etmiş olmasına rağmen, Batı diyarında ortaya çıkan gelişim ve değişimlere büyük etkide bulunmuştur. Bugün Batıda mevcut olan ve özellikle de Avrupanın ilim ve sanayi açısından kalkınmasının, üniversitelerin ve üzerinde Batının ittifak etmiş olduğu araştırma merkezlerinin açılmasının ardından görülen “istişrak/oryantalizm” kavramının hakîkî/gerçek başlangıcına bakacak olursak, Arap matbaasının aktif bir biçimde faaliyete başlamış olduğu, ilmî hareketi hızlandırdığı ve kitapların peşpeşe basılmaya başlandığı 16. yüzyıldan bu yana hâlâ bu konunun araştırılması için cömertçe bütçe ayrıldığını görebiliriz.³⁹ Sonrasında ise, çeşitli Avrupa üniversitelerinde Arap Dili Kürsülerinin kurulması akabinde “istişrak/oryantalizm” faaliyetleri hız kazanmıştır.

1638 yılında kurulan Oxford Kürsüsünü ve 1632 yılında kurulan Cambridge

³⁶ Yahya Murat, **Mu'cemu Esmâ'i'l-Müsteşrikiyn**, s. 54-55 www.alkottob.com, 01.07.2016.

³⁷ Osman Ke'ak, **El-Hadâratu'l-Arabiyye Fî Havzî'l-Bahri'l-Abyadî'l-Mutevessî**, s. 4-6.

³⁸ Ke'ak, **a.g.e.**, s. 7-40.

³⁹ Ahmet Smailoviç, **Felsefetü'l-İstişrak ve Eseruhâ Fî'l-Edebi'l-Arabiyyi'l-Muâsır**, Kahire, Fikr Yayınevi, 1995, s. 77.

Kürsüsünü de bunlara örnek olarak gösterebiliriz.

Asya Bengal Cemiyeti, Amerika Oryantalizm Cemiyeti, Asya Britanya Kraliyet Cemiyeti ve bunlar gibi diğer çeşitli ilmî cemiyetlerin kurulması/tesisi, *istişrakın/oryantalizmin* büyük atılım yapmasına katkıda bulunmuştur.⁴⁰ İlmî, idarî ve finansal/malî unsurların tümü bu cemiyetlerde bir araya gelmiş ve hepsi de, emperyalist ve sömürgeci hedeflerinin yanısıra, Doğu dünyasını ve medeniyetini araştırma ve tanıma hususuna etkin bir biçimde katkıda bulunmuşlardır. Oryantalist projelerin en önemlilerinden biri de, tüm Avrupada Doğu Dilleri okulları inşa etmek idi.

3.1.1. “İstişrakın /Oryantalizmin” Doğuşu ve Gelişimi

Ahmet Smailoviç, *istişrakın/oryantalizmin* doğuşunun tarihi ve başlangıcı hakkında Arap âlimlerinin ve Batı âlimlerinin çeşitli görüşlerine değinmiştir. Şimdi bu görüşlerden bazılarını zikredeceğiz.⁴¹

Muhammed el-Behiy, *istişrakın/oryantalizmin* başlangıcının, -*bu tarihten önce bazı bireysel girişimlerin mevcudiyetini kabul etmekle birlikte*,- bazı Avrupa ülkelerinde miladi 13. asırda neşet ettiği görüşüne varmaktadır.

İbrahim AbdulMecid el-Lebban ise, *istişrak/oryantalizm* hareketinin, içerisinde Araplara dair ilimlere bizzat ilgi duyulmaya başlanan miladi 10. asırda neşet ettiği görüşüne varmaktadır. Sonrasında ise 12. asırda bu hareket parlamış, İslam dünyasında bu ilmî merkezler yayılmış, Avrupalıların ilim öğrenmek için bu merkezlere akın ettiği görülmüştür.

Ali Hüseyin Harputlu ise, *istişrak/oryantalizm* hareketinin Avrupada, İslamî Ortaçağda başladığını söylemektedir. Nitekim o dönemde Araplar, medeniyet ve ilimde merkezî rolü üstlenmiş, o sıralarda Avrupayı kaplayan karanlıkları dağıtmış;

⁴⁰ Ahmet Smailoviç, *Felsefetü'l-İstişrak ve Eseruhâ Fî'l-Edebi'l-Arabiyyi'l-Muâsir*, Kahire, Fikr Yayınevi, 1995, s.81.

⁴¹ Smailoviç, *a.g.e.*, s. 54-57.

Avrupa halkları Müslümanlardan etkilenmiş, Müslümanlara yaklaşmış ve onların (yani Arapların) çağıl çağıl akan pınarlarından güller dermeye aşk duymuşlardır.

Georgy Zeydan ise *istişrakın/oryantalizmin* başlangıcını, miladi 10. asıra tahsis etmektedir. O dönemde Fransızlar, doğa, felsefe ve tıbbı dair Arapça dahilinde yer alan ne varsa öğrenmeyi murat etmişler ve pek çok ilmî eseri Latinceye tercüme etmişlerdir. Miladi 10. asırda yaşamış olan Papa 2. Silvester, ilk mütercimlerdendir. Ondan sonra, 1054 yılında vefat etmiş olan Herman; daha sonra ise Afrikalı Konstantin ve diğerleri gelmiştir.

Necip El akîkî ise, '*Haçlı Seferlerinden önce Avrupa gerçek istişrakı/oryantalizmi tanımamaktaydı*' zannına sahip olan kimselerin hata ettiklerini söylemektedir. Çünkü ona göre *istişrak/oryantalizm*, miladi 10. asırda maruf olmuştur. Haçlı Seferleri ancak, "*istişrak/oryantalizm*" öncülünün bir sonucudur. Haçlı Seferleri ancak, Hristiyanlığı kalkındıran Doğu kültür ve felsefesine vâkıf olmanın bir neticesidir. Haçlı Seferleri, bazılarının sandığı gibi hızlı/çabuk bir biçimde meyve vermiş değildir. O, Haçlıların Araplarla yakın teması değildir ve o, onların birbirlerine, derslerinde hakkı gözetmeleri için vicdanlarında boş bir yer bırakan, dökülen kanların ve harp maktullerinin kararttığı kara bir bakış ile bakmaları değildir.

Esat Dağır ise *istişrakın/oryantalizmin*, İslami Arap Doğu âleminin ilmin bayraktarı, edebiyatın kalesi olduğu miladi 10. asırdan itibaren neşet ettiğini ispatlamaya çalışmaktadır. O yıllarda Endülüs illeri ve başkentleri, içlerinde bulunan kitap hazîneleri, üniversiteler, yüksek okullar ciheti ile kültürün yuvası, marifetin minareleri idi. Fransa, İtalya, Almanya ve İngiltere'den öğrenciler, okumak ve tahsil için bu okullara akın ediyorlardı. Öğrencilerin Endülüs'e akın etmeleri özellikle 12. asırda oldukça faal hâle gelmişti. O yıllarda Razi, Farabi, İbni Sina misâli vesair Arap mütefekkir ve doktorların eserlerinin büyük bir kısmı nakledilmişti, tercüme edilmişti.

Smailoviç, "*Şayet araştırmacı, Arapların tüm görüşlerini takip etseydi, onların serd etmiş olduğumuz bu görüşlere yakınlık arz ettiğini görürdü.*" demektedir.

3.1.2. Batılı Âlimlerin Görüşlerine Göre

Daha önce de değindiğimiz üzere bazı Avrupalı araştırmacılar, “*istişrak/oryantalizm*” mefhûmunun resmî doğumunu, 1312 yılında toplanan Viyana Konsilinin çıkardığı ve üzerinde ittifaka/icmâya varmış olduğu bir karara dayandırmaktadırlar.

İşte Rudi Paret, Arabî ve İslâmî araştırmaların, içerisinde ilk defa Kur'ân-ı Kerimin mealen Latinceye tercüme edilmiş olduğu 12. asıra uzandığını söylemektedir. Nitekim ilk Latince-Arapça sözlük de o yüzyılda ortaya çıkmıştı.⁴²

Father Lammens ise, Romalı papazların 13. asırdan itibaren okullarında Arapça eğitim verilmesini kararlaştırdıkları, ancak bunu 1519 yılında kısa bir süre dâhilinde uygulamaya geçirebildikleri fikrini ileri sürmektedir.

Bernard Luis ise, bu konuda uzun bir zaman dilimi geçtiğine inanmaya devam eden âlimlerin hata etmekte olduklarını düşünmektedir. Şüphesiz ki İslam kültürü ile Batı kültürü arasındaki ilk ciddi etkileşim, Haçlı Seferlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bernard Luis, Arabî ilimlerin genel anlamda Avrupaya, özel bir biçimde ise Britanya'ya, Haçlı Seferleri dışında bir yol ile ulaştığını söylemektedir. O, tarihî olayları görüşüne delil olarak almakta ve şöyle demektedir: “*Şüphesiz ki Avrupa, o dönemde Endülüs'te çağıl çağıl akmakta olan Arabî ilim pınarlarından istifade etmiştir. Nitekim o devirde Araplar, İspanya ve Sicilya'da o dönem Avrupasının herhangi bir çağdaş şehrinde daha ileri seviyede parlak/görkemli bir şehir tesis etmişler ve bu şehir, çağdaş Hristiyan medeniyeti üzerinde büyük bir tesir bırakmıştır.*”

Max Vantego ise oryantalizm hareketinin, 12. yüzyılın başlarında, Haçlıların Kudüs'e girmeleri akabinde başladığını söylemektedir. O dönemde hendese/mühendislik alanında 15 kitap tercüme edilmiş ve Hârizmî'nin astronomi cetvellerine dair bazı diğer eserlerin nüshası çıkarılmıştı.

⁴² Rudi Paret, *Ed-Dirâsâtul-İslâmiyye ve'l-Arabiyye Fi'l-Câmiâtul-İlmâniyye*, Mustafa Mahir Tercümesi, Kahire, 1967, s. 77 R. Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, Wiesbaden 1968, s. 77.

3.2. *İstisrakın /Otyantalizmin Gelişme /İlerleme Hareketindeki Yeri*

Oryantalistler, 20. yüzyılda vakitlerinin çoğunu Doğuyu araştırma ve inceleme çalışmaları yaparak geçirmişlerdir. Devletleri onlara zaman, bütçe, araştırmalar ve nadir el yazmaları ile dolu kütüphaneler tahsis etmiştir. Bu oryantalistlerin hepsi de, Doğu dillerini iyi derecede bilmekteydiler. Doğal olarak bu oryantalistlerin çalışmaları ve araştırmaları tahkik ve sabır ile asıl kaynaklara ve el yazmalarına müracaat etmiş olmaları niteliği ile seçkinlik arz ediyordu. Aynı şekilde, o dönemde Arapça kitaplarda mevcut olmayan fihristler/indeksler, bu müsteşriklerin kitaplarında yer almaktaydı. Fransız İlmî Heyetinin 1906 yılında Fas'ı ziyaret etmesinin ardından, “*El-Âlemu'l-İslâmî (İslam Dünyası)*” adlı dergi çıkarılmaya başlanmış, sonra ise adı “*Ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye (İslâmî Araştırmalar)*” olarak değiştirilmiştir. Bilginize sunulur ki şu anda Amerika'da, görevi İslam âleminde cereyan eden tüm olay ve çalışmaları takip edip analiz etmek olan 50'den fazla merkez bulunmaktadır.

Oryantalizmin gelişmesini iki aşama hâlinde özetleyebiliriz:⁴³

3.2.1. Birinci Aşama: (Aydınlanmadan Modern Döneme Kadar)

O, miladi 8. yüzyılda başlayıp Modern Avrupa Kalkınması dönemine kadar geçen süredir. İslam'ın Batı ile siyasî açıdan ve savaşlar cihetinden etkileşimde bulunduğu dönem işte bu dönemdir. O dönemde Avrupa'da ve Avrupanın güneybatısında bölge medeniyetinin merkezleri inşâ edilmiştir. Bu merkezler Avrupa'yı, öğretici/öğretmen konumuna taşımış ve Avrupa oralarda medeniyet öğretmiştir. Bu medeniyet de Arap kültürü, Türk, İran, Hint, Yunan vesaire kültürler ile renklenmiştir.

Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte Avrupa'da oryantalist çalışmalarda değişiklik gözlemlenmiştir. Bu hareketler sonucu gelişen anlayışta bilim, sanat, düşünce faaliyetlerinde kilisenin ve dinin etkileri pek görülmemiştir.

Rönesans ve Reform hareketlerinin yaşanmasıyla birlikte coğrafi keşifler birbiri ardına

⁴³ Mahmud Hamdi Zakzuk, **Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı**, Daru'l Maaref Yayınları 1119, Kahire, C. M. I, s. 41-42.

gelmeye başlamıştır. Sınırlı bir coğrafyaya sıkışmak durumunda kalan Avrupalılar keşiflerle yaşam alanlarını genişletmeyi amaçlamışlardır. Avrupalılar; kendilerinde olmayan ama Doğu medeniyetlerinde varlığını bildikleri zenginliklere ulaşmak için yeni, kısa ve ucuz yol arayışıyla meydana gelen keşifler sonucunda Müslümanlarla etkileşim içine girmek mecburiyetinde kalmışlar, hem siyasi hem ticari temaslarda bulunmuşlardır. Ticari temasların temelini İpek Yolu ve Baharat Yolu oluşturmuştur. Kendi coğrafyalarından çok uzaklara keşfe çıkan Avrupalılar, bu iki yolun kontrolünü elinde bulunduran Müslümanlarla ticari ilişkiler geliştirmişlerdir. Doğu kültürünü bu Müslümanlar vesilesiyle tanıma fırsatı bulmuşlardır. Avrupalıların keşif yolu üzerinde yer alan en güçlü devlet konumundaki Osmanlı Devleti, onların İslam medeniyetini tanımaları açısından önemli bir yer tutmuştur. Bu bakımdan Osmanlı ile siyasi temaslar kurmuş hatta elçilikler açmışlardır. Çünkü Osmanlı Balkanlar'dan başlayıp Akdeniz'e, oradan da Ortadoğu'ya uzanan geniş bir coğrafyanın hâkimi durumundadır.

Gemicilik konusundaki faaliyetleri ile tanınan devletler, okyanusları aşip Afrika'ya kadar uzanmakta zorlanmamış ve buralardaki Müslümanlarla temas kurmuşlardır. Ticari amaçlarla yürütülen keşifler zamanla kültürel etkileşimleri de beraberinde getirmiş ve Batı, Doğu'yu; Doğu da Batı'yı yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Skolastik düşüncenin hâkim, kilisenin egemen olduğu dönemde kültür ve sanat alanında duraklama dönemi yaşamış olan Batı, Doğu'nun medeniyetini keşfettikçe kültür ve sanat alanında alışverişe başlamıştır. Zamanında Batı'dan tercüme edilen pek çok esere Doğu'da rastlayan Avrupalılar, bu eserleri tekrar kendi dillerine çevirmişlerdir. Bu ve benzeri pek çok çeviri nedeniyle tercüme faaliyetleri, o dönemde yaygınlaşmıştır. Ayrıca her iki medeniyetin birbirini tanımasını, ticari ve siyasi ilişkiler yürütmesini kolaylaştırmak adına çok sayıda sözlük yazılmıştır. Bu çeviriler ve sözlük çalışmalarına oryantalistler pek çok eseri tercüme ederek katkıda bulunmuşlardır. Bunların haricinde, kâşiflerin yolculukları sırasında yazdıkları metinler de gezi yazısı niteliği göstermiştir.

Gezi yazısı türü metinler ve sözlük çalışmaları bir yana, tercüme eserler bu dönem oryantalistleri için büyük önem taşımıştır. Tercüme faaliyetlerini daha hızlı ve profesyonel bir şekilde yürütebilmek için Avrupa'da pek çok matbaa kurulmuştur.

Kurulan matbaalarda Arapça eserler de basılmıştır. 1586'de Toskana Dükü Kardinal de Medici'nin kurduğu matbaa Arapça eser basan matbaalara örnek gösterilebilir.

Arapça eserler bir yandan Avrupa'daki matbaalarda basılırken bir yandan da Batı dillerine tercüme devam etmiştir. Keşiflerin sömürgecilik faaliyetlerine dönüşmesiyle birlikte de kültür-sanat alışverişi ciddi anlamda hız kazanmıştır. Maddi getirisi olan sömürgecilik faaliyetlerinin yanı sıra sanatsal değeri olan pek çok materyal bu dönemde Avrupa'ya aktarılmış ve oryantalistler için büyük bir altyapı oluşturmuştur. İran Zerdüştlüğünün Avesta metinleri ile Hinduizm'in Upanişad metinleri, Batılı oryantalistlerin tercüme ettiği metinler arasındadır. Arap dili ile ilgili çalışmalar, Kur'an-ı Kerim tercümelerini de beraberinde getirmiştir. Keşiflerin ve sömürgecilik faaliyetlerinin ilk yıllarında keşfedilen bu ve benzeri çok sayıda metin, ilerleyen yıllarda oryantalistler için hazine değeri taşımıştır.

Keşifler ve keşiflerin akabinde gerçekleşen medeniyetler arası kültürel transferler, Batı'da Doğu'yu daha yakından ve derinlemesine tanıma isteği yaratmıştır. Bu istek neticesinde Avrupa'nın birçok merkezinde Arapça ile ilgili faaliyetler yürütülmeye başlanmıştır. Arapça konusundaki ilk atılımlardan biri Arap dili kürsüsü açmak olmuştur. 1539'da Paris College de France bünyesinde Arap dili kürsüsü kurulmuştur. Oryantalist Guillaume Postel, kürsünün başına geçerek çok sayıda eserin bu kürsüde tanıtılmasını sağlamış ve zengin bir kaynak oluşturmuştur.⁴⁴ College de France bu anlamda önemli yerlerden biridir. İlk Arapça öğrenimi de College de France bünyesinde verilmiştir. Burada verilen eğitim hizmeti, profesörlerce yürütülmüş olması bakımından önemlidir.⁴⁵

Fransa'daki Arap dilini yakından tanıma isteği, Hollanda'da da kendini göstermiştir. Böylece Fransa'nın ardından Arap dili kürsüsü kuran ülkeler arasında Hollanda gelmiştir. 1613'te Leiden Üniversitesi'nde açılan kürsü Hollanda'nın bu konudaki ilgisine örnek gösterilebilir. Bu kürsünün ilk başkanı olan Thomas Erpenius, kendisinden sonraki oryantalistlere yol gösterici olmuştur. Fransa ve Hollanda

⁴⁴ Necip El-akiki, **el-Müşteşrikun**, Daru'l-Maarif, Mısır 1964. s. 1097-1101, Asaf Hüseyin, Batının İslamla Kavgası, Pınar Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1991, s. 53.

⁴⁵ Albert Houroni, **Batı Düşüncesinde İslam**, Pınar Yayınları, (çev. Mehmed Kürşad Atalar), İstanbul, Ekim, 1996, s. 32.

örneklerinden sonra ise Cambridge ve Oxford'da açılan kürsüler dikkat çekmiştir.⁴⁶

Arap dili ile ilgili çalışmalar, Kur'ân-ı Kerim tercümelerini de beraberinde getirmiştir. Sözlükler, tercüme metinleri, gezi yazıları ile başlayan yazı serüvenine zamanla roman ve hikaye gibi türler de dâhil olmuştur. Roman ve hikâye kahramanları arasına Müslümanlar eklenmiştir. Bu Müslüman kahramanlar genellikle Türk ve Araplardan oluşmuştur. Ayrıca Mağripli Müslümanlara da roman ve hikâyelerde yer verilmiştir.⁴⁷ (Mağrip denilen yer; günümüzde dar manada Tunus, Cezayir, Fas ve Batı Sahra'yı içerir. Libya ve Moritanya'nın da bunlara eklenmesiyle "Geniş Mağrip" diye adlandırılabilir bölge ortaya çıkmaktadır.)

Hikâye ve romanlarda kahramanlar arasında Müslümanlara yer verenler yine o dönemlerde keşif için seyahat eden seyyahlardır. Alman oryantalist Johann Fück, bu seyahatlerin sebebini “Müslümanları yakından tanıyarak Hristiyanlığın İslamiyet'ten üstün olduğunu kanıtlamak, siyasi ve ticari amaçlarla istihbarat toplamak.” şeklinde ikiye ayırmıştır.⁴⁸

Müslümanların hikaye ve roman kahramanı oldukları eserlerde konu olarak Müslümanların yaşantısı ve ahlak anlayışının seçilmesinin yanı sıra erkek egemen toplum vurgusu yapıldığı görülmüştür. Güçlü ve sert Müslüman erkek imajı, Türk erkeklerini ve hükümdarlarını kahraman olarak seçen eserlerde de görülmüştür. Rana Kabbani'nin, “Arap, Türk, Faslı, Zenci ve Yahudi oyuncular o dönem tiyatrosunun hep başroldeki kötü adamları oldular.” cümlesi kahraman seçimiyle verilmek isteneni ifade etmektedir.⁴⁹

18. yüzyılın başlarına gelindiğinde çok ses getiren çevirilerden birinin yapıldığı görülmektedir. Fransız Antoine Galland tarafından yapılan çeviri dikkatleri çekmiştir. Antoine Galland “Arap Geceleri”nin ilk cildini çevirmiş ardından tek parça halinde

⁴⁶ Johann Fück, **Tarihu Hareketi'l-İştîrak**, Daru Kuteybe, (çev. Ömer Lütfi El-Elim), Dimeşk 1996, s. 66.

⁴⁷ Asaf Hüseyin, **Batının İslamla Kavgası**, Pınar Yayınları, baskı II, İstanbul 1991, s. 39.

⁴⁸ Fück, a.g.e, s.208.

⁴⁹ Rana Kabbani, **Avrupa'nın Doğu Söylenceleri**, Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 35-40.

“Les Mille et une nuits” (Bin Bir Gece) adlı çeviriyi yapmıştır.⁵⁰

Yapılan çevirilerde ve yazılan eserlerde İslamiyet ile ilgili tutum ise dikkat çekicidir. Bazı eserlerde Hristiyanlık ile Müslümanlık kıyaslanmış ve Hristiyanlık övülmüşken bazılarında daha ılımlı bir tutum sergilenmiştir. İslam dinine ve Hz. Muhammed’e daha ılımlı yaklaşıldığı görülen eserlerde İslam’a bir kültür olarak saygı duyulduğu, Hz. Muhammed’e ise dehasıyla başarıya ulaşmış bir kimse olarak bakıldığı görülmektedir. İslamiyet’e ve Müslümanlara saygıyla yaklaşan araştırmacılar olduğu gibi farklı bir bakış açısıyla yaklaşanların olduğu da bilinmektedir.

Joseph White, İslam dini ile ilgili dikkat çekici açıklamalar yapmıştır. Oxford Arapça Profesörü Joseph White, İslamiyet’in ve Kur’an-ı Kerim’in, Tevrat ve İncil’le ortak paydalarına işaret etmiş; İslamiyet’te Tevrat ve İncil’den çalıntı hikâyeler olduğunu iddia etmiştir. Hatta daha ileri giderek bu dinin Hristiyanlığın bozulmasıyla ortaya çıkan boşlukta Hz. Muhammed’in dehası sayesinde başarıya ulaşmış insani bir ürün olduğunu ifade etmiştir. Bunda Aydınlanma hareketiyle birlikte kiliseye duyulan güvenin sarsılmasının etkileri olduğu söylenebilir. O dönemde kiliseye duyulan güvensizlik, insanların dinlere bakış açısını değiştirmiş ve din kavramını tartışmaya açık bir hale getirmiştir. Bu nedenle zaman zaman Hristiyanlığı eleştirmek adına İslam dininin yüceltildiği de görülmüştür. İlerleyen yüzyıllarda ise daha tarafsız bir bakış açısıyla yaklaşıldığı gözlemlenmiştir.⁵¹

Yüzyıla gelindiğinde İslamiyet’e yaklaşımın daha ılımlı bir hal aldığı görülmüştür. Bu yüzyılda ilk bilimsel çalışmalara imza atmış olan Hollanda Autricht Üniversitesi Doğu Dilleri Profesörü Hadrian Reland dikkat çekmiştir. İslamiyet’e karşı tarafsız bir yaklaşımla bilimsel incelemeler yapan Reland yaşadığı dönemde çok tepki çekmiş, İslam dinini yaymaya çalıştığı iddia edilmiş ve Katolik Kilisesi’nin eleştirisine maruz kalmıştır. Hatta Reland’ın yazmış olduğu “ed-Diyânetü'l-Muhammediyye” adlı eser Katolik Kilisesi tarafından yasaklanmıştır. Hâlbuki bu eser pek çok dile çevrilmiş ve yoğun ilgi görmüştür. Reland, iki ciltten oluşan bu eserinde İslamiyet’in doğru

⁵⁰ Rana Kabbani, *Avrupa’nın Doğu Söylenceleri*, Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 46.

⁵¹ Albert Hourani, *Batı Düşüncesinde İslam*, Pınar Yayınları, (çev. Mehmed Kürşad Atalar), İstanbul, Ekim, 1996, s. 31-33.

anlaşılmasını sağlamayı ve yanlış anlaşılımların önüne geçmeyi amaçlamıştır.⁵²

İslamiyet’e objektif bir şekilde yaklaşan isimlerden biri de Pierre Bayle isimli Fransız filozoftur. Bayle “Tarihi ve Tenkidi Sözlük” adlı eserinde olabildiğince nesnel bir tutum sergilemiştir. Simon Ockley’in “Müslüman Araplar Tarihi” adlı eserinde ise İslamiyet’i öven bir yaklaşım görülmektedir. Richard Simon ise bir adım daha ileriye gidip “Doğu Milletlerinin Gelenek ve İnançlarının Tenkitli Tarihi” adlı eserinde İslamiyet’e duyduğu hayranlığı açıkça dile getirmiştir. Alman oryantalistlerden J.J.Reiske de İslam dinine duyduğu saygıyı dile getirmiş ve İslamiyet’ten övgüyle söz ettiği için tepkilere neden olmuştur.⁵³

3.2.2. İkinci Aşama: (Modern Dönem ve Sonrası)

Keşifler sonucu yaşanan siyasi gelişmeler ve bu gelişmelerin getirdiği sömürgecilik neticesinde 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Avrupa, Doğu kültürünü yakından tanımış ve kapsamlı bilgi sahibi olmuştur. Batılı ülkeler yeni yerler keşfettikçe ve yeni sömürgeler elde ettikçe Doğu ile ilişkilerinde değişim gözlemlenmiştir. Bu değişimler de oryantalist faaliyetleri etkilemiştir. Özellikle Mısır’ın işgali ile hem siyasi hem kültürel hem de sosyolojik dengeler değişmiştir. Artık Batı, Doğu’yu tam anlamıyla çözmeyi ve şekillendirmeyi amaçlar hale gelmiştir. Bu nedenle de oryantalist faaliyetler de boyut değiştirmiştir. Seyyahların, kâşiflerin bireysel meraklarından doğan araştırmaları yetersiz bulunmuş; bunların yerini devlet destekli araştırmalar almıştır. Böylece oryantalizm eskiye nazaran gerçek anlamda bilimsel nitelik kazanmıştır.

Devlet destekli araştırmaların başında Napolyon’un isteği üzerine hazırlanan “Mısır’ın Tasviri” adlı eser yer almaktadır. 23 ciltten oluşan ve Mısır’ı anlatan bu eser ilerleyen yıllarda oryantalistler için en önemli kaynaklardan biri haline gelmiştir. Hatta bu kapsamlı eser sayesinde kulaktan dolma bilgilerin yerini objektif veriler almıştır. Bu bilgilerle bir adım daha ileri gidilmiş ve bilimsel çalışmalar halini alan Doğu merakı,

⁵² Mahmut Hamdi Zakzuk, **Oryantalizm: Bir Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı**, Işık Yayınları, (çev. Abdülaziz Hatip), İzmir 1993, s. 23.

⁵³ Zakzuk, **a.g.e.**, s. 25.

“Mısıroloji” denen bir disiplin halini almıştır. 1795'te Paris'te “Ecoles des Laguages Orientales” kurulmasıyla birlikte oryantalizmin bilimsel nitelik kazanması yolunda bir adım daha atılmıştır. Silvestre de Sacy tarafından kurulan “Ecoles des Laguages Orientales” kendisinden sonraki pek çok çalışmaya da kaynaklık etmiştir.⁵⁴

istişrakın/oryantalizmin bir disiplin olması ve temellendirilmesi için devlet tarafından görevlendirilen araştırmacılar da olmuştur. Richard Libisyus ve Heinrich Petermann siyasi irade tarafından araştırma amaçlı görevlendirilen isimlerdendir.⁵⁵

Doğu'daki muazzam kültürel altyapı gün geçtikte Batı'nın daha çok ilgisini çekmiş ve tercüme faaliyetlerin dışına çıkılıp eserlerin orijinal el yazması nüshalarının getirilmesi şeklini almıştır. El yazması eserler zamanla çok ciddi sayılara ulaşmış ve Avrupa'daki birçok kütüphanede yerini almıştır. Hatta o derece ki bu durum Batılılar arasında, köşklerini ve yazıhanelerini süslemek için Arapça el yazmalarını satın alma noktasına kadar varmıştı.

Fransa, İngiltere, Almanya, ABD ve İrlanda'da; Doğu'nun daha iyi tanınabilmesi ve araştırılabilmesi için dernekler kurulmuştur. Bunun yanı sıra 19. yüzyıl oryantalizm temelli dergicilik faaliyetlerine başlandığı bir asır olmuştur. Şark Kaynakları (Menabi'u's-Şark), Avrupa'da çıkarılan ilk dergi olma özelliğini taşımaktadır. Dergicilik faaliyetlerinde derneklerin payı büyüktür. Dernekler ve çıkardıkları dergiler şunlardır:

- I. 1820'de Paris'te kurulan Asya Cemiyeti tarafından çıkarılan Jouraal Asiatique dergisi.
- II. 1823'te Londra'da kurulan Kraliyet Asya Cemiyeti tarafından çıkarılan Journal of the Royal Asiatique Society dergisi.
- III. 1842'de Amerikan Şark Cemiyeti tarafından çıkarılan Journal of the American Oriental Society dergisi.

⁵⁴ Asaf Hüseyin, **Oryantalizmin İdeolojisi, Oryantalistler ve İslamiyetçiler**, İnsan Yayınları, İstanbul 1989, s. 19.

⁵⁵ Mahmut Hamdi Zakzuk, **Oryantalizm: Bir Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı**, Işık Yayınları, (çev. Abdülaziz Hatip), İzmir 1993, s. 53.

Yukarıdaki derneklerin haricinde de şu dergicilik faaliyetleri yürütülmüştür:

- I. 1895'te Paris'te çıkarılan “İslam” dergisi. (Bu dergi önce İslam dünyası Dergisi, ardından da İslam Araştırmalar Dergisi adını almıştır).
- II. 1910'da Almanca çıkarılan İslam (Der Islam) dergisi.
- III. 1912'de Rusya'da çıkan İslam Âlemi (Mir İslam) dergisi.
- IV. 1911'de İngiltere'de Zweimer tarafından yayımlanan İslam dergisi.⁵⁶

Dergicilik ve dernek çalışmaları dışında, ansiklopedi ve kongre faaliyetleri de 19. yüzyılın *istişrak/oryantalizm* açısından gelişmeleri arasında yer almıştır. The Encyclopedia of Islam, Shorter Encyclopedia of Islam, Encyclopedia of Religion and Ethics ve Encyclopedia of Sociel Scienses 19. yüzyılda meydana getirilen ansiklopediler arasında gösterilebilir. Kongre faaliyetleri söz konusu olduğunda ise 1873 yılında Paris'te oryantalistlerin bir araya gelmesiyle gerçekleştirilen ilk uluslararası kongreden söz etmek gerekir. İlk kongreden günümüze kadar ulusal ve uluslararası pek çok kongre yapılmıştır ve yapılmaya da devam edilmektedir. Tercüme eserler ve sözlüklerle başlayan oryantalizmin olgunlaşıp bir disiplin haline gelme süreci yazılan hikâyeler, romanlar, gezi yazıları, ansiklopediler; kurulan dergiler, dernekler; yapılan kongreler sayesinde tamamlanmıştır. 19. yüzyılda pek çok bilim dalı oryantalizm üzerine çalışmalar yürütmeye başlamıştır.⁵⁷

İstişrak/Oryantalizm bir disiplin haline gelmeden önce hem İslam dini hem bu dinin yaşandığı coğrafya hem de Müslümanların kullandığı dile ön yargıyla yaklaşıldığı görülmüştür. Ancak oryantalizmle birlikte İslamiyet ve Arap diline hak ettiği saygı gösterilmiş ve daha objektif bir tavır sergilenmiştir. Özellikle de sömürgecilik faaliyetleri sonrası siyasi, ticari ve insani ilişkileri yürütebilmek amacıyla İslam coğrafyasında kullanılan dillere yönelik araştırmalar artmıştır. Bu dillerden biri olan Farsçanın Avrupa dil ailesine benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Benzer dil çalışmaları arttıkça Doğu dilleri ile Batı dilleri arasındaki benzerlikler tespit edilmiş ve bu benzerlikler karşılaştırmalı filolojiyi doğurmuştur. Bu karşılaştırmalı dil anlayışı

⁵⁶ Mahmut Hamdi Zakzuk, **Oryantalizm: Bir Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı**, Işık Yayınları, (çev. Abdülaziz Hatip), İzmir 1993, s.31.

⁵⁷ Ez-Ziyadi, Muhammed Fettullah, **El-İstişrak Ehdafulu ve Vesailuhu**, Dimeşk 1998, s. 51-56.

sayesinde de Kitâb-ı Mukaddes araştırmaları derinlik ve eleştirel bir nitelik kazanmıştır. Kitâb-ı Mukaddes eleştirileriyle birlikte Ahd-i Atik eleştirisi yapıldığı da bilinmektedir. 1878 yılında Julius Wellhausen, İsrail'in Tarihi adlı bir kitap yazmış ve bu kitabında Ahd-i Atik eleştirisi yapmıştır. Kitab-ı Mukaddes ve Ahd-i Atik'in yanı sıra Ahd-i Cedid ve Kur'an-ı Kerim ile ilgili de eleştirel çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bütün eleştirilerin temelinde ise bu dinî kitaplara sonradan eklemeler yapılmış olabileceği fikri yer almıştır.⁵⁸

Karşılaştırmalı filoloji çalışmaları, dini kitapların karşılaştırılmasını tetiklemekle birlikte farklı alanlara da tesir etmiştir. Geçmişe yönelik araştırmaların yapıldığı pek çok alanda karşılaştırmalı filolojiden yararlanılarak yeni çalışmalara imza atılmıştır. Hatta yapılan bu çalışmaların sonunda "karşılaştırmalı mitoloji bilimi" bir disiplin olarak ortaya konmuş ve karşılaştırmalı filolojinin bir dalı olarak kabul edilmiştir. Dünyadaki mitolojik motif, karakter, anlatı ve kurguları birbirleriyle karşılaştırarak inceleyen karşılaştırmalı mitoloji biliminde; geçmiş dönemlere ait eserler yeni bir bakış açısıyla incelenmiş, bu eserlerdeki mitolojik unsurlar tespit edilmiştir. Ayrıca mitolojik unsurlar barındıran eserlerin oluşum serüveni incelenmiş ve farklı kültürlerle etkileşim olup olmadığı araştırılmıştır.⁵⁹

Dillerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, karşılaştırmalı mitolojinin yanı sıra Eric Wolf'un "Beşerî (insanî) bilimlerin en bilimseli ve bilimlerin en insanîsi" şeklinde tanımladığı antropolojinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Filolojinin önemini vurgulayan isimlerden biri de Fransız Ernest Renan'dır.

Ernest Renan, filolojiden yola çıkarak çok farklı fikirler ortaya atmıştır. Renan, kültürel değişime ait bazı tespitlerde bulunmuştur. "Dini eserler ve efsaneler aşaması, bilim aşaması, bilim ile dinin bir sentezinin olduğu aşama" olmak üzere insanlığın üç kültürel gelişim aşamasından geçtiğini belirtmiştir. Ayrıca kültürler arasında bir hiyerarşi olduğunu iddia etmiştir. Ona göre iki büyük asil ırk vardır. Bu ırklar Sâmi ve Ârî'dir. Bu ırklar üstün bir medeniyet oluşturmuşlardır. Renan; Ârî ırk ile Avrupalıları,

⁵⁸ Albert Houroni, **Batı Düşüncesinde İslam**, Pınar Yayınları, (çev. Mehmed Kürşad Atalar), İstanbul, Ekim, 1996, s. 51.

⁵⁹ Albert Houroni, **a.g.e.**, s. 53-54.

Sâmî ırk ile Arapları ifade etmiştir. Ârî ırkı sanat, bilim, edebiyat gibi pek çok olumlu niteliğin kaynağı olarak gösterirken Sâmî ırkın pek bir niteliği olmadığını savunmuştur.⁶⁰

Filoloji, antropoloji, mitoloji gibi disiplinler ortaya çıktıkça araştırmalar derinleşmiş; incelemeler farklı bakış açılarıyla yapılır hale gelmiştir. Bu farklılıklar da *istişrak/oryantalizm* konusunda olumlu gelişmeler meydana getirmiştir. Antik Çağ'dan modern döneme kadar çok defa form değiştiren oryantalist çalışmalar modern döneme gelindiğinde araştırma sahasını daha da genişletmiştir. Başlangıçta, Doğu deyince akla çoğunlukla Araplar gelmişse de geçen zamanla birlikte Müslüman diğer milletler de oryantalizmin kapsamına girmiştir. Hatta sadece Müslümanlar değil, Doğu coğrafyasında yaşayan bütün ırklar; onların kültürleri, dilleri, yaşam tarzları kısaca ortaya çıkardıkları medeniyet oryantalizmin merkezine yerleşmiştir.

Oryantalizmin gelişim sürecinde diğer disiplinlerde yaşanan gelişmeler sayesinde disiplinler arası ilişkiler ortaya çıkmıştır. Sosyolojide, felsefede, edebiyatta, antropolojide yani sosyal bilimlerde gerçekleştirilen her atılım oryantalizmin de kendini güncellemesini sağlamıştır. Bu bilim dalları arasındaki en keskin fark, oryantalizm dışındakilerin nesnellik iddiasıdır. Oryantalizm dışındaki sosyal bilimlerin çıkış noktasının farklı olması da bu farkı belirginleştirmektedir. Diğer sosyal bilimler, ayırt etmeksizin tüm toplumları incelemekte ve inceleme yaparken de bu toplumlara dair hiçbir unsuru göz ardı etmemektedir. Ancak oryantalizm daha dar bir alanı, daha dar bir pencereden inceleme imkânına sahip olmuştur. Ayrıca oryantalizmin altyapısının dini olmasının onu objektiflikten uzaklaştırdığı savunulmuştur. Çünkü İslamiyet'e ve Doğu medeniyetine eleştirel yaklaşanlar da olumlu tutum sergileyenler de yeterince nesnel olmamakla suçlanmıştır. Bununla birlikte antropologlar da sosyologlar da oryantalizme hizmet edecek türde bilgiler elde etme noktasında nicelik olarak zayıf kalmışlardır. Asya, Afrika, Orta Doğu söz konusu olduğunda eldeki veriler genellemelere dayalı veriler olmuş; kapsamlı ve derinlemesine araştırma sonuçları oryantalizmin tarihi düşünüldüğünde oldukça geç gelmiştir. Diğer sosyal bilimlerin

⁶⁰ Albert Houroni, **Batı Düşüncesinde İslam**, Pınar Yayınları, (çev. Mehmed Kürşad Atalar), İstanbul, Ekim, 1996, s. 53-54.

oryantalizme katkısı oldukça sınırlı olmasına rağmen oryantalizmin sosyoloji, felsefe, siyaset, antropoloji gibi alanlara sağladığı katkı çok ciddi boyutlardadır. *İstışrakın/Oryantalizmin* sahasının bahsi geçen alanlara göre dar olması, elde ettiği verilerin daha kapsamlı ve ayrıntılı olmasını sağlamıştır.

İstışrak/Oryantalizm, diğer sosyal bilimlerle etkileşim halinde kalarak tarihsel süreç içinde gelişmiş ve değişmiş olmasına rağmen oryantalizme yönelik eleştiri yapma alışkanlığı pek değişmemiştir. Farklı dönemlerde farklı eleştirilere maruz kalan oryantalistler, bu eleştiriler nedeniyle zaman zaman farklı çıkış yolları aramak durumunda kalmışlardır. Hatta sırf bu eleştiriler sebebiyle oryantalizm/oryantalist tanımı ve adı değişikliğe uğramak durumunda kalmıştır. Geçmişte yaşanan bu durum modern zamanlara gelindiğinde de kendini göstermeye devam etmiştir. Bazı oryantalistler yapılan eleştiriler nedeniyle “araştırmacı, uzman” gibi unvanları kullanmayı seçmiştir. Ayrıca bahsi geçen oryantalistlerin bu unvanları tercih etmelerinde belirli bir bölgeye dair araştırma yapmaları ve o bölge üzerine uzmanlaşmaları da etkili olmuştur. Genç oryantalistler saha çalışmaları yaparken tecrübeli oryantalistler de üniversitelerde akademik çalışmalar yürütmüşlerdir.

Edward Said, “19. yüzyıl başından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna değin, Şark ile Şarkiyatçılıkta Fransa ile İngiltere egemendi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Şark'a Amerika egemen oldu. Eskiden Fransa ile İngiltere'nin yaklaştığı gibi yaklaştı Şark'a. İtici gücü Garb'ın Şark karşısındaki görece büyük gücünü pekiştirip dursa da son derece üretici olan bu yakınlıktan Şarkiyatçı dediğim yüklü metinler doğdu.” cümleleriyle oryantalizmin geçirdiği son değişimler sonrası 19. yüzyılda geldiği noktayı özetlemiştir.⁶¹

19. yüzyılda gerçekleşen değişikliklerin en önemlilerinden biri de oryantalist çalışmaların pek çok fakültede ve bölümde yer bulmuş olmasıdır. Özellikle de sosyal bilimlerin hâkim olduğu fakültelerde Doğu ve Ortadoğu, İslam ve Müslümanlar ile ilgili konular ders içeriklerine dâhil edilmiştir.

⁶¹ Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, (çev. Berna Ülner), Metis Yayınları, İstanbul 1999, s. 14.

İstışrak/Oryantalizm adına önemli çalışmalara imza atmış olan Hamilton Alexander Rosskeen Gibb, "Belirli bir saha içerisinde çeşitli disiplinlerle iş birliği yapmak ve bu sahaları araştırmaya teşvik etmek" cümleleriyle oryantalizmin hedeflerine dair çerçeveyi çizmiştir.

Oryantalizmle ilgili bu kadar gelişme yaşandıktan sonra oryantalistler daha derli toplu çalışmalar ortaya koymuştur. Yürütülen çalışmaları ve bu çalışmaları yürütenleri belirli başlıklar altında toplamak gerekirse aşağıdaki üç başlık altında incelemek uygun olacaktır:

- I. *Müslüman toplumların sosyal tarihini inceleyenler arasında sayılanlar:* J. Berque, H. Bowen, H. A. R. Gibb, I. Lapidus, M. Rodinson, W. M. Watt.
- II. *İslam ilimleri üzerinde çalışanlar:* A. J. Arberry, H. Corbin, L. Gardet, H. Laoust, F. Rosenthal, J. Schacht, R Walzer, H. A. Wolfson,.
- III. *Diğer dinlerle mukayeseli olarak İslâm dini üzerine çalışanlar:* A. Abel, W. Fischel, L. Gardet, S. D. Goitein, M. Perlman, W. Swetman.⁶²

⁶² Şevkat Yıldırım, "Oryantalizm ve İslam Tarihine Oryantalist Yaklaşımlar", **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002.

4. “İSTİŞRAKIN/ORYANTALİZMİN” SEBEP VE ARAÇLARI

Geçen bahislerde, *istişrakın/oryantalizmin* mahiyetini, *istişrakın/oryantalizmin* nasıl doğup geliştiğini öğrenmiştik. Bu bahiste ise, kendi dillerinden tamamen farklı olan bir dili, mensup olmadıkları bir dîni ve kendilerine ait olmayan bir tarihi incelemek uğruna Batılı araştırmacıları (*müsteşrikleri/oryantalistleri*) tüm bu çabaları, ekonomik imkânları ve ömürlerini sarf etmeye sevk eden sebep ve etkenlere değineceğiz. *İstişrak/Oryantalizm* çalışmalarının hedef ve etkenleri çok çeşitli ve girift olmakla birlikte burada sadece, Doğu İslam âlemini incelemek için *müsteşrikleri/oryantalistleri* tüm bu çabaları sarf etmeye sevk eden bu hedeflerin en önemlilerine değinmekle yetineceğiz. Bu hedeflerin bazılarını şu şekilde zikredebiliriz:

4.1. Dînî Sebepler

İstişrakın/Oryantalizmin hedeflerinin en önemli ve esas etkenini şu şekilde toparlayabiliriz: Muhakkak ki Mesîhi/Hıristiyan din adamları, İslam'ın kuvvetinin insanları İslam'a girmeye ve onu anlamaya sevk ettiğini, aynı şekilde İslam'ın kendi ülkelerinde yayılmakta olduğunu görmüşlerdir. Bu durum Nasranileri/Hıristiyanları, sahip oldukları konumu, dînî ve dünyevî kazançlarını koruma husûsunda korkuya sürüklemiştir. Bu da onların içlerine/nefislerine İslam'a ve Müslümanlara yönelik kin tohumları ekilmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine Hıristiyan din adamları, bu dîne (yani İslam'a) karşı ayağa kalkmaya ve ona engel olmaya karar vermişlerdir. Dînî sebep, kalan diğer sebepler içerisinde en temel ve en önemli sebep olagelmıştır. *Müsteşrikler/Oryantalistler* dînî sebeplerle, İslam'a karşı savaşmak, İslam'ı bulandırmak, Nasranileri İslam'dan uzaklaştırmak ve aynı şekilde Müslümanları Nasraniliğe/Hıristiyanlığa davet etmek amacı ile İslam dînini araştırmaya koyulmuşlardır.

Diğer siyasi, sömürgeci, ilmî ve ekonomik sebeplerin hepsi de dînî sebebe dayanmaktadır. *Müsteşrikler/Oryantalistler*, birazdan değineceğimiz üzere, sebeplerini gerçekleştirmek için çeşitli araçlar kullanmışlardır.

İstişrak/Oryantalizm, başlangıcından itibaren, Avrupa ülkelerinde o güne kadar görülen İslamî ilerlemeyi ve bununla ilintili olarak Osmanlı ilerleyişini durdurmak hedefini gütmüştür. Sonra da iş, Müslümanları alt etmek için duyulan yoğun bir hırs noktasına gelmiştir. *İstişrakın/Oryantalizmin* daha ilk günlerindeki hedefi, sömürgeci kiliseye hizmet etmek olmuştur. Bu sûretle kilise, *müsteşriklerin/oryantalistlerin* karşılaştıkları tüm güçlükleri kolaylaştırmak, bol miktarda maddî ve manevî destek temin etmek amacıyla Avrupa melikleri/kralları ile yardımlaşmıştır. Cömertçe bahşedilen bu yardım onları, kendilerine emanet edilen mesleklerinde başarıya ulaşmak için ellerinden gelen tüm gayreti gösterir kılmıştır. *Müsteşriklere/Oryantalistlere* verilen görevin ilk yarısı siyasi idi; diğer yarısı ise misyonerliğe dair idi. Bazı araştırmacıların işaret etmiş olduğu üzere *istişrak/oryantalizm* Avrupada, rahiplerin tercüme alanındaki faaliyetleri neticesinde ortaya çıkmıştır. O yıllarda, ilmî Mesihî/Hristiyan heyetler Endülüs'e gönderilmeye başlanmıştır. Bu heyetlerin başında da Endülüs'te eğitim görmüş, ilim pınarlarından ve İslam irfanından beslenmiş kilise papazları gelmekteydiler. Gerardy Oraliac, Scott ve diğerleri bu papazlar arasında yer almaktaydılar. Gerardy, 999-1003 yılları arasındaki dönemde Papalık makamına gelmiştir. O, 8. Silvester nâmı ile ünlenmiştir. Butros al- Mubcel, 1094-1106 yılları arasındaki dönemde, İslam hakkında nesnel bilgi edinmek için tercümanlardan oluşan bir topluluk kurmuştur. Aynı şekilde bu topluluğa, Kur'ân- ı Kerîmin mânâlarını Latinceye tercüme etme görevi verilmiştir. Bu *müsteşriklere/oryantalistlere* göre, kendisiyle savaşmak ve zayıf düşürmek için İslam'ın kuvvetli noktalarını tespit etmek; maiyetlerindeki Hristiyanları koruma ve onların İslam'a girmelerine engel olma konusunda faydalanmak üzere, kendi zanlarına göre İslam'da var olan zayıf noktaları saptamak gerekmeğe idi. Buradan da açıkça anlaşılmaktadır ki dînî hedef, genel anlamda Doğuluların dilini, özel anlamda ise Arap dilini öğrenmenin temel sebeplerinden idi. Rahipler bu dilleri, savunma, saldırı, misyonerlik ve sömürgecilik için öğrenmişlerdir. Dînî sebep, Avrupalıları *istişraka/oryantalizme* çağıran/yönlendiren birinci etkidir. Sonrasında *istişrak/oryantalizm* üzerindeki kilise etkisi artmış ve ilmî enstitülere kadar yayılmıştır. 1636 yılında Cambridge Üniversitesinde Arap Dili kürsüleri kurulması kararı alındığında bu karar, birincisi '*ticari*' ve diğeri '*Hristiyanlaştırma politikası*' şeklinde iki temel hedef üzere alınmıştı. Cambridge Üniversitesindeki sorumlu akademik makamların, 9 Mayıs 1636 tarihinde bu kürsü

kurucusuna yazdıkları bir mektupta şu ifadeler geçmektedir: “Biz, bu çalışma ile, (sadece) öğrenmeye gayret ettiğimiz bu dilin önündeki tıkanmaları kaldırarak irfanın büyük bir kısmını ışığa kavuşturmak sûreti ile sağlam bir edebiyata vasıl olmayı hedeflemediğimiz farkındayız. Biz aynı zamanda, Doğu ülkeleri ile yaptığımız ticaret yoluyla Krala ve devlete yararlı bir hizmet sunmak, Kilise hudutlarını genişleterek Allah'ı övmek, şu anda karanlıklar içerisinde yaşamakta olan insanları Mesîhîlik/Hıristiyanlık dînine davet etmek hedefini de gütmekteyiz.”⁶³

Müsteşrik/Oryantalist araştırmacıların üzerindeki bu kilise tesirinin netîcesi olarak, şayet onların maksadı İslam ile diyaloga girmek veya İslam'ın öğretilerini kavramaya çalışmak değil ise kendilerini harekete sevk eden etkenlerin masum olmadığı görülmektedir. Bunun yerine onların gayelerinin, İslam'a dair hoş olmayan ve çirkin bir görüntü sunarak, Kiliseye taraftarlarını koruma ve onların İslam dînine girmelerini engelleme imkânı vermek olduğu ortaya çıkmaktadır.⁶⁴

Kilise, Avrupadaki İslami ilerleyişe, Müslüman Türklerin ne kadar çabuk bir şekilde Bizans İmparatorluğunun başkenti Konstantiniyye'ye varıp 1453 senesinde oraya egemen olmalarına, orada o dönemin en görkemli İslam hilâfetini tesis etmelerine ve bunun Avrupa kalkınma asrının zuhûrunu tetiklemesine yönelik ciddi bir acı hissediyordu. Zaten bu bahsedilen Avrupa kalkınma asrı, Kilise bünyesi ve Kilise teolojisi/ilâhiyatı üzerinde bir yıkım aracı rolü üstlenmiştir. Tüm bu sayılanlardan sonra Kilisenin İslam'a karşı intikam savaşı açması garip değildir. Haçlı Seferlerinin askerî yanında gördüğümüz durum da budur.

Fikrî açıdan ise Kilise, *istişraktan/oryantalizmden*, İslam'ı yaralamak için bir araç edinmiştir. Kiliseler, İslam hakkında ve Nebî (SAV) hakkında iftira ve yalanlar üretip yaymaya koyulmuş; İslam'ın pis ve şer bir kuvvet olduğu zannına kapılmıştır. Yine kiliseler, Nebî (SAV)'in yalnızca bir put veya bir kabîle ilâhı ya da bir şeytan olduğunu sanmıştır. Halk efsaneleri ve hurafeler, Latin yazarların hayallerini istila etmiştir. Buradan da net bir biçimde anlaşılıyor ki Kilisenin hedefi, İslam'a dair nesnel bir bakış

⁶³ Mahmud Hamdi Zakzuk, **Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı**, Daru'l Maaref Yayınları 1119, Kahire, C. M. I, s. 31.

⁶⁴ AbdulAzim Mahmud al-Deeb, **Al-Manhac fî Kitâbet al-Garbiyyîn an al-Târîhi'l-İslâmî**, 1991, s. 39.

açısı geliştirmek değildi. Bilakis böyle nesnel bir tutuma sahip olmak, o zamanki müelliflerin zihinlerinden geçen belki en son şey idi. Southren'in dediği gibi, *İslam, Avrupadaki Hristiyan dünyasına göre tüm düzeylerde uzun vadeli bir problemi temsil etmekte idi.*⁶⁵ Kilise, aydınlanma çağı sonrasına kadar Avrupa aklına/zihniyetine hükmeder olmuştur. İş sadece bu kadarla da kalmamış, bilakis Kilisenin nüfuzu/etkisi İslam ülkelerine kadar uzanmıştır. Şöyle ki Kilise, *istişrak/oryantalizm* kapısı vasıtası ile İslam ülkelerinde çeşitli müesseseler inşâ etmiştir. Kilisenin bu faaliyetlerdeki asıl amacı, sömürü ve misyonerliğe hizmet etmek idi. Bu maksatla Mısır'da “*Doğu Enstitüsü*”, “*Fransız Enstitüsü*” ve “*Amerikan Üniversitesi*” kurulmuştur. Aynı şekilde Lübnan'da “*Al-Kıddîs Yusuf Üniversitesi*”; Yemen'de “*Fransız Enstitüsü*” açılmıştır. Yine Doğu ülkelerinde benzer üniversite ve enstitüler inşâ edilmiştir. En önde gelen *müsteşriklerin/oryantalistlerin* listesine bir göz attığımızda, temelde onların büyük bir bölümünün Kilise papazlarından ve öğrencilerinden olduklarını görebiliriz. Bu da Kilisenin *istişraka/oryantalizme* yönelik bakış açısını ve buna nispetle dînî etkenin önemini idrak etmemizi kolaylaştırmaktadır. Kilisenin *istişrak/oryantalizm* üzerindeki baskısı Ortaçağda hafiflemeye başlasa bile, teolojik *istişrakın/oryantalizmin* gayreti ile İslam'a yönelik oluşturulan çirkin imaj, Batılı zihinlerde değişmeden kalmıştır. Dînî hedef, *istişrakî/oryantalist* yazı ve yazıtların çoğunda şu anda pek belirgin olarak görülme bile, bunun bir önemi yoktur. Çünkü dînî hedef, bu *oryantalist* eserlerin içinde tamamen gizlenmiş hâldedir. Bu hedef, bilinçli veya bilinçsiz bir sûrette, perde arkasından faaliyet göstermeye devam etmektedir. İslam'ı incelemekle meşgul olan ve çoğu dindar niteliğine sahip bu *müsteşriklerin/oryantalistlerin*, Mesîhilikteki/Hristiyanlıktaki '*Teslis inancı*', '*Haç ve Çarmıh inancı*' gibi temel akîdeleri inkâr eden, bu akîdelere hücum edip onları bitiren bir dînî incelemekte olduklarını unutmaları gayet zordur. Yine aynı şekilde, İslam dîninin pek çok Doğu ülkesinde Mesîhiliği/Hristiyanlığı bitirip onun yerine geçmiş olmasını unutmak da onlar için oldukça zordur.⁶⁶ Buradan da görmekteyiz ki, *istişrakın/oryantalizmin* dînî etkeni, Nasranilere/Hristiyanlara nispetle önemli idi. Onlar, Müslümanların dinlerinden uzaklaşmaları ve İslam'ın öğretilerini terk etmeleri için çeşitli araçları kullanarak çaba sarf etmiş ve Müslümanları alt etmek için çalışmışlardır. İşte *müsteşrikler/oryantalistler* Arap Dilini

⁶⁵ Mahmud Hamdi Zakzuk, **Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı**, Daru'l Maaref Yayınları 1119, Kahire, C. M. I, s.21-22.

⁶⁶ Mahmud Hamdi Zakzuk, **a.g.e.**, s.76.

öğrenmek için bu fikirlerle yola çıkmışlardır. Onların maksadı, İslamî ilimleri öğrenmek; İslam'ın ilkelerine ve kaynaklarına, Müslüman halklara âşina olmak; Müslümanları dinleri husûsunda şüpheyi düşürmek ve onların nazarında İslam'ın çehresini lekelemek için uygun plan ve tasarımları hayata geçirmek şeklinde idi. Böylece onlar, Müslümanlar arasında kolayca misyonerlik faaliyetlerini yürütebileceklerdi. İnsaflı olmak açısından şunu belirtmemiz gerekir ki, yukarıda bahsettiğimiz hususlar, tüm *müsteşrikleri/oryantalistleri* kapsayan genel bir yargı değildir. *Müsteşrikler/Oryantalistler* içerisinde, nesnellik ve tarafsızlığa sınımsız sarılan, hatta arkadaşlarının pek çoğunun ilmî temizlikten yoksun saldırganlıklarını reddeden bir grup mevcuttur. İşte örneğin Montegemry şöyle demektedir: “12. (Onikinci) asırdan itibaren araştırmacılar, İslam hakkında Avrupada doğan çirkin imajın değiştirilmesi husûsunda gayret göstermişlerdir. Bu yolda harcanan çabalara rağmen, şüphesiz ki gerçeğe aykırı bu duruşun Avrupadaki Ortaçağ yazıtları vasıtası ile ortaya çıkan etkileri hâlâ ayaktadır.”⁶⁷ Maxim Rodinson da bu hükmü, şu sözü ile zikretmektedir: “Müslümanlar Batı üzerine, problem olmaktan ziyade bir tehlike olmuşlardır. Nitekim Müslümanlar o dönemlerde, Batı ruhani birliği bünyesinde şiddetli sarsıntıya yol açan bir etken olmuşlardır. O dönemde Müslümanlar, muvaffakiyeti ile, hızla yükselen manevî hareketi ile, büyüme ve yayılmaya yönelik korkunç kudreti ile tüm engelleri aşan bir medeniyet örneği olmuşlardır. Durum böyle olunca, bu medeniyet nümunesinin ilerlemesine karşı durma noktasında Batılı aydınlar, İslam karşısında dehşete düştüklerini beyan eden genel hissiyatlarını belirtmişlerdir. Onlar bu hâleti, sanki Mesîhîlik/Hristiyanlık aleyhine bir tehlike olarak addetmiş idiler.”⁶⁸

İstişrakın/Oryantalizmin çağımızdaki Patriki Bernard Luis ise şöyle demektedir: “Misyonerlik ve din araçları dahilinde İslam'a karşı yürütülen mücadele süregelmiştir. Din açık bir sûrette, Doğu medeniyetleri ve dinleri alanında akademik araştırma yapma görevini üstlenen bu kimselerin çıkış noktası olarak kalmaya devam etmiştir.

⁶⁷ Al-Şarkavî: Muhammed Abdullah, *Al-İstişrak ve'l-Ğâra ale'l-Fikri'l-İslâmî*, Hidayet Yayınevi, Kahire, Basım Tarihi: 1989, s. 12.

⁶⁸ Rudy Paret, *Al-Dirâsâtü'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye fi'l-Câmiâti'l-Almâniyye*, Tercüme: Mustafa Mahir, al-Kitâbu'l-Arabiyy Yayınevi, Beyrut, Basım Tarihi: 1976, s. 23.

*Şüphesiz ki bu kişiler, günümüze kadar, dînî etkenlerinden tam olarak kurtulamamışlardır.”*⁶⁹

Başka bir yerde de şöyle geçmektedir: “*Batının dinsel taassubunun etkileri, bir grup çağdaş âlimin eserlerinde hâlâ açıkça; ve genellikle de ilmî araştırmalara düşülen dipnotların perde arkasında gizlenmiş olarak görülmektedir.*”⁷⁰

4.2. Siyasi ve Sömürgeci/Emperyalist Sebep

Bu hedefin önemi, dînî hedefin peşinden ikinci derecede gelmektedir. Siyasi hedef, kronolojik açıdan da dînî hedeften sonra gelmektedir. Müslümanların Batıya yönelik harekete geçmesi ve İslam medeniyetinin orada genişlemesi, Batıyı hesaplarını yeniden gözden geçirmeye, İslam'ın ilerleyişi karşısında ayağa kalkmak için saflarını birleştirmeye, kuvvet ve tesiri kendi topraklarına kadar ulaşmış olan bu dini nasıl yok edeceklerine dair çalışmaya sevk etmiştir. Bu çalışmalar onları, Müslümanlara hegemonya kurmak ve hâkim olmak amacı ile Doğu İslam dünyasına karşı kesin bir savaşa girmeye yönlendirmiştir. Fakat onlar, Müslüman Doğu halklarını tam olarak tanımadan böyle bir savaşa girişilemeyeceğini idrak etmişlerdir. Bunun netîcesinde onlar, Doğu'nun dilini, edebiyatını, medeniyet ve tarihini, bu halklara kolayca hükmedebilmek ve onları idare edebilmek amacı ile öğrenmeye başlamışlardır. İslam'a karşı açılan savaş, Haçlı Seferleri olarak bilinen savaşlar yolu ile bir kaç asır boyunca sürdürülmüş ama başarılı olamamıştır. Onlar Müslümanları Endülüs'ten çıkarmayı başarmışlar ama bu yeterli olmamıştır. Bilakis onlar, İslam'a karşı mücadele etmek, İslam yurdunu yaralamak ve Müslüman toprakları işgal etmek ve oralara egemen olmak için yaptıkları hazırlıklara devam etmişlerdir. Sömürgecilik/Emperyalizm, en çok korktuğu şeyin, İslam'ın yayılması olduğunu itiraf etmiştir. İslam kuvvetinin mevcudiyeti, siyasi, medenî/sivil ve fikrî açıdan dünyaya egemen olmayı düşleyen Batının arzularına karşı ayakta durmaya muktedir olan yegâne kuvvettir. İşte buradan, *istişrakın/oryantalizmin* gaye ve hedefinin ne olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bunun

⁶⁹ İdris Muhammed Celâ'u'l, *İstişrakî'l-İsraîlî fi'l-Mesâdiri'l-Ibbiyye*, al-Arabî Basım ve Dağıtım, Kahire, Basım Tarihi: 1995, s. 11; Bernard Luis'ten: al- İslam fi't-Tarih (Tarihte İslam), Tercüme ve Hazırlık: Haşim Salih, al-Sâkî Yayınevi, Beyrut, Basım Tarihi ve No: 1994-1, s. 17-18.

⁷⁰ Mahmud Hamdi Zakzuk, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, Daru'l Maaref Yayınları 1119, Kahire, C. M. I, s. 76.

için sömürgeci/emperyalist Batı, Doğunun ahvâline, oraya hakim olmanın ve orayı istediği gibi yönetmenin kapılarını keşfetmeye dair mümkün olan her şeyi bilmek zorunda idi. Tüm yönelimleri ve farklı farklı hedefleri ile *müsteşrikler/oryantalistler*, Doğunun Müslüman ülkeleri üzerindeki Avrupalı sömürgeci ve siyasi nüfûzun/etkinin zemininde, kendi dinî, ilmî ve siyasi hedeflerini gerçekleştirmek için büyük bir fırsatın mevcut olduğunu görmüşlerdir. Ayrıca onların çoğu bu zeminde, maddî kazanç elde etme fırsatının varlığını da fark etmiştir. Sömürgeci yayılma, Avrupanın Doğuya yönelik bakış açısını belirleme konusunda büyük bir rol oynamıştır. Bu husus, özellikle de İslam dünyasını hedef alan sömürü hamlelerinin başlamış olduğu 19. (ondokuzuncu) yüzyılın ikinci yarısından sonra iyice belirgin bir hal almıştır. Sömürü, rehberi ve mürşidi mesabesinde olan Doğu mirasından istifade etmiştir. Napoleon'un müsteşriklere/oryantalistlere dayandığı ve onları yanına aldığı, fikirlerini almaya çok önem verdiği, sömürgeci emellerine nail olma yolunda kendilerinin İslam ve Müslümanlara dair tecrübelerinden istifade ettiği Mısır seferinde müşahade edilmektedir. Bu hususta, Napoleon'un Mısırlıların gözlerini boyamaya, onları aldatıp kandırmaya yönelik içeriklerin yer aldığı yayınları zikredilmektedir. Bu yayınlar, müsteşriklerin/oryantalistlerin fikriyatı üzere şekillendirilmiştir.⁷¹ Napoleon bu yayınlarda, Mısırlıları kandırabilmek için kaza ve kader akîdesini istismar etmiştir. Napoleon Mısırlılara, kendisinin Mısır memluklerine -Mısır'ın o dönemdeki idarecilerine- egemen olmak üzere, ilâhi kaderin bir tecellîsi olarak gelmiş olduğu vehmini vermeye çalışmıştır. Diğer bir taraftan, Avrupanın Doğu üzerine egemen olmasının, *istişrakın/oryantalizmin* konumunu güçlendiren bir rolü vardı. Avrupalı yayılmanın genişleme aşaması ile birlikte, *istişrak/oryantalizm* kurumlarında ve içeriğinde büyük ilerleme aşaması yaşanmıştır.⁷² *İstişrakın/Oryantalizmin* gayretleri, sömürünün hizmetinde, siyasî ve askerî rol ile birlikte eşzamanlı olarak ilerlemiştir. Şöyle ki sömürü, emellerine hizmet etmek, hedeflerini gerçekleştirmek ve Müslüman ülkelerdeki otoritelerine imkan sağlamak için *müsteşriklerden* bir grubu donatmıştır. Böylece, *istişrak/oryantalizm* ile sömürü arasında resmî ve güçlü bir bağ ortaya çıkmıştır. Bazı *müsteşrikler/oryantalistler*, kendi devletlerinin dışişleri bakanlıklarının

⁷¹ Al-Şarkavî: Muhammed Abdullah, *Al-İstişrak ve'l-Ğâra ale'l-Fikri'l-İslâmî*, Hidayet Yayınevi, Kahire, Basım Tarihi: 1989, s.69.

⁷² Mahmud Hamdi Zakzuk, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, Daru'l Maaref Yayınları 1119, Kahire, C. M. I, s.46.

müsteşarları ve konsolosları olarak çalışmış ve Müslümanlara karşı casusluk faaliyeti yürütmüştür.⁷³ 'Siyaset adamları' ile 'Arap ve İslam milletlerine dair siyasi hususlar konusunda önemli kararlarını almadan önce kendilerine başvurmakta oldukları müsteşrikler/oryantalistler' arasında güçlü bir bağ tesis edilmiştir. Şu isimler, bu müsteşriklere/oryantalistlere örnek olarak verilebilir: Fransa'nın Cezair'i işgal etmesinin ardından Cezairililere hitaben yazılmış olan beyanı tercüme eden büyük müsteşrik/oryantalist "Dosası"... O, Fransız Dışişleri Bakanlığı tarafından, özel bazı durumlarda ise Harbiye/Savaş bakanı tarafından Doğu ve Doğulularla alâkalı tüm meselelerde müsteşar olarak tanınmakta idi. Yakın bir zamana kadar da Masinyon, İslamî hususlarda sömürgeci Fransız idaresinin bir müsteşarı olmuştur.⁷⁴ İslamî ilimler âlimi Hollandalı Sinock Horgornie'ye gelince o, sömürünün hizmetinde çalışmak üzere Mekke'ye doğru yola çıktığında, asıl ismini saklayarak kendisini "AbdulGaffar" şeklinde Arapça bir isim ile lanse etmiştir. Sinock, Hollanda ve Hindistan'da kültürel ve sömürgeci siyasetin teşkil edilmesinde büyük bir rol oynamış, Endonezya'da iş başında olan sömürgeci Hollanda idaresindeki komuta kademelerinde görev almıştır.⁷⁵ Bunların dışında pek çok müsteşrik/oryantalist de bilgilerinin, sömürünün menfaatlerine hizmet etme yolunda kullanılmasına rıza göstermişlerdir. Bazı müsteşrikler/oryantalistler, Arap ve İslam ümmeti içerisinde sivrilen şahsiyetlerle dostluk tesis ediyor ve kurulan bu bağlantıları savaşlar sırasında casusluk faaliyetleri yürütmek için kendilerine perde ediniyorlardı.⁷⁶ *İstişrakî/Oryantalist* miras, otoritesini Doğu üzerine musallat eden sömürü için rehber/kılavuz mesabesinde olmuştur. İdare edilen milletleri veya Doğuluları tanımak, onlara hükmetmeyi kolay ve kayda değer kılıyordu. Çünkü tanımak, kuvveti getirmekte; daha fazla kuvvete sahip olmak da daha fazla bilgiyi gerektirmekte idi. Ortada, 'malumat' ile 'büyüyen egemenlik' arasında daimi bir diyalektik hareket mevcuttur.⁷⁷ Arap ve İslam dünyasındaki *istişrakî/oryantalist* derinleşmenin, *istişrakî/oryantalizmin* sömürgeci terimlere hizmet etmesi çerçevesinde izah olunan realitesinde bu durum görülmektedir. Şöyle ki *istişrakî/*

⁷³ Edward Said, **Oryantalizm**, (Çeviren: Kamal Abu Deeb), I. Baskı, Beyrut, Arap Araştırma Vakfı, 1981, s. 221-146.

⁷⁴ Said, **a.g.e.**, s. 221-146.

⁷⁵ RudyParet, **Al-Dirâsâtü'l-Arabiyye'l-İslâmiyyefi'l-Câmiâtü'l-Almâniyye**, Tercüme: Mustafa Mahir, al-Kitâbu'l-Arabiyy Yayinevi, Beyrut, Basım Tarihi: 1976, s. 31.

⁷⁶ Said, **a.g.e.**, s. 224.

⁷⁷ Said, **a.g.e.**, s. 68- 70.

oryantalizm, mezhepsel ve inançsal ihtilafları, ırkçı çekişmeleri kışkırtmaya ve kendilerini Batı dünyasına itaat etmeye mecbur etme hedefi ile Müslümanlar arasında fitneyi yaymak ve Müslümanları zayıf düşürmek için bu çabalarını genişletmeye çalışmıştır. Arap ülkelerinde yaşanan Arap Baharı devrimlerinin boy göstermesinden sonra, şu anda içinde bulunduğumuz dönemde de bunu görmekteyiz. Batı siyaseti, Müslümanları Sünnî-Şîî şeklinde bölmek hedefi ile, mezhepsel ihtilafları kışkırtmaya çalışmaktadır. Batı siyaseti aynı şekilde, '*İslam halîfeliğinin ilkesi*' çevresinde ve '*içinde bulunduğumuz çağda Müslümanların tek bir halîfe etrafında toplanmasının zorunlu olmadığı*' şeklinde çeşitli şüpheler yaymaya çalışmakta; Batının kuvvetini korkunç derecede güçlendirmeye ve Müslümanların kalplerine Batıya karşı çıkma hususunda korku salmaya gayret etmektedir.

4.3. İlmî Sebepler

İslam gelmeden önce dünya, fikrî bir bunalım ve ruhsal bir endişe içerisinde idi. Sonra, ümmeti karanlıklardan aydınlığa, bâtıldan hakka/hakîkate çıkarmak için İslam gelmiştir. İslamın, kendisi ile zuhur ettiği ilk kelime: “**Oku!**” kelimesidir. Bu kelime süratle, mamur beldelerde yayılmaya başlamış ve oralarda yaşayan insanlığı ilme teşvik etmiştir. İslam, bir asırda, diğer asırlarda inşâ edilemeyişi inşâ etmiştir. Müslümanlar, hatta Müslüman olmayanlar bile, ilim öğrenmek için bölük bölük İslam merkezlerine ve enstitülerine akın etmişlerdir. Arap Dili, ilim, kültür, felsefe, matematik ve tıp dili olmuştur. Avrupa Müslümanların bu medenî ve ilmî kalkınmasını görünce, âlimlerini ilim merkezlerine göndermeye başlamıştır. Çünkü o yıllarda, genel anlamda İslam dünyası, özel anlamda ise Arap dünyası, dünyanın diğer bölgelerinde eşi benzeri görülmemiş bir medeniyet hazinesi sayılmakta idi. Avrupa, eğer kalkınmak istiyorsa, öncelikle Doğu dillerini ve medeniyetlerini incelemenin, islamî kitapları tetkik etmenin şart olduğuna emin olmuştur. Hatta Avrupalılar, hakkında İslam âlimlerinin eserler yazmış olduğu hiçbir alanı atlamamış; hepsini incelemiş ve kendi dillerine tercüme etmişlerdir. Ortada, milletlerin medeniyet ve dinlerini tanımak ve bu konuya vâkıf olmak için araştırma yapmak gayesi ile yola çıkan bir grup Batı âlimi de mevcuttur. Bu nevi oryantalistler, kasten iftira ve tahrif yapmadıklarından islam'ı anlamakta başkalarına nazaran daha az hataya düsmüslerdir Mahmud Zakzuk'un da belirttiği gibi ilim, “*Aydınlanma Çağında Avrupa'da ortaya çıkanların maksadı/amacı*

idi. Bunların içerisinde kimileri, dînî kitapları okumuş, incelemiş ve İslam risâletinin/mesajının semavî mesajlara yakın olduğunu ve önceki kitaplarda geçen “Allah'a, kitaplarına ve resullerine/peygamberlerine iman”, “hakka, hayra ve ıslaha davet” konularını teyit ettiğini idrak etmişlerdir ama bu âlimler az sayıda kalmışlardır.”⁷⁸

4.4. Ticari Sebepler

Avrupalılara göre bu hedef de önemli hedeflerden sayılmaktadır. '1636 yılında Cambridge Üniversitesinde Arap Dili kürsüleri kurulması' kararının çıkarılmasından bahsederken, daha önceden, bu kararın biri ticarî ve diğeri misyonerlikle ilgili olmak üzere iki temel hedefe binâen alındığını söylediğimiz yerde bu konuya değinmiştik. *İstişrakın/Oryantalizmin* canlanmasında bu hedefin büyük bir etkisi vardır. Şöyle ki Avrupa, sanayi kalkınmasını başlatınca, fabrikalarını ham maddelerle donatmak istemiş ve aynı şekilde bazı ürünlerini pazarlamak ve ön plana çıkarmak için ticari pazarlar bulmaya çalışmıştır. Bu nedenle de Avrupa için, doğal servetlere sahip ülkeleri keşfetmek kaçınılmaz olmuştur. Bunun için onlar açısından, İslâmî/Müslüman Doğu ülkelerine, Afrika ve Asya ülkelerine yolculuklar yapmak; oraları tanımak; bu ülkelerin dillerini, edebiyat ve medeniyetlerini incelemek ve oraları coğrafi açıdan keşfetmek zarûri olmuştur. Hatta ekonomik hedefin, *istişrakın/oryantalizmin* asıl hedefi olduğunu ama *istişrakın/oryantalizmin*, ekonomik hedeflerini gerçekleştirmek için dini ve Hıristiyanlaştırma idealini suistimal ettiğini savunanlar da vardır. Ekonomik hedef, *istişrakın/oryantalizmin* başlangıç devrelerinde var olup da sonradan unutulmuş değildir. Şüphesiz ki ekonomik hedef, *istişrakî/oryantalist* çalışmaların devam etmesi için en önemli hedeflerden biri olmaya devam etmektedir. Onların fabrikaları hala yerel pazarlarının ihtiyaç duyduğundan daha fazlasını üretmeye devam etmektedir. Yine onlar aynı şekilde, İslam âleminde bol miktarda bulunan hammaddelere de ihtiyaç duymaktadırlar. Bunun için en meşhur bazı Batı bankaları (*Loyd ve İsviçre Bankası*), dışarıdan bakılınca ekonomik raporlarmış gibi gözükten aylık raporlar yayınlamaktadırlar. Aslında bu raporlar bütünüyle *istişrakî/oryantalist*

⁷⁸ Osman Cilacı, **Hıristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik faaliyetleri**, Diyanet işleri Başkanlığı Yay. , Ankara, 1992, s. 22. Bak Mahmud Hamdi Zakzuk, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, Nil Yayınları, İstanbul, 1993, s. 77.

çalışmalardır. Çünkü bu raporlar, iktisat ve siyaset erbabını '*İslam dünyası ile*

Muamelede bulundukları keyfiyete dair bilgi sahibi kılmak' için Arap İslam ülkelerinin dinî, sosyal, siyasi ve kültürel durumlarına dair bir inceleme sunmaktadır.⁷⁹

4.5. Kültürel Sebepler

İslam ülkelerinde ve Arap ülkelerinde kendi kültürünü yaymak isteyen Avrupa, en bariz kültürel alanın, Avrupa dillerinin yayılması ve fasih Arapçaya karşı savaşarak onun yerini yerel lehçelerin almasını sağlamak olduğunu idrak etmiştir. Çünkü eğer bu sağlanırsa Avrupa, Araplara dillerini kolayca unutturabilecek ve Arapçanın yerini Avrupa dilleri alacaktır. Nitekim bunun etkilerini Afrika ülkelerinde görmekteyiz. Afrika'nın bazı halkları, kendi ana dillerini bırakmış ve İngilizce gibi Fransızca gibi Avrupa dillerini konuşmuşlardır. Aynı şekilde Batıda kendi kültürünü yaymak ve Müslüman öğrencileri eğitim için Avrupa üniversitelerine göndermek maksadıyla İslam dünyasının dört bir tarafında enstitü ve üniversiteler inşâ etmeye çalışmıştır. Mısır'ı işgal eden Napoleon'un yaptığı da budur. Napoleon, Mısır'daki halifesinden, bir müddet Fransa'da yaşamaları ve o sürede Fransız milletinin azametini temaşa etmeleri, Fransız geleneklerini alışkanlık edinmeleri, Fransızca öğrenmeleri ve Mısır'a döndükleri zaman başkalarının da kendilerine iltihak edeceği bir grup/parti olmaları için bazı şeyhleri ve kabile reislerini Fransaya göndermelerini talep etmiştir.⁸⁰ İş bu kadarla da kalmamıştır. Mısır'ın hâkimi/idarecisi Mehmet Ali, başa gelir gelmez Mısır'ın zeki çocuklarından bir heyeti, Rıfat Tantavi önderliğinde Fransa'ya göndermiştir. Mahmud Şakir'in dediğine göre bu çocuklar, Fransız diline ve geleneklerine çok çabuk adapte olmuş ve Mısır'a döndükleri zaman Fransız taraftarı olmuşlardır. Mısır'daki Fransız taraftarları gün geçtikçe büyümüş, büyük küçük tüm makamları ele geçirmeye başlamışlardır. Mısır halkının bağrından edindikleri fikirleri yayan pek çok topluluğun kurulmasında, bunların çok kuvvetli etkisi olmuştur.⁸¹ Batı, fikrî ve kültürel savaşa ve bu savaşın İslam topluluklarının üzerinde tüm alanlarda

⁷⁹ Ahmet Smailoviç, **Felsefetu'l-İstişrak ve Eseruhâ Fi'l-Edebi'l-Arabiyyi'l-Muâsır**, Kahire, Fikr Yayınevi, 1995, s. 46; Aynı şekilde bkz: Maxim Rodinson, *Sûretu'l-Âlemi'l-İslâmiyyi Fî Ūrubbâ (İslam Dünyasının Avrupadaki İmajı)*, Beyrut:al-Talîa, 1970, s. 57.

⁸⁰ Mahmud Şakir, **Risâletun fi't-Tarîk ilâ Sekaafetihâ**, Cidde, al- Medenî Yayınevi, 1987, s. 108.

⁸¹ Mahmud Şakir, **a.g.e.**, s. 141.

bıraktığı direkt etkiye ve aynı şekilde bazı Müslüman yazar ve düşünürler üzerinde bıraktığı etkiye çok büyük önem vermiştir. Nitekim onlardan etkilenen Müslüman yazar ve düşünürlerin kaleme almış oldukları yazı, roman ve öykülerde Batı damgasını görebilmekteyiz. Yine bunların yazmış olduğu romanların, dünya çapında madalyalar ve ödüller aldığını ve bu romanları yazarların Batı tarafından onore edildiğini görmekteyiz. Yine aynı şekilde Batı dünyası, tüm basın yayın araçlarını ve özellikle de dolaylı yollarla sinema filmlerini ve televizyonu sömürerek medya sektörüne odaklanmış durumdadır.

4.6. “İstişrakın /Oryantalizmin” Araçları

İstişrak/Oryantalizm, daha önce zikretmiş olduğumuz ve aşağıdaki şekilde sayabileceğimiz hedeflerini gerçekleştirmek için çeşitli araçları kullanmıştır:

4.6.1. Enstitü ve Üniversiteler İnşa Etmek

Avrupalılar, daha başlangıçtan itibaren, Sicilya, Toledo, Kudüs ve sair şehirlerdeki medreseler ve ilim merkezlerinde, Doğu enstitü ve okullarında eğitim görmeye yönelmişlerdir. Onlar, edebiyat, islamî ilimler, felsefe, matematik ve tıp alanlarında ilim ve marifet pınarlarından kana kana içtikten sonra ülkelerine dönmüş ve içlerinde eğitim verilmesi için Avrupada enstitüler, merkez ve üniversiteler kurulmasına büyük önem vermişlerdir. Onlar yanlarında, nadir Arapça kitapları ve kitaplıklarını/ kütüphanelerini baştan başa dolduran el yazmalarını da götürmüşlerdir. Şu anda Avrupada, içinde *istişraka/oryantalizme* tahsis edilmiş bir bölüm bulunmayan neredeyse hiçbir üniversite yoktur. Bu bölümlerde Arapça, islamî ilimler ve Doğu milletleri tarihi okutulmaktadır. Batı, Avrupa ve Amerika üniversiteleri inşa etmeye çok özen göstermiştir. Daha önce de zikrettiğimiz üzere Batı, Doğu İslam ülkelerinde de bu tür üniversitelerin kurulmasına büyük önem vermiştir. Mısır, Lübnan, Dubai, İstanbul gibi merkezlerin tümünde şubeleri bulunan Amerikan Üniversitesi ile buna benzer diğer üniversite ve enstitüler bu konuya örnek olarak verilebilir. Batı, hedeflerine hizmet etmek gayesi ile bu üniversite ve enstitülerin inşa edilmesine çalışmıştır. Binlerce Avrupalı, bu üniversitelerden mezun olmuştur. Yine binlerce Müslüman ve Arap öğrenci de bu üniversitelerden mezun olup ülkelerine dönmüş ve

onlar, *müsteşrik/oryantalist* hocalarının fikirlerinden, ahlâkından, ilim, marifet, siyaset ve sair alanlardaki çalışma yöntemlerinden çok etkilenmişlerdir.

4.6.2. El Yazmalarının Toplanıp İndekslenmesi

Avrupalılar, içlerinde çeşitli ilim dallarına dair zengin bir miras barındıran Arapça el yazmalarının kıymetini bilmiş gerek satın alma yolu ile gerekse herhangi bir şekilde alma sûreti ile bu el yazmalarını tüm Müslüman Doğu ülkelerinden derleyip toplamışlardır. Napoleon'un 1798 yılındaki Mısır seferinden itibaren, Avrupa'nın Doğu üzerindeki nüfuzu/etkisi artmış ve bu durum, gerek meşrû gerekse gayr-ı meşrû yollarla pek çok el yazmasının ele geçirilmesine yardım etmiştir.⁸²

Müsteşriklerin/Oryantalistlerin çalışmaları, sadece kütüphanelerini doldurmak gayesi ile bu el yazmalarını toplamakla sınırlı kalmamıştır. Bilakis onlar, bu el yazmalarını yayınlamış, indekslemiş ve bu el yazmalarının yapraklarında saklı bulunan ilimlere vâkıf olmuşlardır. Bu bilgiler ezberlenmiş ve telef olmaktan korunmuştur. Bu bilgilere çok büyük özen gösterilmiştir. Aynı şekilde bu bilgiler, ilmî ve faydalı bir surette indekslenmiştir. Bu indeksleme çalışmaları, el yazmalarını incelikli bir sûrette tanımlamış; eserlerin içerdiği konulara işaret etmiş; herhangi bir eserin müellif ismini, müellifin doğum ve vefat tarihini, kitap veya nüshanın telif tarihini zikretmiştir.⁸³

4.6.3. Tercüme

Müsteşrikler/Oryantalistler, tercümeye büyük önem vermiş, çok sayıda Arapça kitabı tercüme etmiş ve kendi halkları bu ilimleri tanısınlar diye bahsedilen eserleri Latin dillerine çevirmişlerdir. Onlar, Arap ve Müslümanlar tarafından Ortaçağda kaleme alınmış olan felsefe, tıp, astronomi ve sair ilimlere dair eserleri tercüme etmenin yanı sıra, Kur'ân-ı Kerim'in tercümesini ve dil, edebiyat, tarih ve çeşitli islamî ilimler hakkında yazılmış olan yüzlerce kitabın çevirisini de yapmışlardır.⁸⁴

⁸² Mahmud Hamdi Zakzuk, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, Nil Yayınları, İstanbul, 1993, s. 63.

⁸³ Zakzuk, *a.g.e.*, s. 63.

⁸⁴ Zakzuk, *a.g.e.*, s. 66.

4.6.4. Kitap Telifi/Yazımı

Müsteşriklerin/Oryantalistlerin faaliyeti, sadece Arapça kitapları tercüme etmekle kalmamış, bilakis onlar, İslam'a ve Resûl (SAV)'e dair çeşitli konularda, edebiyat, Arap tarihi ve sair alanlarda kitaplar kaleme almışlardır. Onların yazmış olduğu bu eserlerin bazıları Arap diline tercüme edilmiştir. Edward Said'in dediğine göre, onların bir buçuk asır içerisinde Doğuya dair telif ettikleri eser sayısı 60 bini bulmaktadır.⁸⁵ *Müsteşriklerin/Oryantalistlerin*, araştırmacılara ilmî fâide sağlayabilecek bazı kıymetli eserleri mevcuttur. Ama diğer taraftan *müsteşriklerin/oryantalistlerin*, İslam'a kara çalmakla meşgul olan, ilim pazarında hiçbir nasîbi olmayan yalanlarla dolup taşan eserleri de bulunmaktadır.⁸⁶

4.6.5. Sözlük, Büyük Lügat ve Ansiklopedi Telifi/Yazımı

Sözlük ve indeksleme çalışmaları, miladi 19. yüzyılda büyük bir revaç bulmuş; 20. yüzyılda ise bu çalışmalar ilmî ve gelişmiş bir renk kazanmıştır. Bu sözlük çalışmaları ilk olarak, Kur'ân-ı Kerîm'e ve nebevî hadîs-i şeriflere önem ve ağırlık vermiştir. 19. yüzyılın ortalarında, 1845 yılında, ilk “*İndekslenmiş Kur'ân-ı Kerîm Lafızları Sözlüğü*”⁸⁷ ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde *müsteşriklerin/oryantalistlerin* telif etmiş olduğu ansiklopedi de 1913-1938 yılları arasında İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak çıkarılmıştır.

4.6.6. Cemiyet /Dernek Kurmak ve Dergi Çıkarmak

Müsteşrikler/Oryantalistler, Batını yaslanmış olduğu ve *istişrakın/oryantalizmin* hareket noktası mesabesinde olan cemiyetleri/dernekleri kurmaya ve dergileri çıkarmaya gayret etmişlerdir. Nitekim, işte Fransız müsteşrik/oryantalist Maxime Rodinson'un da zikrettiği gibi, dergi, cemiyet/dernek ve ilmî bölümlerin inşâsı için ihtisas sahibi bir var oluşa duyulan ihtiyaç çok şiddetli idi. “*Kraliyet Asya Derneği*”, “*Asya Derneği*”, “*Amerikan Doğu Derneği*” ve “*Alman Doğu Ülkeleri Derneği*” gibi

⁸⁵ Edward Said, **Oryantalizm**, (Çeviren: Kamal Abu Deeb), I. Baskı, Beyrut, Arap Araştırma Vakfı, 1981, s. 216.

⁸⁶ Said, **a.g.e.**, s. 86.

⁸⁷ Seyyid Muhammed Şâhid, **Al-İstişrak ve Menheciyyetu'n-Nakd**, Yıl: 1994, s. 14.

dernekleri bu cemiyetlere örnek olarak verebiliriz.⁸⁸ Dergiler konusuna gelince; “*Doğu Kaynakları*”, “*İslam Dergisi*”, “*Fransa'daki İslam Dergisi*”, “*Nasranilik/ Hristiyanlık İslam İlişkileri Dergisi*” gibi dergileri örnek olarak gösterebiliriz.

4.6.7. Kongre ve Konseylerin Yapılması /Düzenlenmesi

XIX. asrın üçüncü çeyregi içinde 1873 yılında Paris’te ilk Oryantalist Kongresi toplandı.⁸⁹ *İstişrakî/Oryantalist* faaliyetlerin bu türü, *müsteşrikler/oryantalistler* tarafından görünürde, hedeflerini gerçekleştirme husûsunda, gelecekteki çalışmalarını planlamak ve genel araştırmaları ortaya koymak için görüş ve tecrübelerini paylaşmak üzere yapılmıştır. Ama bu çalışmaların gerçek amacı, İslam karşıtı propaganda yapmak idi. Onlar bu faaliyetleri kesintisiz bir biçimde yürütmeye devam etmektedirler. Bu kongrelerin sayısı, 1873 ilâ 1964 yılları arasında 26 kongre rakamına ulaşmıştır. Her bir kongreye, *müsteşriklerin/oryantalistlerin* en önde gelen yüzlerce âlimi sürekli olarak katılmıştır.⁹⁰

4.7. Müsteşriklerin/Oryantalistlerin İcraatları:

“*Müsteşriklerin/Oryantalistlerin tüm çalışmaları bütünüyle olumsuz idi*” diyemeyiz. Ancak “*onların kendilerine has ilmî, eğitimsel ve kültürel icraatları vardır*” diyebiliriz. Onlar, dil, edebiyat, tarih, coğrafya ve diğer alanları ihtiva eden tüm yönlerden Doğu kültürünü incelemeye çalışmışlar, ve öğrendiklerini dünyaya ve Batılı Avrupa topluluklarına sunmuşlardır.

Müsteşriklerin en belirgin/bilinen icraatları şu şekildedir:

1. Doğu İslam dünyasının ilmî, edebî ve kültürel mirasını incelemek, bu mirasa sahip çıkmak; onu zayı ve telef olmaktan korumak.⁹¹ Bu icraat, gerek Osmanlıca gerekse Arapça olsun, el yazması eserlere özen göstermek, onları

⁸⁸ Edward Said, **Oryantalizm**, (Çeviren: Nezh Uzel), İrfan Yay., İstanbul, 1998, s. II.

⁸⁹ M. Es-Sibai, **Oryantalizm ve Oryantalistler**, trc. Mücteba Ugur, İstanbul 1993, s.13-36.

⁹⁰ Doktor Rıdvan, **Ârâu'l-Müsteşrikîn Havle Al-Kur'ân-i'l-Kerîm**, Tarihsiz, s. 62.

⁹¹ Enver el-Cundî, **Al-Fushâ Lugatu'l-Kur'âni Al-Mevsûatu'l Arabiyye**, “10” (Beyrut, Lübnan Kitabevi, Mısır Kitabevi, s. 286.

indekslemek, tahkîk edip yayınlayarak Batı ve dünya kamuoyuna sunmak şeklinde yerine getirilmiştir. Böylece tüm dünyaya, sömürgecilik ve parçalanmaya maruz kalan Müslüman Doğu ümmetinin, takdîre şayan köklü bir medeniyete sahip olduğu; bu ümmetin, Doğuyu vahşî bir karmaşa gibi lanse eden Siyonist kanalların iddiâ ettiği gibi olmadığı duyurulmuştur. Nitekim Siyonistler, hareketlerini, Müslümanların vahşî topluluklar olduğu iddiâsı etrafında şekillendirmişler; onların vatanlarını ellerinden alıp işgal etmeyi bu sûretle meşrûlaştırmaya çalışmışlardır. Siyonist hareketin kurucusu Theodor Hertzl, iddiâ etmiş olduğu Siyonist devlet hakkında, o devletin, Ortadoğuda egemen olan vahşet ve barbarlık denizinin ortasında medeniyet ve demokrasinin kalesi olacağını savunmuştur.⁹² Bu bağlamda, Avrupalı milliyetçi ideolojinin etkisiyle, dünya üzerindeki Yahudileri bir araya getirme ve onların kendi devletlerini kurmayı amaçlayan Siyonist hareketini hızla ele alacağız. Bu hareket, dünyanın her yerinde Yahudilerin bir millet olarak var olduğuna ve bu insanların topraktan yoksun olduğuna, bu nedenle Yahudi milletinin toprak elde etmesi gerektiğine ve bir Yahudi devleti kurulmalısının gerekliliğine dünyayı inandırmayı amaçlamaktadır. Siyonist hareket, bu devletin kurulması için Filistin topraklarını seçmiş ve bunu geleneksel Yahudi inançlarında bulunan çeşitli mitlere dayandırmıştır. Yahudi Irkçılığına dair hayallerini gerçekleştirmek için çalışan bu hareket Yahudilere göre dini inancın gerektirdiği emirleri anlatmıştır. Yahudiler arasında da bu anlayış kabul görmüştür. Yahudilerin bütün milletlerden başarılı oldukları ve Allah'ın seçkin kavmi (mukaddes millet) oldukları anlayışını vermesi bu mitlerin öne çıkan özelliklerindendir. Ayrıca Yahudilerin inanışlarına göre Filistin topraklarını Allah'ın onlara hibe edeceğini söz verdiği, bu nedenle (tarihsel olarak) bu toprakların onların hakkı olduğu ifadesi mitlerde geçmektedir. Siyonist hareket bu mitleri Yahudilerin kutsal kitabına yani Tevrat'a dayandırmaktadır. Ancak Yahudilerin ellerinde tedavül eden Tevrat eski çağlarda vaizler tarafından yazılmıştır ve bu onların istedikleri şeyleri, yargılarını, arzularını ve diğer milletlerle mücadelelerini koşullarına göre Tevrat'ın içine eklediklerine tarihsel olarak kanıttır. Yani Kuran'da adı geçen Tevrat değildir, İbrahim ve

⁹² Abduh Abbud, *Al-Edebu'l Mukarin min Muşkilât ve Afak*, Arap Yazarlar Birliği yayınları, 1999.

Musa'nın sayfeleri de değildir. Ancak Siyonist hareket bu mitlere sarılmış ve bunları politik hareketlerinin temeli olarak kabul etmiştir.

2. Eski ve yeni Doğu edebiyatını Avrupa dillerine tercüme ederek Doğu ve Doğuluları Batı kamuoyuna sunmak. Bu, Doğu edebiyatı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Edebiyat, halkların sûretini nakletmenin en önemli/değerli yollarından biridir. Eğer müsteşriklerin/oryantalistlerin çabaları olmasaydı, edebiyatımıza dair hiçbir şey yabancı dillere nakledilemezdi ve dünya da bizim edebiyatımıza ve bu edebiyatı üreten ümmetimize dair hiçbir şey bilmezdi/bilemezdi. Özellikle bu asıl/öz meseleye ilişkin hususlarda, müsteşriklerin/oryantalistlerin inkâr edilemez bir rolü vardır. Doğulu edebî eserleri nakleden mütercimler, elbetteki, Doğu dillerini ve edebiyatlarını okuyup öğrenmiş olan müsteşriklerin/oryantalistlerin arasından çıkmıştır. Doğu dillerini, başka dilleri konuşan insanlara öğretmek. Nitekim bu da, Doğu kültürünün tanıtılması ve kavratılması husûsunda önemli ek bir kanal olmuştur. Nitekim müsteşrikler/oryantalistler, kendi ülkelerinin üniversitelerinde, akademilerinde ve okullarında Doğu dillerini ders olarak okutmuşlardır.

5. ORYANTALİZM VE İSLAMİYET İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

İstişrak'ın/Oryantalizm'in yayılması ve bu denli popüler bir olguya dönüşmesi 18. yüzyılın sonlarına doğru kök salması ile başlar. Müslüman ve Hristiyan toplumlar arasındaki oryantalizm sarmalının ilk adımı Orta Çağ Batı'sı ve Müslüman Doğu arasındaki dini ve ideolojik çarpışma ile atılmış olur.

İstişrakın/Oryantalizmin, Batı ve Doğu arasında geçen bir uygarlık mücadelesi olduğu aşikârdır. Özellikle İslam toplumu üzerinde, Batı'nın Oryentalist bakış açısı, dini açıdan kendine yer buluvermiştir. Kuran-ı Kerim'in 12. Yüzyılda tercümesi yapılmıştır.⁹³ O tarihten beri Oryentalistler, İslam ve İslam Hukuku ile alakalı tercümeleri, kendi pencerelerinden sunmaya devam etmektedirler. Oryentalistler İslam ile ilgili çalışmaları, İslam Tarihi, Fıkıh, Kuran, Hadis, İslam Felsefesi, İslam Tasavvufu ile ilgili araştırmalar yaptıkları gibi, sahabe, müctehid imamlar, fakihler, tabiun, hadisçiler ve hadis ravileri hakkında çalışmalar yapmıştır. Sünnet ve İslam Hukuku ile özel olarak ilgilenmiş, ortaya çıkardıkları tezleri şüphe uyandıran bir şekilde yapmışlardır.

5.1. İslamiyet İle İlgili Çalışmalar Yapmış Oryentalistler

Bu bölümde İslamiyet ile ilgili çalışmalar yapmış belli başlı oryentalistleri doğum ve ölüm tarihlerini belirterek alfabe harflerine göre sıralayacağız.

A.

ALBERT HOURANI, ALOYS SPRENGER (1813-1893), A. JEFFREY, ABEL A. (1903), ADAMS, CHARLES (1924), ARBERRY, A.J. (1905), ASIN PALACIOS, P.M., (1944), ATTEMA, D.S. (1915), ADAMS, CH. (1883-1948), ARENDONK, C. VAN, ARNALDEZ, R., ARNAUD, R., ARBUTHNOT, F.F.,

⁹³ Rudi Paret, *Ed-Dirâsâtu'l-İslâmiyye ve'l-Arabiyye Fi'l-Câmiâti'l-Almâniyye*, Mustafa Mahir Tercümesi, Kahire, 1967, s. 77 R. Paret, *The Study of Arabic and Islam at German Universities*, Wiesbaden 1968, s. 77.

ARNOLD SIR EDWI, ARNOLD, SIR THOMAS (1864-1930), AHRENS, K., ARIE, RACHEL, ACOLUTHUS, A. (1654-1704), ALVAREZ DE MORALES Y. RUIZ MATAS (1943), ALBERTLE GRAND (1207-1280), ALLARD, P.M. (1976-1924), AMARI, MICHELE (1806-1889), AMEDROZ, H.F. (1854-1917), ANDRAE, T. (1885-1947), ANDERSON, J.N.D., AUDEBERT, CL., A.O, BEL (1873-1945), ALESSANDRA, BAUSANI (1921), A E, SCHMIDT (1871-1960), ANWATI P.G.(1905).

B.

BARTHELEM, Y SAINT (1895-1805), BRUNO, DUCATI, B.G., BOLAND, BELIN (1817-1877).

C.

C.E PADWICK(1886-1968), CARDET LOUIS (1904), CAETANI(1869-1926), CAURROY, DU (1775-1835), CHIMMEL, AN MARY, CALVERLEY E.E. (1882-1971), CAETANI LEONE (1869-1926), CERULLI, ENRICO (1898), C.H.BECKER (1867-1933), CH., PELLAT (1914).

D.

DANTE, DE HERBELOT (1635-1695), DAVID-WEILL, J. (1898-1972), DERMENGHEM, E., DELLA VIDA, G. LEVI (1886-1967), DONALDSON, D.M., DINET, ET (1832-1929), DAVID, BANETH, D., MISS GERTRUDE, BELL (1868-1926), DIRK, BAKKER.

E.

E.G, BROWNE (1862-1926), EMILIO, BUSSI, EM, GARCIAGOMEZ (1905), E.H. PLAMER (1840-1883), ESTER, BANETTA, E. BANNERTH (1895-1976), EMILIO,

PLATTI (1943), E., BLOCHET (1870-1937), EVGENI, BELYAEV (1895), ETTINGHAUSEN, R. (1906), ELISSEEFF, N., EISEN, E., ECOHARD, M.

F.

FUECK (V.1939), FUCK, J. (1894), FAZLU RAHMAN (1919), FRANENKEL S. (1855-1909), F. BAJRAKTAREVIV, FRANCESCO, GABRIELI (1904), F., BUHI (1850-1932).

G.

GOLDZIER, G.H.A. JUYNBOLL (1935), GARDNER, W.R.W., GARDET, LOUIS (1904), GABRE, P.F. (1921), GRABAR, OLEG (1929), GRAF, L. (1908), GRUNEBAUM, G.E., GRIL, D. (1949), GRIMME, H. (1864-1942), GOITEIN, S.D., GOTTSCHALK, HANS (1904), GAUDEFROY, DEMOMBYNES (1862-1957), GOLDZIER, Y. (1850-1921), GOMEZ NOGALES, P.S. (1913), GIBB, SIR HAMILTON, (1895-1971), GIRGASS, W.O (1835-1887), GIRMARET, D., GUENON, RENE, GUILLAUME, A. (1888-1962), GARRIDO, J. TAPIA ANGEL (1914), G., BERGSTRASSER (1886-1933), G. F., PIJPER (1893), G., PAUTHIER (1800-1873), G.H., BOUSANI (1921).

H.

HELMUTT RITTER, H., BIRKELAND, HOURANI, GEORGE, F. (1913), HAMMER-PURGSTALL, J. VON (1774-1856), HOUBEN, Q. JOZEF (1904-1973), HORTEN, M. (1874-1945), HOROVITZ, J. (1874-1931), HORTEN, M. (1874-1945), HUART, CI. (1874-1927), HEER, NICHOLAS LAWSON, HIRSCHFELD, H., HAYEK P.M.

I.

IGNAZ GOLDZIER (1850-1921), IVANOW, W. (1886-1970), IRELAND, PH.W. (1904), IRVING, W., INSABATO, ENRICO.

J.

JOSEPH SCHACHT (1902-1969), J. ROBSON, JOHANNES HENDRICK KRAMER (1891-1951), J., - BERQUE, J.- BOUMAN, J., BOSCHVILLA, JONG, P. DE (1832-1890), J., BRUGMAN (1922), J., PEDERSEN (1883), J.M.S., BALJON, J., VERNET GINES (1923).

K.

KERN, FR (1874-1920), KNAPPER J., KRENKOW FR. (1872-1953), KRAEMER H. (1888-1966).

L.

LEON CAETANI(V.1926), LECOMTE, G., LEVENQ, P.G. (1868-1938), LICHTENSTADTERLISLE, LEWIS, BERNARD (1916), LOPEZ ORTÍZ, J. (1898), LAOUST H. (1905), L. VECCIA VAGLIERI, L., BERCHER (1889-1955), L., BOUVAT (1942), LAMMENS P.H. (1862-1937).

M.

MUIR (V.1905), M.W., PCKHALL (1875-1936), MASSE, H. (1886-1969), MASSIGNON, L (1883-1962), MUHSIN, S. MAHDI, DAMES R. JEWETT (1926), MARGOLIOUTH, D.S. (1858-1940), MCDONALD, DUNCAN BLACK (1863-1943).

N.

NICKOLSON, NYKÍ, A.R., NODLEKE, TH. (1836-1930), NALLINO, CARLO ALFONSO (1872-1938).

O.

O., PESLE (1889-1947), O., PRETZL (1893-1941), OMONT, H. (1950 VEFAT

ETMİŞ), OCKLEY, S. (1678-1720), OSZTERN, S.P. (1879-1944).

P.

P.J., JOMIER (1914), PETERS, J.R.T.M. (1940). R. ROGER GARANDY, R.V.E, BODLEY, RELANDUS ADR (1676-1718), RELANDUS, HARDYAN (1718), RESECHER, O (1883), REUCHLIN, RITTER, H (1892-1971), ROSENTHAL,F., ROSENTAL, E. I. J., RUBIO CALZON, L. (1909), ROBSON, J. (1980), R.L., BLACHERE (1900-1973).

S.

SCHACHT, SACHAU, E. (1845-1930), SABLOUKOV (1804-1880), SANTILLANA,DAVID(1855-1931), SELL, C.D.E., SMITH, MARGARET, SMITH, WILFRED (1916), SNOUCK, HURGRONJE (1857-1936), SALE, G (1697-1736), SCHACHT, J. (1902-1969), SPULER, B. (1911), STREN, S.M., STROTHMANN, R. (1877-1960).

T.

THOMAS ERPENIUS (1584–1624), TORREY, CB.C. (1836), THOMSON, W. (1876-1972), T., BURCKARDAT. U. UDOVITCH, ABRAHAM, LABE (1933), URVOY, D., USPENSKY, F. V.VECEIA, VAGLIERI, L., VETH P.J. (1814-1895), VADJA, G. (1908), VACCA VIRGINIA (1981), V.V, BARTHOLD (1869-1930).

W.

WATT, WENSINCK (V.1939), W.M, PATTON, WELL HAUSEN, J. (1844-1918), WEISS LE OPOLD, WEIL S.

(1808-1889), W.A., BJLEFELD, WAGTENDONK, K., WAARDENBURG, J.D.J. (1930), WENSINCK, A.J. (1882-1939).

Z.

Z., POLIVKOVA (1925), ZETTERSTEEN, K.V. (1866-1935), ZEWEMER, S. (1867-1925).

Batı'da İslam hukuku çalışmalarının en önemli ismi Schacht olmuş, o, Goldziher'le birlikte Batılı İslam biliminin kurucusu kabul etmiştir.⁹⁴

Ignaz Goldziher (1850-1921) İslam öncesi ve İslam hukuku ile ilgili araştırmaları ile tanındı. Sünnet kavramının, Arap toplumunda, İslamiyet'ten önce de varolduğunu, Peygamberin İslamiyet'i getirmesi ile bazı davranışların sünnet olarak İslamiyet sonrasında da devam ettiğini, Sünnet kavramının eski bir Arap geleneğinin yeniden gözden geçirilmiş hali olduğunu iddia etmiştir.

Joseph Schacht (1902-1969) İslam Hukuku ve Fıkıh alanında çalışmalar yapmıştır. Özellikle, Teamül ve kaidevi örf anlamını taşıyan sünnet hakkındaki eski Arap anlayışının İslam'da kendisini yeniden gösterdiğini; İslam'la alakası bakımından sünnetin esas itibarıyla hukuki bir ifadeden ziyade siyasi bir anlam kazandığını söylemiştir. Peygamber'in sünnetine uymak bizzat Peygamber'in yaptığı gibi ancak Allah'ın Kitabı'na uymaktan ibaret olduğunu söylemektedir.⁹⁵

Thomas Erpenius (1584 – 1624) Kuran-ı Kerim'in dil açısından olağanüstü olduğunu kabullenmiş, ama mana ve içerik bakımından Kitab-ı Mukaddes'in kötü bir taklidinden başka bir şey olmadığına inanıyordu. Hz. Muhammed ve onun öğretileri hakkındaki görüşleri, döneminde Batı'da yaygın olan nefret ve düşmanlıktan başka bir şey değildi.⁹⁶

⁹⁴ Kızıl F. “Goldziher'den Schacht'a Oryantalist Literatürde Hadis ve Sünnet: Bir Okulun Yaşayan Geleneği” Hadis Tetkikleri Dergisi, Sayı VII, Basım II, Yıl 2009.

⁹⁵ Schacht J. “Peygamberin Sünneti” tabiri hakkında, M.S. Hatiboğlu C.XVIII s. 83.

⁹⁶ Mahmud Hamdi Zakzuk, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, Nil Yayınları, İstanbul, 1993, s.21.

5.2. Oryantalistlerin İslam İle İlgili Düşünceleri Üzerine İncelemeler

İstişrak'ın/*Oryantalizm*'in İslamiyet üzerindeki etkisi, oryantalistlerin indirgemeci ve aşağılayıcı tavrı, geçmiş yüzyıllarda yaşanmış Doğu-Batı arasındaki amansız savaşların bir getirisidir. Batılıların Doğulu Müslümanlara bakış açıları, Haçlı Savaşları döneminde, Müslüman Doğu toplumuna karşı kutsanarak çıktıkları birçok savaştan mağlup dönerek, içlerinde ki kin ve nefret duygularının toplumsal bir inanış ya da bir mesele haline gelmesi ile oluşmuştur. Yüzyıllar sonra Rönesans ikliminin etkisiyle Doğu söylemleri ve *İstişrak/Oryantalizm* akımının gelişmesi, Balkanlar ve Anadolu gibi yerlerin kendilerine ait olduğu düşünceleri, savaşla kazanamayacakları bu yerleri orada ki toplumun dini ve kültürel yapısında bozulmaya gitmesi arzusuyla vücut bulmuştur.

Doğu'da yükselen İslamiyet'in Batı toplumu üzerindeki esas etkisinin, İslam inanışında ki bozulmuş bir din olarak görülen Hristiyanlık meselesi etkindir. Batı'nın hazmedemediği bu durum, Doğu'yu hem maddi hem de manevi açıdan yıpratma ve karalama kampanyasından hiçbir yüzyılda vazgeçirmemiştir. Oryantalizm'in doruk noktasına çıktığı Onsekizinci yüzyılda, oryantalistler asker, kalemleri ise silah olmak üzere, Doğu'nun yaşam tarzı, dini, kültürü ve toplumsal birçok dinamiği hakkında eserler vermiş, bu kadarıyla yetinmeyerek, Batı'nın bilim merkezlerinde Doğu Bilimleri üzerine araştırma merkezleri kurmuşlardır.

İstişraka/Oryantalizme dair en geniş kapsamlı araştırmalar yapan Edward Said'in belirttiği üzere, Allah'tan başka ilah olmadığını söyleyen Hz. Muhammed'in bizzat kendisi ilah yapılmıştır. Tüm bunlar “Muhammed'in ahlaki ve dini açılardan kabul edilemezliğinin varsayımsal belirtileridir.” Yine Said'in ifadesiyle İslam hakkında uydurulan “*Muhammedanism*” isimlendirmesi de “*sahte peygamber*” imajının bir uzantısı olmakla birlikte Şarkın Şarkılaştırılmasının tipik bir örneğidir.⁹⁷

İstişrak/Oryantalizm öncesi, Avrupa'yı saran Osmanlı korkusu üzerine, çeşitli yazar ve din adamları, İslam ve Türk düşmanlığı üzerine eserler kaleme almaktaydı. Bu

⁹⁷ Hıdır Ö. “*Silahsız Haçlı Savaşı Oryantalizm*” EskiYeni, Sayı: IV, 2007, s. 61.

konuda en çarpıcı örneklerden biri Protestan Kilisesi kurucusu Martin Luther (1483-1546). Luther'in Haçlı Savaşlarına karşı çıktığı biliniyordu. Ancak artan Osmanlı siyasal gücü bütün Avrupa'yı etkisi altına almıştı. 1512-17 yıllarında toplanan "Ekümenik konsil'in Türkleri, Hristiyanların önemli bir düşmanı olarak tanımlaması, Avrupa'daki Türk/Müslüman imaj ve korkusunun boyutlarını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.⁹⁸ Luther'in Wittenberg Kilisesi kapısına astığı 95 maddelik bildiri, Türk/Müslüman korkusundan dolayı bazı maddelerde Türklere karşı savaş çıkırtkanlığı yapması, ideolojik ve sistematik olarak toplumda İslam düşmanlığına zemin hazırlandığı görülmektedir.

Batı'da İslam Hukuku ile ilgili çalışmalar yapan Schacht, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*'ı (Oxford 1950) yayınlamıştır. Hamilton Gibb(1895-1971) Goldziher'in hadislerin kaynakları hakkındaki gelenekselleşmiş öğretiyi yıkan söylemleri üzerine, yeni bir hadis tenkidi, metoduna duyulan ihtiyacı karşılama görevini Schacht'ın üstlendiğini ifade etmektedir.⁹⁹ Oryantalist doktrinde hem şüpheciliği hem de hadisleri Müslümanların anlattığı gibi değilde kendi ön kabulleri esas alınarak bir sistem dahilinde inceleyen ilk şahıs Goldziher'dir.¹⁰⁰ Oryantalistlerin düşünce bağlamında tenkit metodu ile karşılaştırma yaptıkları ve Goldziher'in kendinden sonra ki oryantalistleri etkilemesi, bu bağlamda tenkit metodunun gelişmesi açısından önem arz etmektedir. Oryantalistler, Doğuluların hadis terminolojisiyle değil de kendilerine özgü, yeni bir sistematikte inceleme yetisi getirerek farklı bir bakış açısı sundular. Bu sistem sonrası Batılı oryantalistler, okuyucularına Müslüman toplumundaki âlimlerin sığ bakış açısı ile geçmişe sığındıkları eleştirisini getirmiştir. Bu bağlamda Bekir Kuzudişli'nin yorumu konuya daha da açıklık getirmektedir:

"Böylece Batılı ilim adamları, okuyucularına yüzyıllar önce yaşamış ve kendileri açısından düşünüldüğünde doğru söyleyip söylemedikleri meçhul olan şahıslar yerine yetkin olan herkesin uygulayabileceği bir sistem önermekle kalmadılar; aynı zamanda Müslüman muhataplarına geçmişin otoritesine sığındıkları iddiasıyla meydan

⁹⁸ Hıdır Ö. a.g.e, s. 61-62.

⁹⁹ Kızıl F. "Goldzier'den Schacht'a Oryantalist Literatürde Hadis ve Sünnet: Bir Okulun Yaşayan Geleneği", Hadis Tetkikleri Dergisi, Sayı: VII, 2009, s. 45.

¹⁰⁰ Kuzudişli B. "Oryantalist Paradigma Bağlamında Hadis Kavramlarını Yeniden Düşünmek" usûl İslam Araştırmaları, Sayı: XXV, 2006, s. 8.

okudular. Böyle yapmakla onlar aynı zamanda söz konusu güvenden dolayı Müslüman araştırmacılara yeteri kadar şüpheli davranışlar sergilemeyen şahıslar iddiası yöneltmiş oluyorlardı”.¹⁰¹

İstişrakın/Oryantalizm'in İslamiyet'e olan bakış açısı; Batı ve Doğu toplumlarının çarpışmasının bir ürününü taşıyan, çok yönlü olmamakla birlikte taraflaştırılmış bir düşünce bulutunun etkisiyle, İslam'ın gerçeklerden çok yalanla dolu olduğu, Hz. Muhammed'in şeytan ve yalancı bir Peygamber olduğu kanısıyla bertaraf edilmeye çalışılan bir Haçlı savaşı görüntüsü arkasına sığınmış düşüncelerden ibaret görünmektedir. Oryantalistlerin esasında görmek istedikleri resim; Uygarlığın beşiği olmuş reformu kendine kılavuz edinmiş Hristiyanlık, gericiliğin ve reform karşıtlığının kalesi olarak Müslümanlık olarak betimlemişlerdir. Batılılar genel olarak Batı sistemi dışında kimseye genel fikirler geliştirme hakkını, imtiyazını tanımamıştır. İslam eksik ve hatalı bir Hristiyanlıktır; yani “Hristiyanlığın bozulmaya uğramış biçiminden başka bir şey değildir.”¹⁰²

Oryantalistlerin üzerinde en çok durduğu konulardan biri de; Peygamberin vahiy olarak sunduğu içeriğin kendinden önceki din ve kültürlerden taklit ettiği ve İslam'ın özgün olmadığı iddiasıdır. Oryantalistler, İslam'ın bir din olmadığını kültür olduğunu iddia ederler.¹⁰³ Peygamber'in hayatına dair, oryantalistler tarafından yazılmış birçok eser bulunmaktadır. Başlıcaları şöyledir: William Muir (1819-1905), *The Life of Mohammad and History of Islam* (1858), Alois Sprenger (1813-1893), *The Life of Mohammad from Original Sources* (1851) ve *Das Leben und die Lehre des Mohammad* (1884), Wellhausen (1844-1918), *Muhammed in Madina* (1882), Watt (1909-2006), *Muhammad at Macca* (1953) ve *Muhammad at Madina* (1956).¹⁰⁴

Goldziher'in *Muhammedanische Studien* (1890) eserinin hadislerle ilgili görüşlerine yer verdiği ikinci cildinin yayınlanmasının ardından hadis Batı'da İslam'la ilgili eserlerde ilgi ve alaka düştükçe ele alınan bir bahis veya bir alt başlık olmaktan çıkarak tek

¹⁰¹ Kuzudişli B. “Oryantalist Paradigma Bağlamında Hadis Kavramlarını Yeniden Düşünmek” usûl İslam Araştırmaları, Sayı: XXV, 2006, s.10.

¹⁰² Görmez M. “Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler Üzerine” İslamiyat.

¹⁰³ III, sayı I, 2000, s.14.

¹⁰⁴ Görmez M., a.g.e.,s. 14.

başına araştırma konusu haline gelmiştir.¹⁰⁵ Goldziher, sahih kavramını tarihlendirme üzerine kurmuş, sahabeyi adil kabul eden klasik İslam görüşüne karşı çıkararak o dönemi yaşamış sahabenin dini ve hukuki açıdan yaşadıkları ortamı, daha sonraları Peygamber' e atfederek anlattıklarını iddia etmiştir.¹⁰⁶ Goldziher'e göre Hz. Muhammed'in Ebu Zerr el-Gifari'ye hitaben söylediği, *"Benden sonra emirler gelecek ve namazı (geciktirmek suretiyle) öldürecekler, fakat sen namazı vaktinde kıl"* şeklindeki sözünü aktaran rivayet, Emevilere karşı sünnete bağlılığı savunan dindarlar tarafından uydurulmuştur.¹⁰⁷

Oryantalistler, İslam kültürünü incelerken, yabancı etkenler ve kültürel tarih ile sınırlı bir alanda araştırma yapmışlardır. Geleneğe gücü veren inancın temeli olduğu, İslam'ın kültür alanında yaptığı devrimlerin göz ardı edilmesine izin verilmiştir. Oryantalistlerin bu eleştirileri ve yargılarının doğal sonucu olarak, İslam'da reform yapılması gerekliliği vurgusu ortaya çıkacaktır. Oryantalistlerin İslam algısı bu çıkarım üzerinden olduğu sürece İslam'da reform olgusu işlenmeye, araştırılmaya ve yazılmaya devam edecektir. Doğu'nun İslam yaşantısı; Allah'ın emirlerine göre yaşama olarak algılanmaktadır. Oryantalistler bunu, siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamda hayata katılabilmek için gerekli görmektedirler. Oryantalistlere göre İslam başarılı olacaksa, inanç sistemini, siyasi yapısını ve kurumlarını değiştirerek bunları benimsemesi ile gerçekleşecektir. En nihayetinde oryantalistlerin İslam'da reform isteği "eninde sonunda Batılılaşma meselesine sıkı sıkıya bağlı olma" isteğinden başka bir şey değildir. Meselenin özü; eğitim, tarih ve felsefe alanlarında Batı hegemonyasının yaygınlaştırılmasıyla ilgilidir.¹⁰⁸

Oryantalistler sürdürdükleri araştırmalar esnasında önce çeşitli görüşler tespit ederek bu görüşleri oluşturdukları kuramlarla delil ve dayanaklarla ispat etmeye çalışıyorlar. Bunları da bizzat İslami kaynaklardan almaya özen gösteriyorlar. Yaptıkları çalışmaların ilmi görüntüsü, düzenli tespit ve ispatlarla süslenmiş olması çalışmanın

¹⁰⁵ Kızıl F. "Goldziher'den Schacht'a Oryantalist Literatürde Hadis ve Sünnet: Bir Okulun Yaşayan Geleneği" Hadis Tetkikleri Dergisi, Sayı: VII, 2009 s. 48.

¹⁰⁶ Goldziher "Muslim Studies" C.II s. 18. Bkz. Kızıl F. "Goldziher'den Schacht'a Oryantalist Literatürde Hadis ve Sünnet: Bir Okulun Yaşayan Geleneği" Hadis Tetkikleri Dergisi, Sayı: VII, 2009 s. 49.

¹⁰⁷ Kızıl F., a.g.e., s.51.

¹⁰⁸ Prueett E.G. "İslam ve Oryantalizm", s. 86-87

doğru olduğunu gösterir nitelikte olmasına yetiyor. Yalnız derinlemesine bir inceleme ve araştırma ile oryantalistlerin amacının, dini inancı ve İslam prensiplerini zayıflatma amacıyla yaptığı görülebilmektedir.

Örneğin Gibb'e göre İslami prensipler yozlaşmıştır. *“Kuran Muhammed'in sezgisel tecrübelerinin kayıdır”* der.¹⁰⁹ Dolayısıyla ilahi vahyin tarihsel eleştirisi yapılmalıdır.¹¹⁰

Oryantalistler, İslam'ın itikat ve imanının kökenleri, din ile kültür arasındaki iletişim ve modern çağlarda İslam'ın geçerliliği hakkında yaptıkları açıklamalarda, Müslüman âlimler ile kendileri arasında büyük fark olduğu görülür. Müslümanlar geçmişini ve geleceğini Allah'ın iradesi ve hükmü altında anlamaya çalışırken, oryantalistler İslam'a ait olmayan standartlarla anlamaya çalışmaktadırlar. Oryantalistler için İslam, çok önemli bir kültürel harekettir. Müslümanlar için İslam ise, hayatın her alanında.

Allah'a teslimiyeti anlatan bir dindir.¹¹¹ Oryantalistler, hiçbir zaman İslam'a bir din gözüyle bakmamışlardır. Onlar için İslam, zengin, çeşitli ve geleneksel bir kültür olarak görülmüştür. Oryantalistler yazdıkları eserlerde, sübjektif tutumlar içerisinde olup objektif olmaya gayret eden bir görüntü çizmeye özen göstermişlerdir. Yazdıkları eserlerde önyargıları kolaylıkla sezilebilmektedir. Bu durum, kullandıkları metotlar ve yöntemler ile görülebilmektedir. Örneğin, Kuran'da, İslam öncesi Arap adet ve geleneklerinden ödünç alınmış ya da taklit edilmiş fikirleri araştırmak, en bilinen oryantalistlerin kendi inançlarından aldıkları önyargılarla doğan, Kuran'ın Hristiyanlık ve Musevilikten türemiş olduğunu ispatlama çabası, fikir ve yargı bakımından açıkça kendini belli etmektedir.¹¹²

¹⁰⁹ Gibb, “İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar” s. 214. , Bkz. Doç. Dr. Cemal AĞIRMAN, **Oryantalizm Ve Oryantalistlerin İslam Dini Hakkındaki Bazı Görüşleri**.

¹¹⁰ Pruet, “İslam ve Oryantalizm”, Asaf Hüseyin, Robert Olson, Cemil Kureşi., Oryantalistler ve İslamiyatçılar, Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi, s.65.

¹¹¹ Muhib B. “ Oryantalistler ve İslamiyetçiler Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi” Bkz. Doç. Dr. Cemal AĞIRMAN, **Oryantalizm Ve Oryantalistlerin İslam Dini Hakkındaki Bazı Görüşleri**.

¹¹² Watt W.M. “ Hz. Muhammed'in Mekkesi”, Gibb “ İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar” s. 193-236, Ersin M.A. “İslam'da Dini Düşünce Yapısı”.

Batılı oryantalistler ve misyoner faaliyetler için sıklıkla kullanılan argümanlardan biride Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili araştırmaya ve yazılardır. Birçok oryantalist, Peygamberin hayatı hakkında kitaplar yazmıştır. Bazıları onun mütevazı bir kökenden geldiğini, sara hastası olduğunu, ilahi görevinden şüphe ettiklerini, Mekke'de Peygamber gibi davranırken Medine'de siyasetçi gibi davrandığını, Müslümanların Peygambere bir ilah ya da bir put gibi tapındıklarını, İncil'i çok iyi bildiğini, İslam'ı diğer semavi dinlerin içinden çıkartarak sunduğunu iddia ettiler.¹¹³

Batılı oryantalistlerin söylemleri, düşünceleri ve eserlerinin temelinde, Ortaçağ Avrupa'sının din odaklı yaşantısından Rönesans Devrimine gidilen süreçte yaşananlar olduğu görülmektedir. Rönesans, kültürel anlamda büyük bir çağın başlangıcı sayılmaktadır. Sanatın her dalı ayrı bir üretim coşkuluğuna dâhil olmuştur. Resimden heykele, müzikten edebiyata kadar Rönesans çağı, Batının din eksenli yaşantıdan çıkıp daha seküler bir hayata doğru gittiği, günümüzde literatüre girmiş birçok sanatçı ve eserler bıraktığı bir çağ olmuştur. Orta Çağ ve Rönesans dönemi arasındaki önemli fark, Rönesans düşünürlerinin özelde Hristiyanlıktan, genelde de dinden giderek uzaklaşmaları ve pozitivistin etkisiyle seküler bir evren tasavvur inşa etme çabası içine girmeleridir.¹¹⁴ Batının evrensellik iddiasına karşı İslam yer yer alternatif olarak sunulmuştur. Yalnız Batıdaki İslam nefreti etkisini yitirmeden devam etmiştir. Rönesans döneminde çokça eserler vermiş yazar ve düşünürler İslam'ı bu portreye dâhil ederek kötü tarafı simgelemesi talihsizliğinden kendilerini alıkoyamamışlardır. Buna verilebilecek en çarpıcı örnek Fransız yazar ve düşünür Voltaire'in (1694-1778) ünlü draması *Le Fanaticisme or Mahomet le Prophete* (1742) eserinde, Hz. Muhammed'i insanların ruhlarını tutsak eden bir hilekâr olarak sunmuştur. Bu eserde İslam ve İslam peygamberi için olumsuz bir imaj çizmiştir. Kimi zaman ise İslam ve Hz. Muhammed'i övücü sözler söylediği eserler yazmıştır.¹¹⁵ Ayrıca Voltaire, "*Dünyada tek bir yasa kuran veya ülkeler fetheden yoktur ki hayatı Hz. Muhammed'inki kadar ayrıntılı şekilde yazılmasın*"¹¹⁶ demiştir. Batıda ve bütün dünyada etkisi inkâr edilemez bir yazar olan Voltaire'in İslam ve Peygamberi

¹¹³ Bkz. Sprenger A. "Das Leben und die Lehne des Mohammad", 1884

¹¹⁴ Hıdır Ö. "Silahsız Haçlı Savaşı Oryantalizm" EskiYeni, Sayı: IV, 2007, s. 62.

¹¹⁵ Bkz. Voltaire, "Feylesofça Konuşmalar ve Fıkralar" (Çev. Fehmi Boldaş), 1962.

¹¹⁶ Voltaire, "Türkler Müslümanlar ve Ötekiler" (Çev. Osman Yenseni) İstanbul, 1969, s. 5-6.

hakkındaki tasvirleri, Batının İslam'ı ve Müslümanları algılamasında ya da oryantalizmin gelişim sürecinde etkisi inkâr edilemez düzeyde olduğu aşîkârdır.

Yine Orta Çağ ve Rönesans arasındaki geçiş döneminde yazılan Dante Alighieri'nin (1265-1321) *İlahi Komedya'sı*, hem İtalyan edebiyatı hem de dünya edebiyatı için önemli bir eser sayılmaktadır. Şiirin, hayal gücü ve alegorik tasavvuru, ölüm sonrası hayatı anlattığı öyküsü ile Batılı Hristiyan kiliseleri tarafından benimsenmiştir. Bu eserde Dante Hz. Muhammed'i ve Hz. Ali'yi Cehennem'in, bölücü ve bozguncuların alıkonulduğu sekizinci katına yerleştirmektedir. Buna karşılık İbn Sina ve İbn Rüşd'ü araftakiler (Cennet ve Cehennem arasındaki yer) içine yerleştirmiştir.¹¹⁷ Voltaire ve Dante'nin, Batı toplumunda kabul görmüş ve literatüre girmiş eserleri, Batının Doğudaki Müslüman toplumlara bakış açısının, yüzyıllar içinde nasıl bu duruma geldiğinin açık bir göstergesidir.¹¹⁸

Onyedinci yüzyılın sonlarına doğru, Onsekizinci yüzyıl itibariyle, İslam'a daha ılımlı yaklaşan, objektif ve tarafsız gözlerle bakan oryantalistler de olmuştur. İslamiyet ve İslam hakkında ılımlı bir üslup kullanan genel kapsamlı bazı eserler de ortaya çıkmıştır. İngiliz oryantalist Simon Ockley (1678-1720) "*Müslüman Araplar Tarihi*" (1708 v.I, 1718 v.II) isimli eserinde daha çok tarafsız sayılmaktadır. Ancak Ockley, bu kitapta Müslüman Doğu'yu yüceltmış ve Batı'dan daha üstün olduğunu belirtmiş olmasına rağmen, Hz. Muhammed'i tanıtırken, "*O, aslında kötü ve hilekar bir adamdır. Taşıdığı güzel nitelikler de arzu ve ihtirasların egemen olduğu gerçek yüzünü örten dış bir perdeden başka bir şey değildir.*" , sözünü sarf etmekten kendini alıkoyamamıştır.¹¹⁹ Richard Simon (1638-1712) 1684 yılında yayınladığı "*Doğu Milletlerinin Gelenek ve inançlarının Tenkitli Tarihi*" isimli eserinde, İslam dünyasının gelenek ve inançlarını, bir İslam âliminin kitabını kaynak edinerek net, dengeli ve ölçülü bir şekilde ele almış ve Müslüman geleneklerine olan takdir ve hayranlığını dile getirmiştir. Pierre Bayle (1647-1706), İslam'ın hoşgörüsüne hayran olan filozoflardan biriydi. "*Tarihi ve Tenkidi Sözlüğü*" (1695-1697) kitabında, Hz. Muhammed'i sunuş

¹¹⁷ Hıdır Ö. "Silahsız Haçlı Savaşı Oryantalizm" EskiYeni, Sayı: IV, 2007, s.62.

¹¹⁸ Hıdır Ö. "Silahsız Haçlı Savaşı Oryantalizm" EskiYeni, Sayı: IV, 2007, s.62.

¹¹⁹ Mahmud Hamdi Zakzuk, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, Nil Yayınları, İstanbul, 1993, s. 22, Bkz. Doç. Dr. Cemal AĞIRMAN, *Oryantalizm Ve Oryantalistlerin İslam Dini Hakkındaki Bazı Görüşleri*.

üslubu ile kendini göstermektedir.¹²⁰ İslam'ı tanımak konusunda ilk ciddi bilimsel atılımlar, Hollanda Utrecht Üniversitesi'nde Doğu Dilleri Profesörü Adriaan Reland (1676-1718) tarafından gerçekleştirilmiştir. Latince olarak yayımladığı “*ed-Diyanatü'l-Muhammediye*” (1705) isimli kitabında, İslam prensiplerine ilişkin o dönemde Batı'da egemen olan görüşleri düzeltme yoluna gitmiştir. Ancak, Katolik Kilisesi bu kitabı, okunması ve bulundurulması yasak kitaplar listesine almıştır. Reland, kitabın giriş bölümünde, her dinin düşmanları tarafından ya anlaşılamadığından ya da kötü niyetlerden kaynaklanan hücumlara hedef olduğuna, dolayısıyla bütün kötülüklerin ona yüklenildiğine işaret etmiştir. Ayrıca böyle yapılması yerine Arapça öğrenip Hz. Muhammed'i kendi dilinden dinlenilmesi ve anlaşılması gerekliliğine işaret etmiştir.¹²¹ Onsekizinci Yüzyıl Alman oryantalizm dünyasının, bahsedilmeye değer oryantalist Johan Jacob Reiske (1716-1774), Latince olarak yazdığı bir kitabında, İslam'ı övmüş, Hz. Muhammed'in yalancılık ve sapıklıkla nitelendirilmesine karşı çıkmış, İslam dininin gülünç hurafelerden ibaret olduğu tezini şiddetle reddetmiştir.¹²²

İslamiyet'i yakından tanıma gayreti göstermiş bu oryantalistlerin ciddi çabaları, Batı'nın önyargı ve tarihsel hafızasıyla dolu olan fikrinde genel bir kanı uyandıramamıştır. Bugün bile geçmişin bıraktığı izler ile birlikte, Batı toplumu için İslamiyet kötü, gerçeklerden uzak bir düşüncenin yansımaları ile dolu olmaktan vazgeçememiştir.

¹²⁰ Zakzuk, a.g.e., s. 22.

¹²¹ Mahmud Hamdi Zakzuk, **Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı**, Nil Yayınları, İstanbul, 1993, s.24.

¹²² Zakzuk, a.g.e., s. 25.

6. ORYANTALİZMİN ETKİLİ OLDUĞU EDEBİYAT SAHASI

İstişrak/Oryantalizm çok farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Genel olarak şu şekilde bir tanım verilebilir; hâkim kültürde *Şark* ya da *Doğu* hakkında gösterilen insani (bilimsel, sanatsal, kültürel ve edebi) ilgiye verilen isimdir. Doğu hakkında yazarlar ve düşünenlerin dikkati ancak belirli *tarihsel koşullar ve bağlam* içinde mümkündür. Bu tarihsel koşullar yazar için Doğu'yu Batılı tarafından incelenebilir, seyredilebilir, gözlemlenebilir veya hakkında yazılabilir nesneye dönüştürmektedir. Said, Oryantalizmin, değişik tanımlamalarını vermekle beraber en ilgi çekici olanı, “ ‘Şark’ ile (çoğu zaman) ‘Garp’ arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünce biçimi” olarak yaptığı tanımdır. Bu tanımda ortaya çıkan unsur Said'in şarkiyatçılığı stereotipleştirmenin (İrksal Kalıpyargılar) ve basit bir kültürel aynın olarak ele almaktan ziyade bir düşünce üslubu olarak değerlendirmesidir. Malek'in katkılarıyla kavramın düşünsel ve felsefi boyutunu vurgulamaktadır.¹²³

İstişrak/Oryantalizm, bilimi, sanatı, kültürü, yaşam biçimini etkilediği gibi edebiyatı da etkilemiştir. *Batı* kültüründe yaşayanların *Doğu* kültürüne bakış açısı kendilerini ‘üstün görme’ düşüncesiyle başlar. Doğunun kültürü ve çoksesliliği Batılılar için hayal ürünü görüntüsü edebi eserlerinin satırlarında hikâyelere dönüşmüştür. Batıda Doğu ilgisi, On yedinci yüzyılın sonlarında bir Doğu rüyası yaşamasıyla başlar. Özellikle *Binbir Gece Masalları* eserinin, Batı dillerine çevrilmesiyle Doğu edebiyatının şöhretinin artarak tanınır hale gelmesine, hatta bu edebi eserin diğer sanat eserlerini etkileyip bir Doğu sevdasının başlamasına sebep olmuştur. Doğuyu eserlerinde konu edinen yazarlar arasında Victor Hugo (1802-1885), Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832), Gustave Flaubert (1821-1880) gibi yazarlarda vardır. Osmanlı İmparatorluğunun Viyana kuşatmasından sonra Batılılar için Doğu merak edilen bir yer haline gelmiştir. Genç kız ve erkeklerin Osmanlı giyim tarzını benimsemesi bu ilginin ne boyutlarda olduğunu göstermektedir. Bilim, kültür, müzik, sanat ve edebiyat alanında birçok etkileşim olmuştur. Doğuluların Batılılar tarafından tuhaf bulunması, Doğu eserlerinin Batılı yazarlarca çeviri yapılması, artık oralara gitmeye gerek

¹²³ Ali Kemal Yıldırım, Edward Said 'in Şarkiyatçılık Düşüncesine Eleştirel Bir Bakış (*Doğu-Batı Dergisi*, Sayı: IV, 2002 s.136-137).

kalmadan Doğu hakkında bilgi sahibi olmalarını kolaylaştırmış ve meraklarını cezbetmiştir. Oryantalizm, Batılı yazarların eserlerinde sıkça bahsettiği bir olgu halini almıştır. Yazarların eserlerinde çarpıtma ve saptırma yapımları, eserin kitlelerce ilgi çekmesini daha çok artırmak için yapıldığı söylenebilir.

Ya da Said'in konu hakkında bahsettiği; “Mesela Lane, Flaubert veya Renan gibi isimlerde ilgi çeken noktalar Doğu yahut Batı'nın üstünlüğü gibi tartışma götürmeyen gerçekler (onlar için) değil fakat eserlerini yazdıkları sırada, ayrıntıların üzerinde çekinmeden giriştikleri çarpıtma ve saptırmalardır. Böylece yaratılan sahte gerçek, bazen eserin tamamını kapsayacak boyutlara ulaşıyor...”¹²⁴ gibi bir bakış açısıyla söylemek, *Oryantalizm* açısından yazılan eserlerin belli bir amaca hizmet ettiği gerçekliğinden uzağa düşmemektedir. Said, *Oryantalizm* etkisinin gelişiminde şahsi duyguların ve belirgin kişisel deneylerinin emperyalizme katkı sağlayan etkisini ve yazarların eserlerine eleştirilerini şöyle sıralamıştır:

“*İstisrak/Oryantalizm* bilimsel şema gelişmesine kişisel karakteristik deneyler ve şahsi duygular ne zaman karışmış ve bunların yardımı ile politik zaferler çağı acaba ne zaman açılmıştır? Burada bir aldatmaca var: Doğu sadece yazılı metinler değildir. Gerard de Nerval 1843 ağustosunun sonunda Theophile Gautier'e şunları yazıyor: ‘*Ben zaten krallıktan krallığa, ülkeden ülkeye kâinatın en güzel yerlerini kaybettim, yakında rüyalarımı nereye saklayacağımı bilemeyeceğim... Fakat en çok Mısır için üzüliyorum, keşke o ülkeyi hayallerimden çıkarıp atarak kederli anılarının arasına gömmeseydim!*’ *Voyage en Orient* (Doğu'ya seyahat)ın yazarı bunları söylüyor.”¹²⁵

Said, Nerval dâhil bütün dönem yazarlarının hayallerindeki çatışmayı, ortak bir anlayışa bağlamaktadır. Yazarların Doğu için aktardıklarının aşağılayıcı yorumlar barındırmasına değinerek, Batının kendi doğrularının ‘*mutlak doğru*’ sanrısı ile *Oryantalizm* gelişiminin katmanlarını göstermektedir. Hugo ve Goethe'nin eserlerini; Goethe'nin *Mahometsgesang* yahut Hugo'nun *Adieux de l'hôtesse arabe* adını taşıyan eserlerinde gerçek ve yeryüzünde yaşayan Doğu hakkında bütün nakledilenler aşağılayıcı bir yorumdan ibarettir. Modern Doğu'ya ait anılar yazarın hayalleri ile bir

¹²⁴ Edward Said, **Oryantalizm**, Çeviren Nezih Uzel, İrfan yayıncılık, IV baskı, Mart 1998, İstanbul,s.29-30.

¹²⁵ Edward Said, **A.g.e.**,s.147.

cins çatışmadır. Gerçekler zorlayınca hayal, Avrupa tarafından uydurulmuş Doğu'nun en uygun yerine derhal gönderilir.¹²⁶ diyerek eleştirir. Batılı edebi eserlerde kullanılan dil, Doğu'nun hikâyeciliği temel alınarak, Doğu'nun karakteristik özelliklerine kendi üzerinden yanlı bakış açısıyla atıfta bulunur.

6.1. Osmanlı ve Türk Edebiyatında Oryantalizm Etkisi

Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu-Batı arasında köprü görevi gören bir coğrafi konuma sahip olması ve Kozmopolit kültürlerin bir arada farklı etkileşimlerinden doğan çok kültürlü yaşam tarzı, Batının hep ilgisini çekmiştir. Osmanlı Saraylarının şaşalı görüntüsü, yüksek duvarların arkasında nelerin olup bittiği ve en önemlisi *Harem* kültürü, Batılıların ilgi duydukları konulardan olagelmıştır.

Batılılar için gizemli ve tuhaf bulunması sebebiyle merak unsurunu körüklemiştir. Orhan Pamuk, sarayın yarattığı bu merakı sıradan bir İstanbullunun bile taşıdığını söyler: “Batılı gezginin geceye esrarı yapan ve örten, Şehrin ulaşılamaz tuhaflığını gizleyen ve karanlığıyla yeni kötülükler işlenmesini sağlayan bir şey olarak bakışıyla, sarayların içerisinde çevrilen dolap ve kumpasları anlayamayan İstanbullunun bakışı birbirine benzer. Sarayda katledilmiş bir harem kadınının ya da bir suçlunun cesedinin saray duvarından Haliç’e açılan bir kapıdan geçirilerek sandalla denize atılması hem gezginlerin, hem de İstanbulluların sevdiği, tekrarladığı bir hikâyedir.”¹²⁷

Batının modernizesi ve gelişimi bütün dünya toplumları üzerinde etkisini sürdürdüysen, bütün toplumları içine alma arzusu, Batının sömürgeci yaklaşımında, Oryantalizmi gerekli kılan sebep sarmalını doğurmuştur. *Oryantalizm*, Said’in sıklıkça bahsettiği gibi sömürgecilik ve emperyalizm odağında temel yerini almış bir anlayışı yerleştirmiştir. Bu akım; Batı toplumlarında şöhretini artırırken, özellikle Osmanlı İmparatorluğu içindeki Batı hayranlığını gözle görülür bir şekilde artırmıştır. Hasan Bülent Kahraman, Osmanlı’da Batılılaşma hareketinin temeli olarak gösterdiği *Tanzimat Fermanı* döneminin, Osmanlı’da Batı sevdasının başlangıcı olduğunu söyler. “Tanzimat, Türk modernleşmesinin en hassas dönemlerinden birisidir. Bir tür 'rahim'

¹²⁶ Edward Said, **Oryantalizm**, Çeviren Nezihe Uzel, İrfan yayıncılık, IV baskı, Mart 1998, İstanbul, s.147.

¹²⁷ Orhan Pamuk, **İstanbul; Hatıralar ve Şehir**, 2014.

veya 'batın' olarak görülebilecek olan Tanzimat, daha sonraları Jön Türk sürecini ve nihayet Kemalizm'i doğurmuştur.

Bu tarihsel ve zihinsel sürekliliğe karşın Kemalizm, Türk modernleşmesi içinde bütünüyle farklı ve özgül bir duruma tekabül eder. Çünkü Kemalizm, öteki dönemlerin dikkatle gözettiği 'imtidat' arayışına radikal bir darbe indirir” düşüncesinde Osmanlı tarihsel anlayışının Oryantalist bakış açısını doğurduğu sebepler olarak sıralanabilir.¹²⁸

Tanzimat döneminin Batılılaşma yanlısı düşünürleri; toplumsal yozlaşma ve ahlaki çöküntüyü sona erdirmeyi düşünmüşlerdir. Sağlıklı bir toplum yapısı düzeni ortaya koymaya çalışmışlardır. Batılı kaynaklardaki oryantalist eleştirilere benzer eleştirilere eserlerinde yer vermişlerdir. Namık Kemal, Ahmet Midhat, Abdülhak Hâmid, Sami Paşazâde Sezai, Fatma Aliye, Mahmud Esad Efendi ve Şemseddin Sami gibi düşünürler eserlerinde bazı konularda Batıcı, bazı konularda ise İslamcı görüşlere yer vermişlerdir. Özellikle, cinsiyet ayrımı, görücü usulü evlilik, çokeşlilik, kadınlar için eğitim hakkı gibi konuları önce edebi eserlerde sonra süreli yayınlarla desteklemişlerdir. *Oryantalizm* etkisi dönem yazarları için devlet sorunu ve Batılılaşma hareketinin bir sonucu olarak kendine yer bulmuştur. Osmanlı edebi eserlerinde *Oryantalizm* etkisini irdeleyen Menderes Coşkun, konuyla ilgili:

“Şehabettin Süleyman, Osmanlı edebiyat tarihini yazarken, Latîfî Tezkiresi ve Fâizî'nin antolojik tezkiresi dışındaki tezkirelerden haberi yokmuş gibi davranmıştır. Latîfî tezkiresi H.1314/1896'da Osmanlı edebiyatını öğrenmek isteyen araştırmacılara kaynak olarak sunulmuştur. Latîfî tezkiresi sunulmamış olsaydı, Şehabettin Süleyman'ın edebiyat tarihi de Memduh'ununki gibi şaşırtıcı derecede sığ kalırdı. Eski Osmanlı şairleriyle ilgili bilgi azlığı, 1900'lu yıllardan sonra İstanbul toplumuna sunulan tezkirelerin tenkidini engellemiştir. Zira cehalet ve donanımsızlık, acziyet doğurur. 18. ve 19. asırda Türklerin kendi siyasî ve edebî geçmişleriyle ilgili bilgisizlikleri, Oryantalistleri, meşhur isimler adına sahte tarihî eser üretmeye teşvik

¹²⁸ Hasan Bülent Kahraman, İçselleştirilmiş Açık ve Gizli Oryantalizm ve Kemalizm, *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı: V, 2002, s.154.

etmiş olmalıdır.”¹²⁹

Teziyle, Osmanlı edebiyatında; *Oryantalistlerin* Batı etkisinde kalışına eleştirel bir yaklaşım getirerek, Said’in bahsettiği; Batılı oryantalistlerin gerçekleri çarpıtarak ve saptırarak bakış açısı ürettiği bir alan haline gelmiştir. Tanzimat fermanı ile birlikte, Batılı edebi eserler Türkçe ’ye çevrilerek yerli eserleri etkilemeye başlamıştır. Bunun yanında tercüme edilen eserlerin arasında, bilimsel, teknolojik ve felsefi eserler bulunmamaktadır. Dönemin furyası haline gelen *Oryantalist* bakış açısı, sorunların dile getirildiği bir mecra olmuştur. Bu yenilikçi bakış açısından etkilenen yazarların, Batılı yazarların İslam kültürüne olan saldırılarına karşı savunma oluşturmaları ayrı bir akım başlatmıştır. Ahmet Midhat gibi yazarlar, Doğu toplumunun ahlak, iffet ve aile değerlerine karşı Batı toplumunda bu değerlerin yozlaştığını ve alaşağı edildiği gerçeğini eserlerinde işlemiştir. Özellikle Batı toplumunda, Doğu’nun yaşam tarzı ve kadına bakış açısı üzerinden bir eleştiri getirmesi, Dönem yazarlarının Batılı yazarlara karşı yazdıkları eserlerle antitez oluşturma çabasını gözler önüne sermiştir. Tanzimat döneminin başlaması ile oryantalist söylem ve Batılılaşma çabaları, dönemin Türk yazarlarını etkilemiş ve eserlerinde bu konularda tez ve antitez üretimi gibi modernleşme eksenine bir katkı sağlama söylemine dönüşmüştür. Öyle ki; On dokuzuncu yüzyıl boyunca Osmanlı’nın üst tebaasının aldığı Batılı tarzda eğitim, Anadolu’da yaşayan farklı Milliyet’ten olan insanların yaşam tarzlarını ilkel bulmaları nedeniyle Batılı düşünceyi *Oryantalizm* ekseninde geliştirme çabaları oluşmuştur.

“Batı karşısında yaşanan yenilgi çoğu zaman tamlığı kaybetme korkusuyla, yetersizlik duygusuyla, muhtaçlığa çakılıp kalma endişesiyle; daha kavramsal bir ifadeyle söylersek bir narsistlik bir yaralanmışlık olarak yaşanmıştı.”¹³⁰ Tanzimat Dönemi eserleri batıyı örnek alan ve feminenleşen erkek karakterler ile doludur. Kılığına kıyafetine ve neredeyse süsüne özen gösteren, günümüzdeki tabirle “Metro seksüel” tanımına uyan karakterler işlenmeye başlamıştır. Tanzimat döneminde yazılan eserlerdeki paradoksal durum Türk Edebiyatında kendine yer edinmiştir. Namık Kemal eserlerinde, yaşadığı toplumu hem savunmuş hem de yermiştir. Kimi zaman

¹²⁹ M. Coşkun, *Türk Tarih ve Edebiyat Kaynaklarının İç ve Dış Tenkidi Meselesi*, Makale, 2009.

¹³⁰ Nurdan Gürbilek, *Kör Ayna, Kayıp Şark : Edebiyat Endişe*, Metis Yayınları, 2014.

Ernest Renan'ın *İslamiyet ve Din* adlı konferansında konuştuklarını *Renan Müdafaaanamesi* ile savunmuş. Kimi zaman da süreli yayınlarda toplumda kadının yeri ve cinsiyetçi yaklaşımların sonuçlarına Batı yorumuyla eleştiri getirmiştir. Yazar ve aydınların bu paradoksal durumuna Orhan Pamuk şu şekilde açıklık getirmiştir; “Elbette yazılan ve okunan bir Türk Romanı vardır, ama bu romanın Batı romanını tanıyan aydınlar da bir kısırlık ve yetersizlik duygusu uyandırdığı da doğrudur.”¹³¹

Bu dönem yazarları Türk Romanının gelişmesine ve romancılığın yayılmasına neden olmuştur. Bu romanlarda işlenen karakterler, modern, zengin ve dış görünümüne önem veren karakterler olmuştur. Bu furya yirminci yüzyıl yazarları arasında hatta günümüz romanlarında işlenen bir tema halini almıştır.

Yirminci yüzyılda, Osmanlı elit ve aydınları, Modernleşme ve medenileşmeyi Batılılaşma ile eş anlamda kullanmaya başlamıştır. *Oryantalizm* Tanzimat Döneminden bu yana hiç eksilmeden yoluna devam eden açık ve gizli bir aydınlanma hareketi gibi devam etmekteydi. Cumhuriyet Dönemi aydınları zaten Batılılaşma ve medenileşme yolunda olan ülkeleri için yeterince alışlagelmiş tecrübelerine, ülkenin aidiyetini Batı olarak görmesiyle başka bir hal almıştır. Aidiyet sorunu edebi eserlerde bile kendini göstermeye başlamıştır. Çoğu yazar eserlerinde, Doğu ve Batıyı karakterler üzerinden karşılaştırarak işlemiştir. Örneğin Orhan Pamuk *Beyaz Kale* romanında, Venedikli bir köle ile Türk Hoca'nın zıtlıklarını ve tasarılarını anlatır. Bir de Ahmet Hamdi Tanpınar *Huzur* adlı romanında:

“*Şark bu, güzelliği de burada. Tembel, değişmekten hoşlanmaz, geleneklerinde adeta mumyalanmış bir dünya...*”¹³²

Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyetine kadar uzanan Batılılaşma sevdası, toplumun kendi içinde bir oryantalistleşme sürecini, günden güne artıran bir normalleşme projesi gibi olmuştur. Tanzimat döneminden, Cumhuriyet yıllarına kadar *Oryantalizm*; Batı'nın üstünlüğü kabullenilmiş, devlet yönetiminde bulunanların toplumun kültürel

¹³¹ Orhan Pamuk 2011, *Öteki Renkler*; Seçme Yazılar ve Bir Hikaye, Büşra Şahin, “Orhan Pamuk Romanlarında Oryantalizm”, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.

¹³² Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Tanpınar hakkında bir kaç söz, www.os-ar.com/ek/huzur.doc, 05.02.2017.

alışkanlıklarını topyekün değişime uğrattığı ve etkilenilmiş bir alan olarak içselleştirilmiş bir öge olmuştur. Cumhuriyet Dönemi, medeniyetin, geleceğin ve milletin yeniden inşasını temel almış bir hareketin başlangıcı olarak başlamıştır.

Medenileşme hareketi hızla ülkeye ve hatta aile yapısına kadar sirayet etmiştir. Toplumun modernizasyonu, Batılı devletlerin örnek alınması ile başlamıştır.

Cumhuriyet Dönemi yazarlarının ortak teması; Doğu-Batı karşılaştırmasını karakterler üzerinden anlatarak, iki toplum arasındaki kültürel farklılıkların ortaya çıkarıldığı, tez ve antitez üzerinden giderek ortaya çıkan sentez ile modernizasyona katkı sağlamak olmuştur. Oryantalist söylem, Türk edebiyatı üzerinde, Osmanlı'nın kozmopolit Batıcılarının ardılı ve en nihayetinde Cumhuriyet Dönemi edebiyatı için ulusal bir söylem olmaya başlamıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* adlı romanı Türk Edebiyatında önemli bir yere sahip olarak bu söylemi haklı çıkarır niteliktedir. *Yaban*, farklı kültürel oluşumlardan gelmiş insanların, birbirlerinin dilini anlamakta zorlandıklarını ve birbirlerine şüphe ile yaklaştıklarını göstermesi açısından ilginç bir romandır. Romanın bir yerinde anlatıcı bu düşüncüyü şu sözlerle dile getirir; "...okumuş bir İstanbul çocuğu ile bir Anadolu köylüsü arasındaki fark, bir Londralı İngilizle bir Pencaplı Hintli arasındaki farktan daha büyüktür"¹³³

Türk Edebiyatında oryantalist söylem bu zamanlarda ülkenin medenileşmesi ve modernizasyonu için kullanılmıştır. Ziya Gökalp 1923'te yayımlanan *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde "halka doğru" gitmekten söz eder. Bu halka doğru gidiş için Gökalp'in sunduğu iki sebep vardır: "Halktan milli kültür terbiyesi almak" ve "halka medeniyet götürmek" Osmanlı'da ortaya çıkan suni kültürün toplumun elitlerini milli kültüre yabancı hale getirdiğini ve eğer milli bir bilinç oluşturulabilecekse bunun ancak "elitlerin...halkın içine girmesiyle" mümkün olabileceği tezini öne sürer. Gökalp'e göre halk, elitlerin sahip olmadığı pek çok değerli hazinenin başında oturmaktadır. Elitler halkla "birlikte yaşayarak" bu zengin birikimden yararlanmaya bakmalıdır: "Söylediği atasözlerini, gelenekte yaşayan hikmetleri işitmek.

¹³³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, s.56, Haz. Atilla özkırmı, İstanbul iletişim, 1983, Bkz. Atalay Gündüz, *Oryantalist bir metin olarak yaban*, s.10.

Düşünüşündeki tarzı, duyusuındaki üslubu tespit etmek, şiirini, musikisini dinleyerek, raksını oyunlarını seyretmek...” Gökalp’in aydına yüklediği görevlerdir.¹³⁴ Bu dönemde oryantalist söylemin, aydın-halk arasındaki kültürel uçurumu anlatmak üzere bir mekanizma olarak kullanıldığı, dönem yazarlarının bakış açılarından görülebilmektedir.

Cumhuriyet devriminin Batılılaştırmacı bir proje olarak, modernleşme ve kültürel devrim odağında, oryantalist bir bakış açısı ve söylem geliştirdiği görülebilmektedir. Hasan Bülent Kahraman’a göre; “...Kemalizmi Oryantalist bir söylem olarak ilginç kılan onun ‘içselleştirilmiş Oryantalizm’i kullanmasıdır. Bu, toplumun ve onu kuran değerler bütününe doğrudan doğruya Oryantalist bir gözle okunması ve değerlendirilmesidir.”¹³⁵ Cumhuriyetin kuruluşuyla 1930’lardaki çağdaşlaşma reformlarına kadar olan dönemi anlatan romanlara genel bir ifadeyle “İlk Dönem Cumhuriyet Romanları” denmektedir. Bu dönemin kimi romanlarında Milli Mücadele’de Anadolu’ya giden idealist kahramanlar, İstiklal Savaş’ının zaferi ve yeni kurulan devlet konu edilmiş, kimilerinde reformların halka tanıtılması ve benimsetilmesi konu edilmiştir. Türk Edebiyatında *Oryantalist* söylem, II. Meşrutiyet’ten 1980’li yıllara kadar Anadolu ve köy üzerinden anlatım popülerliğini gitgide artırmıştır.

Özellikle Cumhuriyet Dönemi’nden sonraki süreçte, Türk romancılığının anlatımı, Anadolu halkının ve köy tebaasının yaşam tarzını, Batılı eğitim almış karakterler üzerinden okuyucuya aksettirmesi ile daha da ilgi çekici hale gelmiştir. Okuyanda merak uyandıran asıl olgu, aynı topraklarda yaşamamış gibi insanların diyaloglarından çıkarılan derslerin, etik ve medeniyet kavramı üzerinden anlamlandırılmasıdır. Köy halkının cahilliği, Batılı eğitim almış büyükşehir beyefendisinin düşünce sarmalı içinde süslü kelimelerle satırlara dökülmüştür. Modernleşme önem kazandıkça, ekonomik olarak güçlü bir kesim Batıyı yakaladığını düşünür ve kendi ülkesindeki fakiri ve köylüyü geri kalmış ve cahil kimseler olarak nitelendirir.

¹³⁴ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Kadro Yayınları, İstanbul, 1979, Sayı: XX, 2002, s.166.

¹³⁵ Hasan Bülent Kahraman, İçselleştirilmiş Açık ve Gizli Oryantalizm ve Kemalizm (*Doğu-Batı Dergisi*), Sayı: XX, 2002, s.5.

Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında romanlarında Anadolu ve köy teması işlemiş Refik Halit Karay, Kemal Tahir, Yaşar Kemal gibi yazarlar bulunmaktadır. İlerleyen zamanlarda 1980’li yıllara doğru Türk edebiyatı, postmodernizm ve feminizm akımları ile oryantalist söylem açısından farklı bir hal almaya başlamıştır. Günümüz Türk edebiyatının yazarlarından Orhan Pamuk *Oryantalizm* akımının en belirgin yazarlarındandır. Romanlarında geçen öykü ve hikâyeler Doğu-Batı sentezi üzerine kurulu temalardan oluşmaktadır. Kimi zaman İstanbul’dan hiç çıkmadığı halde, Anadolu’nun en ücra köşesini anlatır.

Kimi zaman Osmanlı döneminde yaşamış bir nakkaş ile Batılı ressam karşılaştırması yaparak Doğu- Batı arasındaki sanatta farklı üslubu veya Doğu-Batı çatışmasını işler. Batılı yazarların okunmadan romancı olunmayacağına inanan Pamuk, hikâyelerinde belli kurguları uygular. Yaşadığı hayatı anlattığı *İstanbul Şehir ve Hatıralar* kitabında yazdığı romanlardaki hikâyeleri üzerinden, Oryantalizm etkisinde kalmış bir yazar modeli çizer.

İstişrak/Oryantalizm, Türk edebiyatında, özellikle Cumhuriyet dönemi sonrası yazarlarının roman ve süreli yayınlarında, gözle görülür bir ölçüde yer edinmiştir. Sık sık ülke ideolojisinin temel bir birleştirme ve etkileme alanı olarak kullanılan bir olgu haline dönüşmüştür. 1970’li yıllarda Yeşilçam filmlerinde işlenen ”Zengin Oğlan, Fakir Kız” temalı filmler, Tanzimat’tan beri süregelen Batılılaşma olgusunun ve buna sirayet eden edebiyat tecrübesinin sinemada vücut bulmuş halidir. Tanzimat Döneminde başlayan Batı hayranlığı II. Meşrutiyet Dönemi ile birlikte sayıları yadsınamayacak yazar ve aydının medenileşme hareketi, yirminci yüzyıl eserlerinde ciddi bir etkileşimin başlamasına sahne olmuştur. Cumhuriyet Döneminde ülkenin ideolojisi ve yıkılan Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküntüleri arasında Türk aydını, medenileşme hareketini başlatmış, okumuş İstanbul beyefendisi ile Anadolu köylüsünü, Batı jargonuyla ehlileştirme çabaları edebi eserlerde günlük bir hal almıştır. Günümüz Türk edebiyatında oryantalist bakış açısı; Postmodernizm anlayışla yoluna daha farklı bir çehre oluşturarak, çok satanlar listesinde üst sıralarda bulunan, ulusal arenada Batılı elitlerin ellerinden ödülleri alan, dünyanın sayılı üniversitelerinden fahri doktora ünvanı alan, saygın konferanslarda görüşlerine başvurulmuş yazarlar türetmiştir.

İstisrakın/Oryantalizm’in 1982 yılında Türkçeye çevrilmesinden sonra Türkiye’de ilahiyattan sanat tarihine kadar oryantalizm başlığı altında yayın faaliyetinin arttığına şahit oluruz. Bu noktada fikir vermek amacıyla “oryantalizm”, “oryantalist”, “müsteşrik” ve “şarkiyatçılık” kelimeleri etrafında Millî Kütüphane ve İSAM kütüphanesi kataloglarında yapılan araştırmanın sonuçları, Edward Said’in eserinin oryantalizm alanında yapılan Türkçe neşriyata etkilerini göstermesi bakımından önemlidir. 1982 yılından önce bu alanda ilahiyat içerikli Türkçe 3 adet kitap yayınlanmışken adı geçen tarihten bugüne kadar 45 adet kitabın neşredildiğini görüyoruz. Bu kitaplardan 22’si Türk yazarlar ve araştırmacılar tarafından yazılmış telif eserlerdir. Aşağıda görüleceği gibi bazılarını kısaca temas edeceğimiz bu eserlerden ayrı ayrı söz etmek kuşkusuz bu yazının sınırları içinde mümkün değildir. Ancak ortaya çıkan rakamlar konunun, Türkiye’deki yankılarını göstermesi bakımından önemlidir. Yapılan neşriyatın 11 Eylül hadisesi sonrasında artması ise dikkat çekicidir. 2001 yılından bu yana yayınlanan tercüme ve telif eserlerin sayısı 24, yani toplamın yarısından fazladır. 11 Eylül hadisesiyle birlikte yeniden düşünölmeye başlanan Doğu-Batı ilişkileri oryantalizm bağlamında da ele alınmış ve bu alanda Türkçe neşriyat artmıştır. 1982 yılından bu yana gazete ve mecmualarda çıkan yazıların haliyle kitaplardan daha fazla bir sayıya ulaşması ise doğaldır.. Neşriyat alanında özellikle Ankara’da çıkmakta olan Doğu-Batı dergisinin ve aynı adlı yayınevinin ayrıcalıklı bir yere sahip olduğunu vurgulamak gerekir.

6.2. Türkiye, Türk Dili ve Edebiyatı İle İlgili Çalışmalar Yapmış Oryantalistler

Bu bölümde Türkiye ve Türk Edebiyat ile ilgili çalışmalar yapmış belli başlı oryantalistleri doğum ve ölüm tarihlerini belirterek alfabe harflerine göre sıralayacağız.

A.

ARMIN VAMBERY(1832-1913), ARTHUR LUMLEY DAVIDS, A., BOMBACI, AURIVILLIUS, K. (1717-1786), ARBERRY, A.J.(1905), ARENDONK, C. VAN(1881-1947), ARNOLD, SIR THOMAS, ACOLUTHUS, A.(1654-1704), AURIVILLIUS,K. (1717-1786), ALESSANDRO,BAU SANI (1921), A.-

,BOMBACI, AENER, J. TH.(1884).

B.

BERNARD LEWIS, BATHOLD (1869-1930), BOBOWSKI ALI BEY (1610-1675),
BELIN (1817-1877), BRENNER, FELSBACH ING, VAN, BOBOWSKI ALI BEY
(1610-1675).

C.

CHARDIN, C., BROCKELMMANN (1868-1956), CZAPLICKA, M.A.,
CHODZKO, A.(1804-1891), CAHEN CI.(1909), CLERGET M,
COOMARASWAMY A.K. (1877-1947), CANT WELL SMITH, WILFRED (1916),
CHODZKO A. (1804-1891).

D.

DU RYER, D, ARVIEUX, DE, GUIGNES (1721-1800), DUDA, HERBERT WILH
(1900-1975), DENY, J.(1879-1963), D.,PELLIOT (1878-1945), DUDA HERBERT
WILH (1900-1975), D, OHSON, J.M. (1745-1807), DE HAMMER, DIB, MGR. P.
(1881-1965), DECOURDEMANCHE, J.A. (1915 VEFAT ETTI), DIEZ, E. (1878-
1961).

E.

E. GIBB, ERNEST VON ASTER, E., BANNERTH (1895-1976), E.G, BROWNE
(1862-1926), E.E, BERTELS, FR., BABINGER (1891-1967), ETTINGHAUSEN,
R.(1906), ERDMANN,K., ENEMAN, M.O.(1676-1714), EBERSOLT, J. (1879-
1933), ETHE, H., E.G, BROWNE(1862-1926), L.E., BROWNE, E.E, BERTELS
(1890-1957),.

F.

FR. BARNIER, F., BAJRAKTAREVIC, FRYE RICHARD N (1920), FORRER, FR., BABINGER (1891-1967), F, PETIS DE LA CROIX (1653-1712).

G.

GOTTARD JOSCHKE, GOBINEAUS, JOESPH ARTHUR (1816-1882), GABRIEL, A. (1883-1972), GERMANUS. J. (1884-1979), GROENBECH, K. (1901-1975), GROHMANN, A. (1886), GRIGNASCHI, MARIO (1917), GIESE, FR. (1870-1944), GIBB, E.J.W. (1857-1901), GEOFFRY, LEWIS, LEWIS (1920), G.M, BARBERA, G.I.-, BRATIANU, GREEN, ARNOLD, H (1940), GALTIER, E. (1864-1908), GORDLEVSKY, V.A (1876-1956), GRAY, B. , GRZEEGORZEWSKI, J. (1846-1922)

H.

HERBELOT (1625-1690), H., PEDERSEN, HARTMAN, R. (1881-1965), HOFFMAN, J.C., HUREWITZ, J.C., H.F, JANSSENS (1903), H. BAWEN, HELLERT, J.J. DE, HAMMER-PARGSTALL, J. VON (1774-1856), HYDE, TH. (1636-1703), HEINZ, W. (1908), HOFFMAN, J.C., HUART, CI (1854-1927), HILLELSON, S., HENNING, W.B. (1908-1967), HUREWITZ, J.C.

I.

IRELAND, PH.W. (1904), IG. PIETRASZEWSKI.

J.

J. B. TAVERNIER, JEAN DENY, J.K., BIRGE, JACOB, G., (1862-1937), JAHN, K.E.O., JOZEF, BIELAWSKI (1910), JACOB, G. (1862-1937), JANSKY, HERBERT (1898).

K.

KOSTANTIN BORZECKI (1826-1876), KOWALSKI, T (1889-1948) KISSLING HANS- JOACHIM, (1912), KAMPMAN A.A. (1911), KRAMERS J.K. (1891-1951), KRUSINKI TH. (1675-1756), KRYMSKY A.E (1871-1941), KLAPROTH J. VON (1783-1835), KOSEGARTEN J.G.L.(1792-1850), KOKOVSTOV, P.K.(1861-1942), KEGEL S.(1862-1930), KISSLING HANS- JOACHIM(1912).

L.

LUCAS, LEON COHEN(1841-1900), L.E., BROWNE, LYBYER A.H., L.C., BIGEL, L. BOUVAT(1942), LAMMENS P.H.(1862-1937), LAURENT J., LEOYED,S. (1902), LEWIS, BERNARD(1916), LYBYER A.H., LIDZBARSKI M.(1868-1928), LANE- POOLE, S.(1832-1895).

M.

MOIZ COHEN (1883-1961), MEYNARD, BARBIERDE (1827-1908), MANTRAN, R. (1917), MAXIMILIAN. BITTNER(1869-1918), MARTIN DE LA ESCALERA, MASSE, H.(1886-1969), MASSON, P., MAYZEL,S.S.(1900-1952), MEURSINGE, ALB (1812-1850),.

N.

NAUTA, A.H., NORBERY,F.L. (1708-1742), NICHOLSON, R.A. (1868-1945), NEMETH G. (1890-1960), NORBERG,M(1748-1826).

O.

ORBELI, I.A. (1887-1961), OSRTOGORSKY, G., OESTRUP, J. (1867-1938).

P.

PAUL GENTIZON, PEDRO CHALMETA GENDRON, P., PELLIOT (1878-1945),

PERCY MOLERWORTH SYKES, SIR (1867-1945), PIGOULEVSKAYA.N.V. (1894-1970), P.D., GERMANUS (1588-1670), P., PELLLOT (1878-1945).

R.

RASONYI, L. (1899), RUGGIERI, R (1903), RYPKA, J (1886-1968), REDHOUSE, SIR, (1811-1892), RIEFSTAHL, R.M. (1880-1936), RYMKIEWIEZ, S., STUDIA ISLAMICA, R. BLANCHARD (1877), R. BOUCHER (1843-1886), RASONYI, L. (1899), REYCHMAN, J. (1910), RICE, TAMARA TALBOT, RZEWUSKI, W. (1756-1831), ROSENZWEIG-SCHWANAU(1685-1791), ROSSI, ETORE (1894-1955), ROSSINI, CONTI CARLO (1872-1949), RONDOT P. (1909), RYPKA, J (1886-1968), RITTER, H. (1892-1971), REDHOUSE, SIR JAMES W. (1811-1892), RIEFSTAHL, R.M. (1880-1936), RIVLIN, HELEN ANNE, BI.

S.

S. PLASKOWICKA-RYMKEWICZ, SOFI-NURI, SCHIMMEL, SCHORR, H. (1874-1941), SAUSSEY, ED. (1899-1937), SCHAENDLINGER , ANTON CORN (1931) , SPIES, O. (1903) , SCHEEL H. (1895-1967), SCHLUMBERGER, G. (1844-1929), SCHNEIDER P.A.M. (1896-1952), STWEART, G., SCHORR,H. (1874-1941), SERJEANT, R,B.(1915), SOURDEL, THOMNE J. (1935), SAUSSEY, ED. (1899-1937), SCHAADE, A.(1883-1952), SCHAEDEER, H.H.(1896-1957).

T.

TAESCHNER, FR. (1896-1967), TACHUDI, R. (1884-1960), THURY, J. (1861-1906), THOMAS, L.V, THOMSEN, V. (1842-1927), TIETZE, ANDRESS (1914), TELEGDI, ZS. (1909), THOMAS, H.B., TELEGDI, ZS. (1909), TIETZE, TAUER,F (1893).

U.

UNI, JANOS.(1724-1796), USPENSKY, F., UDOVITCH, ABRAHAM, LABE

(1933), UNI, JANOS.(1724-1796).

V.

V.MINORSKI, VON GABAIN (1951), VON, FELSHBACH ING, BRENNER (1772-1856), V.V. BARTHOLD (1889-1930), VLOTEN G. VAN (1866-1903), VAMBERY A.(1832-1913).

W.

W.G. PAGRAEV (1826-1888), W., PROHLE (1871-1946), WACE, A.J.B. (1879), WITTEK, P., W. BJORKMAN.

X.

X, BIANCHI (1743-1864).

Z.

ZAJACZ KOWSKI, WLODZIMIREZ, ZETTERSTEEN,K.V.(1866-1935).

7. GELİBOLU ROMANINDA ORYANTALİST SÖYLEM

Bu çalışmada Buket Uzuner'in Uzun Beyaz Bulut/Gelibolu adlı romanı irdelenecektir. Buket Uzuner'in romanında ise, Çanakkale'ye savaşmak için gelen John Taylor ile Türk kızı Meryem'in aşkı işlenir. Çanakkale Savaşı'nda ortadan kaybolan dedesinin izini arayan Yeni Zelandalı Victoria'nın savaşın yapıldığı Gelibolu Yarımadası'nda karşılaştığı olaylar yansıtılmaktadır. Çanakkale Savaşı'na Anzak askeri olarak giden Victoria'nın dedesi Alistar Taylor'un savaş sonrası ne ölü ne de diri olarak hiçbir izine ulaşamamıştır. Yeni Zelandalı Victoria'nın amacı da dedesinden bir iz bulmaktır. Bu esnada tesadüfen Yaşlı Nine Beyaz Hala'yla karşılaşır ve ardından olaylar gelişir. Gelibolu'nun Eceyaylası'na giden ve dedesinin izini burada süren Victoria, köylülerden istediği yardımı alamasa da Çanakkale Savaşı'nda bulunmuş ve köylülerin gözünde bir kahraman olan Alican Çavuş'un savaşta kaybolan dedesi Alistair Taylor olduğunu anlar ve yıllar sonra bu durum Victoria tarafından aydınlatılmış olur.

Buket Uzuner'in romanı, yüzeysel olarak anlatılan bir macera romanı gibi görünse de aslında romanda anlatılan Batı medeniyetlerinin kendinden olmayan milletlere karşı nasıl bir bakış açısına sahip olduğudur. Batı medeniyetlerinin diğer milletleri nasıl aşağıladığını, onları ötekileştirip köleleştirdiğini, onları nasıl sömürdüklerini romanın derinine indiğimizde görebiliriz.

Romanda, Batı'nın emperyalist yani yayılmacı politikaları gereğince uyguladıkları oryantalist yaklaşımları ve bu zihniyetin hakim olduğu açıkça görülmektedir. Kısaca romanda, Batı'nın emperyalist ve sömürgeci zihniyeti vardır. Dolayısıyla romanı da en çok bu anlamda inceleyip anlamak gerekmektedir.

7.1. Türk Aydınının Kendi Halkına Yabancılaşması

Turist Rehberi Mehmet ve Yeni Zelandalı Victoria, Eceyaylası Köyü'ne vardıklarında kahvehanede oturanlara selam verirler ve onlarla konuşmaya başlarlar. Kahvede oturanların, misafirlere bakışı tasvir edilirken, köylünün mü misafirlere yoksa misafirlerin mi Eceyaylası halkına yabancı olduğu anlaşılmaz. Fakat yazarın kendi

halkını oryantalist bir bakış açısıyla izlediği ve şarkiyatçı bir üslupla tasvir ettiği, dolayısıyla kendi milletine yabancı kaldığı dikkatten kaçmaz:

“Köylüler kendilerine benzemeyen herkese baktıkları gibi onlara da baktılar. Köylüler onlara uzun uzun baktılar. Dışarıdan bakınca bomboş görünen, düz ve kımıltısız bakışlarla onları süzdüler. Türkiye köylüleri çok konuksever, alçakgönüllü ve kalenderdir, ama kendilerinden olmayan herkesi “yabancı” sayar; yabancılara da asla güvenmezler.”(s. 9).

Benzer satırlara bir sonraki sayfada da rastlanır. Victoria, Eceyaylalılara anlaşılmaz bir espri yapar. Köy ahalisi anlaşılmaz espriye herhangi bir tepki vermez. Yazar anlatıcı bu durumu, okuyucuya şöyle aktarır:

“Çıt çıkmadı. Köylüler münasebetsiz buldukları her şeye karşı verdikleri yüzyıllık tepkiyi hemen verdiler: Tepkisiz kaldılar! Yok saydılar. Duymamış gibi baktılar. Dünyanın bütün köylülerinden kat kat daha iyi verdikleri kayıtsızlık tepkisiyle Türkiyeli köylüler dümdüz ve en şeffaf bakışlarıyla bu münasebetsiz soruya karşı direndiler. Kendilerine bu soruyu sormak için dünyanın ta dibinden kalkıp gelen ve sabah sabah kendilerini kahveye toplayan hoş zaten başka işleri de yoktu ama- bu yabancı kadına uzun uzun ve tepkisiz baktılar. Sigaralarının külleri uzadı, bardaklarındaki çayları soğudu, tespihleri parmak aralarında dondu. Ama onlar hiç kıpırdamadılar.” (s. 10).

Yazar, romanında köylüyü anlatırken tasvir ettiği öğelerle küçümseyici bir yaklaşım sergilemiş; köylülerin yabancılara karşı tepkisiz ve soğuk göründüklerini anlatmış ve bu durumun Türk halkının geçmişiyle bağdaştığını belirtmiştir. Bu durumu sadece yöre halkının davranışına göre yorumlayarak oryantalist söylemlerine şu sözlerle devam etmiştir:

"Köylüler öylece baktılar.İçinde altı-yedi masa, bir çay ocağı ve bir köşesinde küçük bir sobanın bulunduğu köy kahvesinde duvar saatinin tiktaklarından başka ses yoktu. Aslında köylüler de bu durumdan rahatsızdı, ama kendilerini korumak için rahatsızlıklarını belli etmemekte nesiller boyu ustalaşmışlardı. Bu ülkenin tarihine ve

geleneklerine yabancı olan yerli ve yabancı hiç kimsenin kolay kolay anlayamayacağı derin bir kayıtsızlık görüntüsü içinde beklediler. (s.11)

Yazar, romanda Türk kadınının, kız çocuklarının erkekler kadar değer görmediklerini; kadınların görevlerinin tarlada çalışmak ve kocasına hizmet etmek olduğunu oryantalist bakış açısıyla tasvir etmiştir. Erkekler ise kız çocuklarından her konuda öndedir:

"Kız çocuklarına oğlan çocukları kadar değer ve önem vermeyen köylüler onun bu-yine-tuhaf tutumunu garipsesler de, yalnızca ona karşı geliştirdikleri özel hoşgörü nedeniyle bu çok yersiz kız çocuğu sevgisini de hastalıkları gibi görmezden geldiler."(s.20)

Yazar, başka sayfada böyle devam ediyor:

"Hele kız bebeler, onlar çocuktan bile sayılmazdı.Köy yerlerinde hâlâ, şimcik bile erkekler daha mühimdir. Çünkü kızlar nasılsa gidicidir. Başka bi eve hizmet etmeye, bebe doğurup, bebe bakmaya, tarlalarda, evlerde ve yatakta çalışmak için gelin giderler." (s.179)

Yazar, burada Batı hayranlığını Türk toplumunu aşağılayarak yansıtıyor, oryantalist gibi davrandığı için ona göre Batı iyi imkânlar içinde yaşamayı, insanlar arası medenî ilişkiler toplamını, modernliği ve ilericiyi temsil eder. Doğu ise ilkelliği, ilkel insan ilişkilerini, içine kapanmayı temsil eder:

"Enfilasyon, işsizlik yok oralarda tabii, eh canları sıkılıyor bunların da herhal....Toprak mahsulleriymiş, ürünün taban fiyatlarıymış, Ziraat Bankası faizleriymiş, hükümetin köylüye borcunu ödememesiymiş, neymiş yok tabii. Onların oralarda çiftçilerin sosyal güvenliği falan varmış, duyduydum ben daha önce başka bir türist rehberi arkadaştan, senden iyi olmasın, pek bi olgun bir adamdı o." (s.27)

Yazar bizlere demektedir ki; Batı egemendir, efendidir, medeniyettir, Batı insanının hayatı kıymetlidir. Romanda, Batı'nın teknolojiye, silaha ve ekonomik güce sahip

olduğu söylenirken bizim bu güçten yoksun olduğumuz vurgulanmaktadır. Bu emperyalist Batı yerli oryantalist diliyle yazar bize demektedir ki, Batı olarak ben kültür ve medeniyet sahibiyim, ben ilericiyim, canlıyım, medeniyim, efendiyim ve tüm olumlu ve güzel sıfatların sahibiyim. Sen Doğu ise tam aksine daima mahkûmsun ve kölesin, barbar bir topluma sahipsin, sen ilkelsin, gerisin, faşistsin, senin hayatın kıymetli değil, senin hiç bir şeyin yok:

"Zelanda'da çiftçilerin sosyal güvenliği varmış, Muhtar söyledi duydun mu?" diye sordu öbürüne. "Vardır vardır, oralarda insan hayatı kıymetlidir," dedi bir tanesi.

"Köylüler hep bir ağızdan 'cık cık cık' çektiler.Canlarının sıkkın, kafalarının karışık olduğu yüzlerinde belliydi, ama asıl konu artık alışkın oldukları kendi koşulları değil, Gazi Alican Çavuş meselesiydi.(s.28)

Yazar, başka sayfada böyle devam ediyor:

"Hemen İstanbul'un en iyi özel hastanesine kaldırabiliriz.Sigortası helikopteri bile kapsıyor Doktor Bey. Hatta bunlar Yeni Zelandalı olduklarından İngiltere'ye bile tedavi için yollatmak mümkün yani..." (s.40)

Yazar, oryantalist bir bakış açısıyla izlediği ve şarkiyatçı bir üslupla betimlediği kendi insanının Batılılara yaklaşması gerektiğini belirtir. Yani bize bunu anlatmak ister. Eğer siz Batı'ya hizmet ederseniz, Batı'ya bağlı kalırsanız, Batı emirlerini harfiyen yerine getirirseniz; Batı size özgürlük verir, Batı sizi adam eder. Ayrıca yazara göre Türk milleti ve bütün Doğulular Avrupa'yı takip etmelidir; Avrupa'ya bağlı, saygılı ve itaatkâr kalmalıdır. Batı bu emperyalist sistemi bugün Doğu ülkelerinde uygulamaktadır. Bu sistemle emperyalist Batı, kendi amaçlarına hizmet eden, sözcülüğünü ve işbirlikçiliğini yapan bazı kişilere tüm maddi imkânları sağlayarak, Nobel ödülleri vererek, Batı tarafından zaman zaman tertip edilen kongrelere çağırarak, şan, şöhret, makam lütfederek, büyük siyasetçi, büyük yazar, büyük romancı, büyük aydın diyerek, onlara düşlemekte oldukları şöhreti ve rahat geçimi sağlayarak bana bağlı kalırsan seni büyük adam yaparımın sözünü vermektedir. Batı kendisine kul tapınmasıyla bağlı köleler istemektedir. Batı, kendisine mutlak saygılı,

itaatkâr, içten bağlı uşaklardan, kölelerden hoşlanmaktadır :

"Yanımdaki kovukta posta neferim Hüseyin kalmaktadır. Kendisi Ege köylüsü, temiz kalpli, itaatkâr bir neferdir ve beni size mektup yazarken her gördüğünde daima saygı ve hürmetlerini yollamaktadır."(s.112)

Yazar, savaşta Türklerden de övgüyle bahsederek onları vatanlarını korumak için savaşılan bir millet olarak anlatmaktadır. Ancak romanda, önceleri Arap "Müslüman" isimleri alan Türklere şimdi 'Jonny' gibi lakaplar takılarak Türklerin ötekileştirilmek suretiyle farklı bir pencereden anlatıldığı görülmektedir. Yazar, "Abdül" kelimesiyle başlayan Arapların isimleriyle dalga geçer, amaç ismin kendisi değil, isminin anlamıdır. Arapça isimlerin birçoğu bu isimlerle başlamaktadır ve yazarın dalga geçtiği Arapça "Abdül" kelimesi, "ibadet etti-ibadet eder, ibadet ve kölelik, ibadet eden ibadet edilen anlamına gelir. Yani bu isimleri alan Doğulular, Allah'ın bir olduğuna inandığı, O'na ibadet ettiği ve O'na itaat edip boyun eğdiği, din kanunlarına uyduğu ve dinin farzlarını yerine getirdiği için isimleriyle dalga geçilerek aşağılamaya maruz kalmışlardır. Burada yazar, Türklere modern olmayı, yükselmeyi ve ilerlemeyi istiyorsanız, önce Allah'a ibadet etmeyi ve İslam dinini terk etmeleri gerektiğini ve Avrupa'ya karşı itaatkâr olmalarını, İslami isimlerini Batılı isimlerle değiştirilmeleri gerektiğini söyler. Yazar, Batı'nın Türklerin özü ve dini olan İslami kimliğini, dininin değerlerini ve öğretilerini unutmasını ve onların Batılı emperyalizme itaat eden, ona özenen bir millet olmaları istediğini anlatmaktadır. Yazara göre Batı köle yapmak istediği Doğulu insanlara kendi adının dışında her türlü adı verebilir. Batı Türklere "asıl adlarının 'Jonny' olacağını öğretmek istemektedir yani isimlerinin "Müslüman" değil de "modern, çağdaş, ilerici, liberal, komünist, sağcı, solcu, global, demokrat" olacağını öğretmektedir:

"Asıl kahraman olan Türkler. Çünkü Mısır'dayken Araplar'a taktığımız Abdül adıyla önceleri kendileriyle dalga geçtiğimiz, ama şimdi artık kendilerine 'Johnny Turk' dediğimiz Türkler vatanlarını savunmak için çok ağır şartlar altında bize karşı direniyorlar. Ve vatanlarını korumak için kahramanca ölen asıl onlar."(s.133)

Yazar, John Taylor'un ağzından ailesine yazılan mektupta Türk subayları över, Türk

subaylarının çok kibar, centilmen, Avrupalı tipler olduğunu söyler. Birkaç tane dil bildiklerini de vurgular. Yazara göre onları değerli kılan şey onların sahip olduğu Batılı değerler sistemidir ve bununla birlikte Avrupalı tipler olmalarıdır. Romanda Cumanın, efendisi Robinson gibi giyinmesi onun daha modern görüldüğünü belirtilerek efendisini Batılı gibi giyinerek memnun ettiğini aktarılmaktadır. Günümüzde Batı dünyası tarafından özendirilmiş adeta onlara kendi yaşamlarını empoze ederek köle haline gelen bir takım Batı hayranı kesim bir grup insan, onların hal ve hareketlerini örnek alarak konuşmayı, giyinmeyi ayrıcalıklı ve modern görerek Batılılar gibi giyindiği için övünmekte ve de gururlanmaktadır. Bu mankurtlaşan yani kendi kültüründen kopan hayranı olduğu Batılılara özenen Batı yanlısı bu grup, Batılılar gibi giyinmeyi onların elbiselerini giyerek aynı zamanda İngilizce, Fransızca ve Almanca konuşmalarını, yaşayışlarını ve ideolojilerini yaşamayı kendilerinde benimseyerek memnuniyet duymaktadırlar. Kendi öz benliğini, kültürünü ve yaşayışlarını bir kenara bırakıp, Oryantalist Batının yaşamlarını, bakış açılarını örnek alan adeta Batılı gibi düşünen bu işbirlikçi grup Batılılaştıklarını çok rahat söyleyerek bu durumdan oldukça mutlu ve hoşnut görünmekten asla çekinmemektedirler. Batıya özenerek içimizdeki yerli Batılı bu zihniyet adeta Batının ulaşmak istediği emperyalist politikaların gereği olan Oryantalist söylemlerine hizmet etmektedir. Kendi dinini ve milliyetini inkâr edercesine söylemler kullanan bu yerli Batı yanlısı Oryantalist zihniyetler efendisine bakarak güzel giyindiğini onun bu şekilde güzel görüldüğü algısını yaratarak onu övünmektedir. Güya Batılı efendisi paralar, ödüller ve makamlar vererek gönlünü okşuyor onu ödüllendirerek “işte böyle bizim gibi giyinerek güzel görünmüşsün. İşte bizim gibi ol ve bu yolda devam et diyor:

“Türk subayları çok kibar, centilmen, Avrupalı tiplerdi. Rahatlıkla Fransızca ve Almanca konuşuyorlardı. İçlerinden bir tanesi uzun boylu mavi gözlü ve sarışında. Bakışları güçlü, gururlu, kendisi yakışıklıydı.”(s.134)

Yazar, yine Türkleri anlatırken onların hiçbir zaman başka milletin ya da başka bir kimsenin boyunduruğu altına giremeyeceğini söyler. Aynı zamanda anlatılanlara göre Türkler her zaman sivribaşlı, ihtiraslı ve her zaman en önde olmayı isteyen bir millettir. Aslında bu tabirlerle de Türklerin ötekileştirildiği görülmektedir:

"Türkler onurlarına düşkün millettir. Türkleri kuvvetli yapan hiç bir vakit başka milletlerin müstemlekesi-ne denir ona?-sömürgesi, ha sömürgesi- olmamasıdır. Türklerin en büyük sermayesi dikkafalı, müteşebbis ve ihtiraslı insanlar olmasıdır.Türkler ikinci sınıf olmayı kendilerine yediremez, heç kabul edemezler."(s.217)

Yazar, bu satırlarda Türk insanını ve Türk milletini anlatırken tasvir ettiği öğelerle küçümseyici ve aşağılayıcı bir yaklaşım sergilemiştir. Yine anlatılanlara göre sanki Türklerin aklı sadece tuvalette çalışmakta ve başka bir yerde çalışmamaktadır:

"Heyy Viki, biz Türklerin aklı tuvalette daha iyi çalışır, bakalım sen Yeni Zelandalı'nın da orada iyi çalışacak mı? Sen orada bir kez daha düşün de şu basın toplantısını yarın yapıp bitirelim bu işi, ha, ne dersin?"(s.264)

Herkesin bildiği gibi Türklerin milliyet adı “ Türk “tür, fakat emperyalist Batı Türklere bu adı unutturmak ister ve Türklere kendi algılamasına göre başka adlar vermek ister. Yazar, yerli oryantalist ve emperyalist ağzıyla “Türküm” demeyin, Türkiyeliyim, liberalim, globalim, komünistim, hepiniz dünya vatandaşısınız deyin der:

"Çünkü yirmi birinci yüzyılda biz Türkiyeli Türklerin zaman içinde kültürel ve genetik olarak artık tamamen Doğu-Akdenizli bir karakter dönüştüğümüz söylenebilir. Sürekli Batı'ya doğru yatığımız göçler sonunda Anadolu ve Bakanlar'a yerleştik. Otuz altı farklı kültürle yüzyıllar süren bir kültürel ve genetik karışım sonunda bugün Türkiyeliler denen ve bin yıl önce Orta Asya'dan göç için yollara düşen ilk Türklerle ancak sosyolojik işaretlerde saklanmış benzerlikleri kalmış bir ulusun ortaya çıkması son derece doğal bir sonuçtur.Uluslararası ün yapmış, vaktiyle Picasso, Dali ve Halide Edip'in fotoğraflarını da çekmiş bir fotoğrafçımız bana Türkiye'yi karşı karşı gezdiğini, ama belgelemek üzere tek bir tane gerçek Türk oğlu Türk ya da Türk kızı Türk bulamadığını anlatmıştı. Yok ! Artık o kadar karışmışız ki, kafatasçıları ne yaparsa yapsın, o peşine düştükleri 'en hakiki Türk' kalmamış burada.Ama hepimiz Türkiyeliyiz."(s.280)

Yazar bu cümlelerinde savaşta Anzak askerlerin törenlerinin Türkler tarafından tuhaf görünmesine rağmen bu törenlere saygı duyduklarını anlatır. Hatta Türklerin düşmanlarını kahraman gördüklerini, bazı Türklerin onların aralarına katıldıklarını ancak buna ölenlerin tepkisi dahi olmadığını söyler. Yazar burada Müslüman kültürüne aykırı olsa da bir karşılaştırma yaparak Müslüman kültürünü eleştirir:

"Anzak Torunları'nın birçoğu ellerinde bira kutularıyla dolu plastik torbalar ve sırtlarında uyku tulumlarıyla toprağı çıtırdatarak yürüyordu. Onlar şakata yapılacak ayinden sonra dedelerinin mezarları başında içip, şarkı söylemeye hazırlanmıştı. Alköllü ve gürültülü mezar ziyaretlerine hiç alışkın olmayan Müslüman kültürler için gösterişli sayılacak bu anma anlayışı, Türklere her ne kadar tuhaf görünse de onlar, 'kahraman düşmanları'nın anısına bunu hoşgörüyü karşılıyorlardı. Aralarında onlara özenip, şafakta deniz kenarında içki içmek ve güzel sarışın turist kız klişesiyle avunmak için bu yürüyüşe katılan Türkler bulunsa da bu düşünceyle oraya gelenlerin ayaklarının altındaki toprak çıt çıkartmıyordu."(s.300)

Yazar Çanakkale Savaşı sonrası yapılan ayin ve anma törenlerini karşılaştırır. Türklerin Gelibolu Savaşı'nı (Avrupalıların deyimiyle) gösterişsiz ve sade törenlerle andığını; Anzakların törenlerinin ise daha gösterişli ve kutsal olduğunu anlatır. Sanki işgalci olan Türklerdir; Avrupalılar değildir:

"Türkler Çanakkale şehitlerini 18 Mart töreniyle anarlar.Ama bu törene bakılınca, bizimkisi çok yerel ve küçük bir tören olarak kalıyor,"dedi.

"Ben buna şaşırmadım," dedi Viki."Türkler, Gelibolu'yu gösterişsiz ve mütevazı anıyorlar, çünkü onlar kazanan ve haklı olan taraftı El-yi Oth-man."(s.303)

Burada savaş sonunda kazananın Türkler olduğunu ve bunun sonucunda birçok siyasi olayın gerçekleştiği anlatılmaktadır. Aynı zamanda yazar Anzakların kendi kimlikleriyle tarihte bir yer edindiğini de belirterek savaşta Anzakları da ön plana çıkarmaktadır:

"Çanakkale Savaşları Türkler için bir zaferdir. İngilizler bunu kendi geri çekilişleri

olarak yazarlar. Anzaklar için Gelibolu kendi ulusal kimliklerinin kazanıldığı bir olaydır. Almanlar bunun kendi zaferleri olduğunu çünkü Çanakkale Savaşları'nın komutanın bir Alman general olduğunu söyleyebilir. Çanakkale Savaşı yirminci yüzyılın en önemli savaşlarından biridir. Rus Çarı'nın devrilmesi ve Sovyetler Birliği'nin kurulması, bu savaşı Türklerin kazanması sonunda gerçekleşmiş, başka deyişle dünya tarihi bambaşka bir yöne kaymıştır. İşte burada da aynı savaş, aynı savaşa katılanların tarihlerinde birkaç farklı versiyonla anlatılmaktadır." (s.316)

Yazar, burada kendi devletini yabancılaştırıyor:

"Gerçeğe giden yol hep zordur. Çünkü işin içinde daima insan faktörü denen yanıltıcı bir öge vardır. Örneğin sen, gerçeğe ulaştığını düşünüp, benim "Türk Devleti tarafından seni ikna ederek, yazılmış tarihi bozmaman için buraya yollanmış bir ajan olup olmadığımı düşünmedin bile."(s.318)

Bulut'un torunu olan Ali Osman da Beyaz Hala gibi Türk insanını aşağılamaktan kendini alamaz. Taylar, Meryem'le evliliklerinden doğan üç çocuğuna Yeni Zelenda'nın yerli dilindeki karşılığı olan "Uzun, Beyaz ve Bulut" isimlerini verir. Ali Osman, Viki ile konuşurken, "Uzun, Beyaz ve Bulut" isimlerinin masum ve anlamlı olduğunu; mensubu olduğu Türk milletinin ise çocuklarına anlamsız isimler koyduğunu söyler:

"Sen Türkiye'de köylülerin çocuklarına ne adlar koyduklarını işitsen, bu büyük kanıtı anında unuttur, bir daha da bu konuya girmezsin. Çocuklarına; Satılmış, Durmuş, Döne, İmdat, Yeter, Kiraz, Çilek, raf anlamına gelen Sergen ve metal savaş şapkası anlamında Miğfer adlarını koyanlar ki; daha anlamını İngilizceye çevirmekte zorlanacağım birçok garip isim var... Bu adların yanında Uzun ve Beyaz ve Bulut son derece masum ve anlamlı kalıyor elbette.(s. 319) Ali Osman'a göre, "Uzun" ve "Beyaz" isimleri, Türklerin çocuklarına verdikleri isimlere göre daha "masum ve anlamlı"dır.

Bulut'un torunu Ali Osman, Türk insanını, reşit olmamakla da itham eder. Ona göre Türkler çocuk ruhludur:

“Hem burası Türkiye, biz serinkanlı, akılcı Yeni Zelendalılara benzemeyiz ki... Biz Doğu Akdenizliyiz Viki. Aklımızla değil, yüreğimizle karar verir, çabuk heyecanlanır, çabuk bağlanır, çabuk soğuruz. Biz birine hemen inanır ya da hemen kızarız. Sonra küçük öfkeleri büyük nefretlere, küçük umutları büyük heyecanlara dönüştürmekte üstümüze yoktur. (...) Çocuk ruhluyuz, tutkusalız, bir türlü büyüyemiyoruz işte. Ama böyleyiz...” (s. 249).

7.2. Örfe-Adetlere Yabancılaşma

John Taylor’un ağzından ailesine yazılan mektupta Kahire merkezli olarak Mısır ve Araplar hakkında detaylı bilgi verilir. John Taylor, Müslümanları aşağılamaktadır. Kadınların Oryantalist söylem ile olan ilişkisi Batı’nın felsefesine göre kendilerince uydurduğu medeniyetler çatışmasına aittir. Batılı ile Doğulu kadınların oynadığı rol bu bakış açısında anlatılmaktadır. Mesela Lord Cromer, Mısır’ın kolonileşmesi sırasında kadınların başörtüsünü eleştirmekte ve bunu bir saygısızlık olarak görmektedir. Doğu’ya karşı kendilerini özgür göstermeye çalışırken aynı zamanda kadınların Mısır’da tıp mesleğini yapmalarına engel olmaktadır. Bu durum iki taraftan da Doğu’daki kadınların Batı medeniyetine karşı saygısızlığının azalmasına, hatta onların dertlerinin ağırlaştırılmasına neden olmaktadır. Böylece Batı’nın ajandalarını besleyen sömürgeci faaliyetlerin sürdürülmesi güçlendirilir. Edward Said, bu standardın ne olduğunu açıklamaktadır, Batı’nın beklentilerine ve siyasi ajandalarına uygun bir Doğu yarattığını belirtmektedir. Bu oryantalist bakış açısından yola çıkarak yazar şunları anlatır; Batı’nın gözündeki Arap ve Doğu kadını başörtüsü tutkunu, ezilen, lanetli ya da eğlenmek için bir cinsel ilişkiye girilen veya çocuk yapmak için gerekli olan bir objedir. Her durumda kadınının çevresindeki her erkeğin merhametine muhtaç olduğu anlaşılmaktadır.

Bütün bu oryantal standardizasyon Doğu kadınlarını demokratikleştirme bahanesiyle savaşı başlatmaya yönelik bir gerekçe olarak siyasi emperyalizmi yaratır. Bu bağlamda, bazı Batı ajandalarının bu düşünceyi büyük bir çabayla yaymaya çalıştıklarını söyleyebiliriz. Batılı kahraman adamın “ötekini” yani Doğu insanını bu anlayışa hazırlamayı sorumluluk edindiği görülür.

Kadın hareketlerinden ve haklarından bahsederken Müslüman kadınların medeni kadınları takip etmesi gerektiği söylenir ve özgürlüğe giden yolda üstün örnek olma sorumluluğu onlara göre kendilerine düşmektedir. Yazarın bu satırlarda anlatmaya çalıştığı şey; Doğu kadınının dört duvar içinde hapsedilen, özgürlüğünden mahrum bırakılarak sadece cinsel obje olarak görülen, çocuk sahibi olan, evde ve tarlalarda çalıştırılan kadınlar olduğudur. Bunun yanında Avrupalı kadınlara göre Doğulu kadınların hak sahibi olmadığı anlatılır. Zira Batı medeniyetine göre Avrupalı kadınlar istedikleri gibi giyinir ve erkeklerle tüm sosyal haklarda eşittir. Burada yazarın oryantalist bakış açısını görürüz. Mektupta söz, kadınlar ve kıyafetleri mevzuuna geldiğinde okuyucu şu satırları okur:

“Kadınlar tamamen kapalı ve örtülü gezmek zorundalar. Simsiyah kumaşlara özensiz sarınarak siyah, yuvarlak figürler olarak dolaşıyorlar. Burada bir isyanımı belirtmek istiyorum.(buradaki isyan acaba yazarın isyanı mı?) Araplar kendi kadınlarını sanki esir almışlar. Arap kadınları özgür değil. Bizim Yeni Zelenda’nın kadınlarını düşününce, bunlara acıyorum inanın. Öte yandan rastladığım bazı Arap kadınlarının gözlerine yükledikleri öyle açık saçık ve edepsiz bir anlam var ki, (yeni Zelendalı biri böyle söyleyip düşünür mü bilemiyorum) üstlerine örttükleri siyah çarşaflara rağmen bir erkekte çırılçıplaklarmış gibi bir duygu yaratıyorlar. Bunu nasıl yaptıklarını bilmiyorum. Beni bağışlayın ama bu cinsel çağrışımlı bakışları bizim kadınların başaraabileceklerini hiç sanmıyorum. Onların dillerini anlamıyorum, ama seslerini inanılmaz cilveli, baştan çıkartıcı olarak kullandıklarını duyuyorum.”(s. 54).

Batı, Doğu’yu tanımlarken; anlaşılması çok zor, garip olayların ve dehşetin hüküm sürdüğü, içinde acayip, garâip şehvetlerin kol gezdiği, vahşi ve barbarca sahnelerle ev sahipliği yapan bir yer olarak tanımlamaya kalkışmıştır. Yazar da şu satırlarda klişe nitelendirmelerden olan Arapların pis, barbar, cahil, aptal ve aşağılık oldukları da ifade eder:

“Bu kadar pis olmalarının sebebini bulmuş değilim. Araplar yemekleri elleriyle yiyorlar, evet çatal, bıçak ve kaşıkları olduğu halde her şeyi elleriyle yiyor ve sonra

ellerini üstlerine sürüyorlar.”(s. 54).

Başka bir sayfada yazar Mısır'ı tanıtırken de çeşitli klişe terimlere sığınmıştır. Bu terimler dağınıklık, esrarengizlik, hırsızlık, dolandırıcılık ve kirlilik gibi genelde Avrupalıların Doğu'ya ve Doğululara atfettikleri terimlerdir:

"Aynı zamanda sadece Kahire'deki dağınıklığın, esrarengizliğin, hırsızlık, dolandırıcılık ve kirliliğin barınacağı tek bir kasaba, köy, ev bulamazsınız". (s.53)

John Taylor, ailesine mektubunda Arapların zengin olduğunun söylenmesine rağmen onların tam tersi çok fakir olduğunu sokaktaki çocukların ayaklarının çıplak olduğunu ayakkabılarının bile olmadığını yazar. Bunların yanı sıra erkeklerin şapkaları eleştirilir ve şapkalar silindire benzetilerek tam bir emperyalist tasvir yapılır:

"Araplar gerçekten çok fakirler. Zenginlerinin zevk ve sefa içinde yaşadığı söyleniyor, ama biz hiç görmedik. Sokaktaki çocukların ayakları çıplak, ayakkabıları bile yok. Erkeklerin başında fes denen kırmızı silindir, kovaya benzer şapkalar, üzerlerinde de 'potur' denen entariler var.(s.53)

Ali Osman (Taylor)'un ağzından ailesine yazılan mektupta Bedevilerin ve Çerkes köylerinin çok cahil olduğu, çölün onları fena halde cahil bıraktığı, hayattaki en ufak şeyleri, telefonu bile bilmedikleri anlatılır :

"Civarda Bedeviler ve Çerkes köyleri vardı. Onları büsbütün çöl ve ahalisi fena halde cahil bırakılmış Valideciğim. Telefon nedir, bu vakte kadar duymamışlar bile." (s.67)

Yazar anlatıcının tasviriyle Türkler, ilerleyen sayfalarda da aşağılanmaya devam eder. Babası Yeni Zelendalı olan Beyaz Hala yüceltilirken Anadolu insanı yine aşağılanır:

“En tatlı sesinde bile sultanlara yakışır bir “emir etme” tonu saklı olan bu yaşlı kadının Viki'ye karşı ne duygular beslediği hâlâ bir sırdı. Kadınların kahvelerde erkeklerle beraber oturup tavla oynayarak çay kahve içemedikleri yirmi birinci yüzyıl Türkiye köylerinde Muhtar dahil bütün köylüler üzerinde saltanatını kurmuş bu bilge kadın,

aniden karşısına dikilip, egemenliğinin asıl nedenini çürütmeye çalışan, saltanatını tehdit eden bir yabancı kadınla karşılaşmıştı”(s. 74).

Yazar, anlatıcının tasviriyle Viki Gelibolu'ya geldiğinden beri Türklerin berbat nestkahvesiyle idare etmiştir:

"Viki Gelibolu'ya geldiğinden beri Türklerin 'nestkahve' dedikleri suda eriyen berbat toz kahvelerle idare etmişti, özellikle Beyaz Hala'nın evine yerleştikten sonra bundan da mahrum kalmıştı."(s.202)

Yazar, burada Nestle markasına bir reklam yapmaktadır ve Nestle ürünlerini iyi olduğunu anlatmaktadır. Türk markalarının ürünleri ise tam aksine iyi değildir:

"Rehber Mehmet'in Eceabat'tan getirip, hazırladığı nestkahveleri içiyor, çikolataları yiyor, üst kattaki oturma odasında Beyaz Hala'yı dinliyorlardı. Çikolataların bazıları Hâlâ Beyaz Hala'nın ilk tattığı Nestle markalıydı, ama artık Ülker ve Mabel gibi Türk çikolataları da Viki'nin gözünden kaçmadı. Üstelik bazıları gerçekten lezzetliydi. (s.242)

Yazar oryantalizmin ana eksenleri üzerinde durur. Roman “Doğu” ve “Batı” şeklinde veya “ötekiler” ve “biz” biçiminde iki odağa merkezlenmiştir. “Ötekiler”, gelişmemiş dünyayı; “biz” ise gelişmiş kısmı simgelemektedir. Oryantalizme göre şüphesiz ki, Batı ilericidir, canlıdır, medeniyeti temsil etmektedir, ve ömrünü tamamlamakta olan geri kalmış Doğunun aksine var olmaya devam edecektir. Oryantalizme göre Doğu, nihayete ermiş olan eski bir medeniyeti temsil etmektedir:

"İki dünyada elim yakanda olur' demişti Beyaz Hala. İki dünya: Doğu ve Batı uygarlıkları mıydı? İki dünya: Kuzey ve Güney, ya da iyi ve kötüyü mü temsil ediyordu? Tam olarak anlayamadı. Bu kültürel bir kavram olmalıydı.(s.231)

Beyaz (Taylor)'un ağzından Viki'ye anlatılanlara göre Beyaz Hala Türkleri "İşgalcı" görmektedir :

"Çok çekti bu millet çok...Allah bi daha işgal vermesin.Heç kimsenin memleketine düşmen çizmesi değdirmesin kızım.İşgalci küstah olur, zalim olur, işgalci kibirlidir."(s.211)

"Kendi vatanında akrabayı ziyarete gitmek için işgalciden vize izni alacaksın...Adamın içi kan ağlar be! Allah korusun, bi daha heç vermesin, Allah heç bi millete işgal zulmü vermesin, ahh ne zor kızım...Ah, bi düşün hele ...Allah..."(s.215)

Yazar, işgalci olarak gelen subayı melek gibi takdim eder ve onu kendi ülkesinde sürgün cezası yemiş olsa da yaşadığı yeri, vatanını seven, saygı duyan biri olarak anlatır. Hikaye dramatik olarak anlatılsa da genç işgalci subay övülerek anlatılmaktadır. John Taylor'un dünyada kendince tebrübe ettiği acı gerçekleri kızı nasihat ederek aktarır. Dünyada gücün ve hırsın insanları çok değiştirdiğini vurgulayarak annesini ve onunla evlenen işgalci subayı melek olarak tasvir eder:

"Bir düşman askeri olarak işgale yollandığı ülkede, hayatta kalışını borçlu olduğu bir Yazar aynı sayfada böyle devam ediyor: köylü kızı-ki, ona hep 'melek' derdi- ile bir hukuk öğrencisi subayın ailesine tutunarak, ödünç bir yaşamı sürdüren genç bir erkeğin ağır gerçeği. Kendisini aldatanlara karşı bir ölü gibi davranarak, kendisine de doğduğu ülkeden müebbet sürgün cezası vererek acılar içinde geçen uzun bir yaşamın gerçeği. Kendisine ikinci bir hayat şansı veren ülkeyi yürekte seven, oraya ve insanlarına bağlanan bir yalnız adamın gerçeği. Hangi gerçeği açıklamak istersen Viki? Ha"(s.256)

John Taylor'un dünyada kendince tecrübe ettiği acı gerçekleri kızı nasihat ederek aktarır. Savaşın kirli siyasi hesaplaşmalardan ibaret olduğunu ve insanların gereksiz hırs ve hesaplaşmalarının sonucu olduğu şu sözlerle anlatır ve Victoria'ya nasihat eder:

"Beyaz kızım, güzel kızım, bu dünyayı yönetenler zalim işgalciler, sahtekâr siyasetçiler, kalpzan zenginlerdir.Zenginin ve siyasetçinin iyisi pek azdır, çünkü iyi olanlar aralarında yaşatmazlar. Asla ve kat'a yaşatmazlar, bu biir. Çünkü zenginlikde, siyaset de hırs ve güç üzerine kurulmuştur. Hırs ve güç insanı değiştirir, bu iki. Bak kızım, ben çok acı çektim. Fakat öğrendim ki, insan kanının milliyeti yoktur. İnsan

kanı kırmızıdır ve her yerde aynı derecede möhimdir. İnsan daima insandır kızım. Allah bana yardım etti, iki melek ile ikinci hayat şansını yolladı. Meleklerden biri anam Meryem, öbürü Ali Osman Bey şeklinde göründü bana. Ama herkesin böyle şansını olmaz bu dünyada, dediği rahmetli babam..."(s.259)

Beyaz Hala, Türk milletini ve Türk insanını inatçı niteler ve aşğılar:

"Bizim sülalede inatçı insan doludur, amma karı kısmının inaçı olanı heç makbul değildir. Herif milleti kuzu gibi uysal, çocuk kadar saf, köyün delisi kadar salak karıları severler, senin gidişatın heeç iyi değildir Viki hanım. Senin sülalende de inatçı karılar var galiba..."(s.155)

Burada olaylar anlatılırken Batı insanının daha modern, daha medeni, daha eğitimli ve düşünceli olduğu, Doğu insanının ise tam tersi gösterildiğini, onun eğitilmesi ve medenileştirilmesi gerektiği vurgulanır. Ayrıca Beyaz Hala babasının yemek yerken dahi taslara yemeği eşit koyduğunu, herkese eşit davrandığını anlatır. Türk olan annesinin eşit olmadığını ve onlara karşı hiç sevgisinin olmadığını anlatır. Olay anlatılırken doğu örf ve adetlerine yabancı kalındığı da gözlemlenir. Yazar Türk insanına Batı kimliği vermek ister, onları Batılı tarzda giydirir ve ona göre Batı tarzı iyidir:

"Babam her yıl İstanbul'dan Gelibolu'ya dönerken bize etekleri fistolu entariler, nakışlı kazaklar, renkli celatin kağıtlara tek tek sarılmış şekerler, bon bonlar ve bol bol kitap felan getirir, 'Bunları Ali Osman Bey'in annesi size yolladı,'derdi. Anam heç ses etmeden entarileri giyer, yiyecekleri kilere kaldırırdı."(s.220)

Yazar, Anzak askeri Alistar Taylor'un adaletinden bahseder ve onun ne kadar insanlara değer veren biri olduğunu da Beyaz Hala'nın ağzından aktarır. Âmâ Beyaz Hala Türk annesinin öyle olmadığını, babası kadar kendilerine eşit davranmadığını ima eder. Anlaşıldığı üzere, Beyaz Hala'ya göre babası Alistar Taylor asil, adaletli bir adamdır. Annesi ise herkesi eşit görmeyen, hatta çocuklarını sevmeyen biridir. Beyaz Hala'nın babasına olan hayranlığı annesini ondan aşağı görmesi onun oryantalist söylemleridir ve romanda sıkça yinelemektedir. Romanda, aslında Yeni Zelandalı olan Alican Çavuş

göklere çıkarılıyorken, saf bir köylü kızı olan Meryem asi, hoyrat ve sevimsiz gösterilerek Türk köylüsü aşağılanmaktadır:

"Babam bizim üçümüz de ayırmadan severdi.Birimize İstanbul'dan iskarpın getirse üçümüze de getirirdi. Allah razı olsun! Bak şimcik yalan diyemem, anam de öyleydi.

Yemekleri, o vakitler herkes, yer sofrasında ortadaki tek tasta, tencereden yerd, ama babam hepimize ayrı tas yaptı; tahtadan. Hepimizin kendi tası, tabağı, çatalı vardı taa o vakitler bizim evde ya. İşte neyse ne, diyeceğim şu; anam taslarımıza eşit yemek kor, heçbirimize hak geçirmezdi. Anam sevmezdi bizi, ama heç değilse üçümüzü de eşit sevmezdi marı!." (s.244)

7.3. İslâm ve Müslümanlara Oryantalist Bakış

Teğmen Ali Osman Bey, ailesine yazdığı mektupta İslamiyet'in ümmet bilinci sağlayacak güçte olmadığını ve Müslümanların birbirlerinin kanını dökmek ve namuslarını kirletmek hususunda bir sakınca bulmadıklarını ifade eder. Ona göre bu konudaki aksaklıklar insanlardan değil, dinden kaynaklanmaktadır:

“Bize asırlardır bellettirilen bir Müslüman Ümmet Birliğinden bahis etmek sadece bir hayal mahsulüdür veyahut da riyaadır. Müslümanlar da tıpkı Hristiyanlar gibi birbirlerinin kanlarını dökmeyi, ırzlarına göz dikmeyi mübah(günah olmayan) saymaktadırlar. Demek ki, dinler farklı milletten insanlar arasındaki kardeşlik bağı sağlayacak kadar büyük güce sahip değildir.”(s. 107).

Oryantalizmin ve Batı emperyalizminin en önemli amaçlarından birinin dini hedefler olduğunu daha önce de belirtmiştik. Oryantalist ve emperyalist güçlerin amacı İslam dininin değerlerinin yerine Hristiyanlık dininin öğretilerini koymaktır. Bunun için Batılı oryantalist ve emperyalistler, İslam dininin öğretilerini ve değerlerini, emperyalist projeleri ve Doğudaki (Yerel Oryantalistleri) ajanları aracılığıyla Müslümanların kalplerinden ve akıllarından ayırmaya çalışır ve onların vasıtası ile Doğu toplumunun İslamî ve millî varlığını zedelemeye; plan ve projelerle Batı'ya ait fikirleri tatbik etmek sûreti ile Doğu'nun İslâmî ve milli varlığını mahvetmeye

çalışmışlardır. Doğu'daki siyasi mefhûmun değişmesi ve bozulması, yeni bir toplum oluşturma mefhûmunun filizlenmesi, onların dünyaya bakış açılarının değiştirilmesi, zihinlerine Batı'ya mutlak bağlılık ve boyun eğme fikrinin yerleştirilmesi için çok çaba sarf etmişlerdir. Yazarın bu satırlar aracılığıyla; insanlarına (Türkler) neden dilini ve kitabını yani Kuran'ı anlamadığınız bir dine inanıyorsunuz, demeye ve Türklere Müslümanlığı sorgulatmaya çalışmaktadır. Yazar, aynı zamanda, namaz esnasında dua ederken üflemelerinin onlara iyilik getirdiğine inandıklarını anlatarak alaycı bir yaklaşım sergiler. Bu inancın yanlış olduğunu romanda anlatmaya çalışır:

"Müslüman Türklerin Arap dilinde hiç anlamadıkları dualar okuduklarını ve yaşlanınca oturarak namaz kılabilindiklerini ondan öğrenmişti Viki. Namaz bittikten sonra dudaklarına bulaşan duaları hiç konuşmadan etrafına iyilikler saçmak için üflediğine, üflenene havanın da pozitif bir enerjiyle dolup taşıdığına onun yanında bizzat tanık olmuştu.(s.205)

Yazar, Beyaz Hala karakteri vasıtasıyla İslam dininin değerlerini ve öğretilerini eleştirmeye devam eder. Örnek verecek olursak babası Allah'a dua etmek istediğinde Arapça dua etmek istemez ve Türkçe dua eder. Babası, abdest almayı ve namaz kılmayı annesinden öğrenmiştir ve her zaman camiye gitmenin farz olmadığını söylemektedir ve şöyle der " Çalışmak en büyük ibadettir.". Burada yazar bir ulusun dini değerlerini kendi kafasına göre yeniden kurgulamaktadır. Ayrıca İslam dini ile alakası olmayan bir şeyi yeni bir kanunmuş gibi okura aktarmak istemektedir. Yazar, bayramlarda Allah'a onları yaklaştırdığı için kurban kesmenin vahşi bir eylem olduğunu ve (Yeni Zelandalı) babanın bu eylemden hoşnut olmadığını belirtir, bununla Müslümanları vahşiler olarak göstermeye devam etmektedir. Yine burada Müslümanlara dini değerlerinden ötürü bir eleştiri söz konusudur:

"Babam Arapça dua etmeyi hiç sevmezdi.O Türkçe dua ederdi. Namaz kılmayı, abdest almayı anam ona öğretmişti. Ama ööle beş vakit camiye hiç gitmezdi."Çalışmak en büyük ibadettir"derdi.(...) Ama nedense bayram namazlarını pek sever, hiç kaçırmazdı. Hele kurban Bayramı namazlarını...Çünkü kurban kesmeyi hiç sevmezdi. Kurban Bayramları'nda namazdan eve bi türlü dönmez, oyalanır durdu. Dönünce de hastalanırdı. Tabii kurban kesecek kadar durumumuz düzeldiği son zamanlarda. O

vakit iş başa düşer, kurbanı anam keserdi. Sünnetçi Hasan'ın kızı Meryem!"(s.234)

7.4. Doğulu Milletlere Bakışı

Buket Uzuner, roman boyunca Yeni Zelendalı Anzak askerini över. Onunla evlenen Meryem'i ise, sürekli aşağılar. Eserde hemen her vesileyle Taylor'u yüceltirken, Meryem'i de tahkir eder. Meryem, "katır inatlı", "yabani" ve "vahşi"dir. Vahşi insanların eğitime ihtiyacı vardır. John Taylor, Yeni Zelenda'da aslında koyun çobanlığı yaparak büyümüştür. Maceracıdır. Meryem'i eğitemez; ancak ,koyun çobanı da olsa(s. 58), ondan olan çocuklarını en üst düzeyde eğitir. Benzer anlayış ve nitelemeler, Batılı zihniyetin yüzyıllardır hiç değişmeyen zaafıdır. Yazar da aynı zihniyetle kendi insanı değerlendirmekten kaçınmaz:

"Meryem, babası Sünnetçi Hasan'ın bile yola getiremediği dik kafalı, katır inatlı bir kızdı.(...) Hamarat ve becerikli, dayanıklı ve kuvvetliydi. Çok mu akıllıydı, yoksa deli mi? Bilinmez. Bunu bi Allah bilir..."(s. 176).

Yazara göre, Gazi Alican Çavuş (Yani Yeni Zelendalı Alistair John Taylor) Gelibolu'nun halkına kurtarıcı olarak gelmiştir. Bulundukları durumdan kurtarmak için Tanrı'nın bir armağanı olarak Alican gönderilmiştir:

"Gazi Alican Çavuş'un burnu bile kanamadan geri dönüşü Allah'ın bir lütfu', kendisini de Tanrı'nın seçtiği sevgili bir kulu olarak kabul etmişlerdi. Çanakkale Savaşları'nda yanıp yıkılmış, hayalet dönmüş Eceyaylası Köyü'ne geri dönen 'kadınlar ve çocuklar' Tanrı'nın bir armağanı olarak onlara kolları ve bacaklarıyla beraber geri yolladığı tek genç erkek Gazi Alican Çavuş'u karşılarında bulunca çok sevinmişlerdir. Olağandışı zamanlarda mucizelerin ve işaretlerin anlamı normal zamanlardan daha önemlidir. Bu da Eceyaylası köylülerinin genç Gazi Alican Çavuş'a canı gönülden sahip çıkıp, onu bir yadigâr gibi korumaları ve baş tacı etmeleri için yeterliydi. Öyle de yaptılar. Hasta olmadığı zamanlarda darda kalan herkesin yardımına koşan, cömert ve iyi yürekli genç Gazi Alican Çavuş dürüst ve barışçıl bir insandı. Ölene kadar da böyle kaldı. (s.15) Alican Çavuş, işgalci bir asker olmasına karşın onu," barışçıl" bir insan olarak takdim edilmektedir.

Beyaz Hala, Gelibolu’da çok saygın biridir. Herkes tarafından çok sevilmeyle birlikte olumsuz davranışları da vardır. Her nedense(!) onun bütün güzel vasıfları, ırsî olarak babası Taylor’dan; olumsuz yönleri de annesi Meryem’den kendisine geçmiştir:

“(Beyaz Hala) Viki’yi eliyle itti, tesellisini reddetti. O zaman Viki karşısında bir an için Sünnetçi Hasan’ın katır inatlı kızı Meryem’i görür gibi oldu. Her ne kadar “ben babamın kızıyım” diye tepinse de Beyaz Hala belki daha fazla annesi Meryem’in kızıydı ve aslında bunu görmekten korkuyordu. Tıpkı Meryem gibi Beyaz Hala’da da yabani bir yan vardı ve hayatı boyunca ancak az insana yakın olabilmmişti.”(s. 182).

John Taylor, önce köylüleri sonra da dünyaya gelen kendi çocuklarını eğitmeye başlar. Köylüler için umut olur:

“(Taylor) üç çocuğuna da İngilizce öğretmek için aylarca uğraştı. Beyaz, öğrenmeye aç bir çocuktu ve babasını daha fazlası için zorluyordu. Ona İngilizceyi öğretti. Her yıl iki haftalığına gittiği İstanbul’dan getirdiği Yeni Türkçe ve İngilizce kitaplarla kızını okuttu, ona zamanın koşullarında ucuz ve gösterişsiz kalemler, defterler armağan etti. Beyaz, babasını hiç mahcup etmeden okudu, daima merak etti, sordu ve öğrendi.”(s. 20-21). Taylor'un çocuklarına, özellikle de Beyaz Hala'ya ait bütün üstün vasıflar, babalarından kendilerine geçmiştir. Robinson Kruzo'nun Cuma'ya ad vermesi, onu eğitmesi ve ona oyunlar öğretmesini, bu bağlamda hatırlamak yerinde olacaktır.

John Taylor, kızı Beyaz'ı okula göndermek isterken tam aksine anne Meryem'i ise, ailede kızı Beyaz'ı okutmayan ve onun okula gitmesine izin vermeyen temel engel olarak yansıtmıştır:

"Beyaz kendisi de harf devriminden hemen sonra yeni alfabeyi öğrenmiş, okur-yazar bir kadındı.(....)Üç yılın sonunda okul öğretmeni, Beyaz'ın çok zeki bir kız olduğunu ve daha yüksek okullara gönderilmesi gerektiğini söyleyince Gazi Alican Çavuş sevinçten havalara uçtu. Beyaz'ı öğretmen olması için Edirne'deki yatılı Kız Muallim Mektebi'ne yollamak üzere hazırlıklara başladı. İşte o zaman Meryem'in vakti gelmişti. Bir gün yemek esnasında ansızın,"Kızlar okumaz, kızlar gelin olurlar,"dedi(s.21)

Yazara göre, henüz gelişmemiş ve okumamış Türk ve Doğu toplumlarının eğitilmesi görevi Avrupalıların omuzlarına yüklenmiştir:

"Yanımdaki kovukta posta neferim Hüseyin kalmaktadır.(....)Onun kadar cevval ve zeki binlerece vatan evlâdının okur-yazar olmaması inanılır gibi değil. Biz zâbitlerin yüreği harbin ateşi kadar memleketin bu cehalatiyle de yanmaktadır. Bu memleketin bütün evlâtları, kadın-kız, köylü-şehirli ayırmadan okutulmalıdır. Acilen okutulmalıdır. Ah cehâlet kadar büyük bir düşman yoktur. Fakat şimdi öyle zor şartlar altındayız ki, cehalet meselesi Zafer-i Nihayî'den sonra mücadele edilecek bir düşmandır.(s.112)

Yazar aynı sayfada eleştirilerine devam eder. "Halbuki motor ve makine asrındayız ama hâlâ Türkler ve Doğu insanları içme suyunu elde etmek için toprağı kazma kürekle, ilkel metodlarla kazıyorlar." eleştirisini getiren yazara göre bu gelişmemiş Doğulu insanların eğitilmesi ve medenileştirilmesi gerekmektedir:

"Halbuki motor ve makine asrındayız, ama biz burada hâlâ kazma kürek asrında yaşıyoruz. İçme suyunu kazma kürekle iptidai(ilkel) metodlarla kazarak elde etmeye çabalıyoruz. Halen var olan bulaşıcı hastalıkların bu pislik sebebiyle artacağı endişesindeyiz. Bir de bitlenme kâbusu var ki, var!(s.112)

Burada bir tarafta okuyan biriyle okumayan birinin karşılaştırması yapılmıştır. Kadının ön plana çıkarıldığı satırlarda okuyan okumayan ayrımı net bir şekilde belirtilmiştir. Burada yazarın batılılaşarak kendi kültürüne ne denli yabancılaştığı görülür:

Ne yani?" diye bağırdı Viki. Sinirlenmişti. "Kadınların hayattaki tek amacı sevişmek ve analık mı? Senin gibi okumasına izin vermedi diye bütün hayatını annesine duyduğu nefret üzerine kuran ve bu nefreti artık ölmüş bi kadına her an kuşmayı ihmal etmeyen, ayrıca şiirden zevk alan, tarih okumuş bir kadın bunu nasıl iddia eder? Bir kadının bir insan olarak da entelektüel zevkleri ve hırsları vardır Bey-azh Ha-la! Bir kadın her şeyden önce bir insandır. (s.236)

Burada okuyan biriyle okumayan birinin karşılaştırması yapılmıştır. Yazarın kendi

kültürüne oryantalist yaklaşarak ne kadar yabancılaştığı görülmektedir:

Benim senin meslek sahibi, para kazanan bi karı olmana hiç sözüm yok. Keşke Havva'yı da babası okutsaydı, erkenden evlendirmeseydi de o da araba kullanan, kendi cebinde kendi parası olan, istediği esvabı çarşıdan kendi başına alabilen, okumuş bi karı olsaydı.(s.237)

Beyaz, babasından öğrendiği şeyleri Ali Osman'a öğretmiştir. Öğrettiği her şeyi Batı tarzı öğretmiştir :

"Bu Ali Osman taa o zamanlar büyük adam gibi ciddiye ha ! Babamın bana öğrettiklerinin hepsini buna öğrettim" (s.261)

Taylor'un çocuklarına İngilizce tekerlemeler öğretmesi ve bu karakterin övülmesi Batı hayranlığının göstergesidir. Burada yazar Türk insanına yeni bir kimlik vermek istemektedir, bu kimlik ise Batı kimliğidir. Çocuklara önce İngilizce öğrenmeyi sonra Batı kültürünü dayatır:

“Saatlerce bizimle oynar, İngilizlere esir düştüğünde öğrendiği İngiliz oyunlarını, şarkılarını öğretirdi. Uzun Abimle Bulut kardeşim ufacıktı o vakitler, tekerlemelerden, şarkılardan çabuk sıkılırlardı”(s. 179).

Yazar, bu satırlarında Türklerin eğitilip medenileştirilmesi, daha doğru bir ifadeyle İngilizleştirilmesi gerektiğini savunur. Yani yazar Türk milliyetini ve asil dilini yok ederek yerine Batı değerlerini ve dilini ikame etmek ister:

“Bazen da büyük dedemin öğrettiği İngilizce şarkıları söylerdik," diye eski bir ingiliz şarkısı mırıldanmaya başladı Ali Osman:

"London Bridge is falling down, falling down, falling down/London bridge is falling down, My fair lady..."

Viki ve Beyaz Hala da şarkıya katıldı. Bu üçü; Beyaz Taylar, Victoria Taylor ve Ali

Osman Taylar, birbirine gülümseyerek Gelibolu'nun Eceyaylası, Köyü'nde eski bir İngiliz şarkısını çocuk neşesiyle söylediler. Şarkı bitince önce güldüler. Yüzlerinde o yalnızca çocuklara has bir aydınlık oluşmuştu.(s.262)

İçten içe romanda Hristiyanların yüceltildiği Müslümanların ise, farklı milletlerden olanlara tahammül edemeyen yobaz bir toplum olarak gösterilmeye çalışıldığı görülür. Müslümanlığın insanları dayatmalarla kendinden olmayanlara farklı bakmaya ittiği, milliyetçiliğin dinle bütünleşerek onları ırkçı bir yaklaşıma yönelttiği oryantalist bir bakış açısıyla anlatılmaktadır. Ancak öte yandan romanda Hristiyanlıkla ilgili tek bir olumsuz cümle kullanılmaz hatta Hristiyanlık daha üstün olarak anlatılarak insanlarda Müslüman toplumuna karşı farklı bir algı oluşturulmaya çalışır. Aynı zamanda dinin insanları körleştirdiğini ve insanların dar görüşlü bir hale getirdiği romanda açıkça ifade edilir. Yazar, Müslümanlıkları nedeniyle insanların köreldiklerini ve algılarının kısıtlandığını iddia ederek yanlı bir bakış açısıyla Müslümanları karalamaktadır:

"Hristiyan kültürler arasındaki farklılıkları gören Batılı gözlerimin, Müslüman kültürler arasındaki farklılıklara kapalı kalması ne garip..." "Garip falan değil Viki, bu, sistemin dayatmasıdır. Sistemler kendi vatandaşlarını kendilerine benzemeyenlere karşı düşman ya da kibirli yetiştirebilmek için milliyetçilik ve dincilik gibi göz boyaması ya da körleşme yöntemleri uygularlar. Çünkü kör vatandaşları kullanmak daha kolaydır," (s.280)

Bir tarafın üstün olarak saldırması diğer tarafın ise savunması ve savunanın aciz gibi ele alınması ve aşağılanması söz konusudur:

"Sonuçta bizimkiler hem çıkarma yeri hem de çıkarmanın kendisinde başarısız olmuşlar. Sizinkiler savunmayı başarmışlar." (s.286)

Yazar, yine oryantalizmin ana eksenleri üzerinde durmuştur, "ötekiler" ve "biz" biçiminde iki odağa merkezlenmiştir "Ötekiler" gelişmemiş "Biz" ise gelişmiş olarak anlatılmaya çalışılmıştır:

"Biz çocukken, farklı futbol takımlarını tuttuğumuz için Fenerbahçe'den söz ederken

sizinkiler, Galatasaray'a da bizimkiler derdik.Şimdi sen bizimkiler deyince birden senin Galatasaraylı olduğunu düşündüm... Öylesine, çocukmuşuz sanki...Sen ve ben..."

"Sizinkiler ve bizimkiler...Ne hazin"(s.287)

Doğulular cahil, aptal toplum olarak gösterilmiş, Batılılar ise tam tersi akıllı, ilerlemeci, dinamik, canlıdır olarak aktarılmıştır:

"Doğu-Akdeniz cahilliği..."diye yüzünü buruşturdu Ali Osaman."Ayrıca Doğulular olmasa sigaraları hangi aptala satıp para kazanacak akıllı Batılılar?"(s.288)

Yazar, Beyaz Hala ağzıyla Doğuluları tüketen, Batılıları üreten olarak anlatmıştır. Ayrıca Türk kültürünün milliyetçilik ile beslendiğini bunun ise eleştirel bakış açısını körelttiğini belirtmektedir. Anlatılana göre bu durum ise eğitim ile aşılabılır:

"Bizim çok şükür ki, Nasrettin Hocamız ve laz fıkralarımız var. Ama Türkiye'de hâlâ özeleştiriyeye dayanaksız, hamasi bir milliyetçilik anlayışı körükleniyor ki, bu bizim kendimize eleştirel olarak bakma yeteğimizde kör edici bir zayıflık yaratıyor. Eğitimli genç kuşakların bu zaafımızı yeneceğini umuyorum. En azından benim kuşağında bunun başladığını söyleyebilirim."(s.282)

7.5. Batılı İnsanın Yüceltilmesi

Meryem'in babası Hasan, Filistin-Kanal Cephesinde savaşmış ve orada şehit olmuştur. Yine iki ağabeyi de Kafkas cephesinde şehit düşmüştür. Savaşın acısını böylesine derinden yaşayan Meryem, hümanist duygu ve düşüncelerle olsa gerek(!), aynı savaşta, kendi vatan ve milletine kastetmek için Çanakkale'ye gelen bir Anzak askerine âşık olmuş ve onunla evlenmiştir. Yazar, Yeni Zelendalı Taylor'u fiziki yönden alabildiğince idealize eder. Onu, ahlâk ve davranış olarak da üstün niteliklerle donatır. Taylor'un üstün yönlerini daha da vurgulamak için Meryem'i her yönüyle karikatürize ederek, olumsuz tavsif ve tasvirlerde bulunur:

Meryem, çirkindir. Kızı Beyaz ise, babasına çekmiştir ve çok güzel bir kızdır. Annesi ona bakarak kendi gibi çirkin birinden nasıl olur da böyle bir kız dünyaya gelir, ona şaşırır. Tabii olarak bunun sebebi bellidir. Beyaz'ın güzelliği, annesi Meryem'den olmadığına göre, babası John Taylor'dandır.

Beyaz Hala, Yeni Zelendalı Taylor ile Eceyaylası Köyü'nden Meryem'in çocuğudur. Dirayetli, ağırbaşlı, eğitilmiş ve bunun gibi birçok haslete sahip olgun bir kadındır. Fakat onu değerli kılan asıl şey, sahip olduğu değerler değil, yazara göre babasının Alican Çavuş olması, yani Yeni Zelendalı olmasıdır:

"Sen annene hiç benzemediğini düşünüyor ve babanın kızı olduğuna inanıyorsun, değil mi Bey-azh Ha-la?" diye sordu bütün cesaretini toplayarak.

"Tamamen ööledir, babamın kızımı ben!" diye kestirip attı Beyaz Hala. "Hep ööleydim, hepi de ööle kalacağım." (s.247)

Yazar burada, Beyaz Hala'yı köyün çocuklarından daha güzel bulur ve daha üstün görür. Sebebi ise babasının Avustralyalı olmasıdır :

"Beyaz, ağırbaşlı,soğuk, çok zeki ve lafını esirgemez bir kızdı. Köyün öteki kızlarına hiç benzemezdi, hiç de benzemezdi.Ona 'erkek gibi' diyeceklerin sözünü yalanlayacak kadar güzel bir kızdı. Beyaz o kadar güzeldi ki, bakan bir daha bakmak isterdi. Bütün güzel kız doğuran çirkin anneler gibi, Meryem de zaman zaman Beyaz'a bakıp şaşardı"(s. 20).

"Bir kadın olmasına karşın ancak bir erkeğe değer görülen yüksek saygı, hürmet ve önemsenmeyle kucaklanan Beyaz Hala'nın çok zeki, sağduyulu, disiplinli ve cesur bir insan olması, sahip olduğu prestijli konumu kazanması için elbette yeterli değildi.(...)Beyaz Hala, "babasının kızı"ydı ve bir kadına ancak bir erkeğin uzantısı olarak böylesi bir değer verilebilirdi. Bu nedenlerle Beyaz Hala Gelibolu'da yaşayan bir efsaneydi. Beyaz Hala bir tarihti. Beyaz Hala, Allah'ın çok sevgili bir kulunun Gelibolu'ya yadigârıydı."(s. 198-198). İşgalci bir Anzak askerini, yazar "Allah'ın çok sevgili bir kulu" olarak niteler.

Beyaz Hala, sima olarak Türk köylü kadınlara benzer, ancak düşünce ve öğrenme açısından Batılı insanlara benzer dil öğrenmek için yüksek yeteneği vardır ve son derece akıcı bir şekilde yabancı dil konuşmaktadır:

"Ayrıca İngilizcesi, çocukken öğrenilmiş bütün yabancı diller gibi son derece akıcı ve anlaşılırdı. Yanlızca artık kullanımdan kalkmış çok eski sözcükler, araya sıkıştırdığı Türkçe sesler (marı, hele, felan ve tabii her Türk gibi bol bol, maşallah, İnşallah, çok şükür, Allah korusun'lar) ve antic sayılacak bir İngiliz aksanı vardı ki, bütün bunlar onun karizmasını ve gizemini iyice arttıyordu. Öte yandan bu yaşlı kadın gördüğü öbür Türk köylü kadınlara o kadar benziyordu ki, mavi gözlerine karışın Doğu'ya yerleşen batılılara dendiği gibi bir levanten de sayılamazdı."(s.73)

Beyaz Hala romanda annesinden çok şey görmediğini, babasının birçok romanı okumasında ona yardım ettiğini, her şeyin babası sayesinde olduğunu aktarmaktadır. Eğitimli olmasını babasına borçlu olduğunu söylemekdir. Beyaz Hala'nın romanda zeki, güçlü, hoşgörülü olarak anlatıldığı ve sıkça övüldüğü görülmektedir, yazara göre Beyaz Hala, Batılı tipte biridir:

"Bu kitapların senin mi Bey-azh Ha-la? " diye şaşkın bağırdı. Ne sandın ya, babamdan, Semahat Hanımefendi'den hatta Ali Osman Bey'den bana kalanlar onlar. Yenileri de İstanbullu torunum getiriyor. Anam okutmadı beni, amma babam rahmetli hep kitaplar getirdi bana. Türkçeleri ben okudum o dinledi. İngilizceleri o okudu ben dinledim." (s.225)

Romanda yine en çok anlatılan kişiye yani Beyaz Hala'ya öylesine övgüler düzülüyor ve Beyaz Hala öylesine yüceltiliyor ki bu abartılı övgü ve betimlemenin altında yine oryantalist söylemler olduğunu rahatlıkla görebiliyoruz. Çünkü, Beyaz Hala aslen Yeni Zelandalı olan babasına benzemektedir. Dolayısıyla Batılı bir adamın kızı olan Beyaz Hala da ihtişamlı ve görkemli olmalıdır. Beyaz Hala'ya düzülen bu abartılı oryantalist söylemleri şu satırlardan anlıyoruz:

Ne kadındı bu Beyaz Hala be. Her yere yetişiyor, herkesin derdine deva oluyor, herkesi de idare edebiliyordu. Bu kadar karışık ve zor bir duygusal dönemde bile Viki'nin

kahvesini ve çikolatasını unutmamıştı işte. (s.230)

Yazar, diğ er sayfalarda böyle devam ediyor:

.....diye güldü Beyaz Hala. G l nce derine kaçan maviş gözleri ortaya saçıldı, gülünce sıradanlığın fark edilmezliğine saklana sıradışılığı gün yüzüne çıktı, gülünce onlarca kat beyaz pudrayla sıvanmış kadar bembeyaz zemine binlerce çizgiyle oyalar işlenmiş kırışık yüzü aydınlandı, gülünce güzelleşti Hala. G l nce güzel bir yaşlı kadın oldu Beyaz Hala. Yaşlıyken güzel kadın olmak zordur. Çok zordur. En zorudur. (s.231)

Yazara göre, Beyaz Hala harika bir kadındır. Ancak romanda Türk köylüsüne karşı bu denli övgülerin yer almaması, yazarın konuya oryantalist yaklaşarak Batı'dan ve Batılı bir adamdan yola çıkarak olayı anlatması oryantalist zihniyetinin okura dayatıldığının göstergesidir. Beyaz Hala anlatılırken dayatmaya çalışılan algı satırlarda kendini gizleyememektedir. Viki'nin bakış açısına göre Beyaz Hala yaşlı olmasına rağmen çok akıllı, naif, nur yüzlüdür ve harika bir kadındır. Buraya kadar her şey normal gibi görünse de aslında abartılı bir anlatım söz konusudur ve sırf Batılı babadan olmasından ötürü Beyaz Hala karakteri aşırı övülmüş ve yüceltilmiştir. Yine oryantalist söylemlerden örnek verecek olursak:

Beyaz Hala bütün hücreleriyle gülerken, Viki onun ne kadar güzel ve müthiş bir yaşlı kadın olduğ nu düşündü. Onu şefkatle, sıcak bir arkadaşlık, gerçek bir hayranlık, içtenlikli bir yakınlık duygusuyla seyretti, onu gözleriyle sevdi Viki.(s.232)

Son derece zeki, cevval, yaşından beklenmeyecek kadar hafızası güçlü, değışik bir kadındır Beyaz Halam. (s.250)

Evet Beyaz Hala son derece zeki, cevval, yaşından beklenmeyecek kadar hafızası güçlü, değışik bir kadındır ama sonuçta yaşlı bir köylü kadını işte. (s.253)

"Yaa ne güzel bi yüzü var yaşlı kadının dikkat ettiniz mi kızlar? (s.272)

Tanımayanlar için bu nur yüzlü yaşlı köylü kadının, yaşına göre bu kadar hızlı yürümesi gerçek değildir; kuşkulu bir hayranlıkla ona bakarlar.(s.323)

Beyaz, babasını över ve onun gibi birini bulnın çok zor olduğunu, onun eşsiz olduğunu söyler. Beyaz Hala'ya göre babası Taylor her genç kızın hayalinde olan sarışın bir erkektir, çok yakışıklıdır aynı zamanda halk çocuğudur ama bir o kadar kültürlü ve kendini yetiştirmiş bir adamdır. Beyaz aynı zamanda dedesinin bir hatırasını tasvir ederken Taylor'dan yani babasından bahsederek güzel insanların ortalarında olmadığı kenarda beklediklerini söylemiş, onu tanımanın emek istediğini ve onun eşsiz bir insan olduğunu anlatmaya çalışmıştır:

"Çünkü babam bambaşkaydı,eşi emsali yoktu,...Babam ... Allah rahmet eylesin, iyi adamdı, gani yürekli adamdı... Benim babam kahramandı... Babam...ah babam ah..."(s.181)

Öte yandan birde şu söylemlere bakacak olursak, Alistair John Taylor'u yani Alican Çavuş'u yazar sarışın kasketli bir adam olarak betimler.Yazar, 'Bıyık uzatsa da Türk köylüsü gibi giyinse de ' gibi söylemlerle Türk köylüsünü aşağılar ve Türk köylüsünü insanların algısından farklı bir konuma sokarken, öte yandan Batılı kahraman Alistair Taylor'u abartılı bir şekilde över ve Batı insanını daha mükemmel göstermeye çalışır:

"Kadının sağ tarafında çok sarışın, genç, kasketli ve bıyıklı bir köylü duruyordu.Bu oydu! Ne kadar Türk köylüsü gibi giyinse, bıyık uzatsa, kasket giyide de bütün fotoğraflarını ezberlediği Alistair johan Taylor'dı bu"! (s.210)

Beyaz Hala'ya göre babası John Taylor her genç kızın hayalinde olan sarışın bir erkektir, çok yakışıklıdır aynı zamanda halk çocuğudur ama bir o kadar kültürlü ve kendini yetiştirmiş bir adamdır:

"Ve kapı çalınır, O gelir.Zâbit üniforması içinde o pek sarışın yakışıklılığı ve vakur duruşuyla Üsküplü İskender hânemize adeta bir güneş gibi doğar. Bir halk çocuğu olmasına rağmen sizin piyanoda çalmakta olduğunuz eserin Chopin tarafından bestelendiğini bilecek kadar kendisini yetiştirmiş,musikîden anlayan bir

insandır.Salih'e bir Fransızca roman getirmiştir; muhtemelen bir Hugo."(s.123)

Beyaz Hala aynı zamanda bir hatırasını naklederken John Taylor'dan yani babasından bahsederek güzel insanların ortalarda olmadığını, kenarda beklediklerini söylemiş, onu tanımanın emek istediğini ve onun eşsiz bir insan olduğunu anlatmaya çalışmıştır:

Semahat Hanımefendi'nin sağ yanında, yumuşak gülüşlü, utangaç bakışlı, güzelyüzlü bir delikanlı fotoğraf çekilip bitsin de bu işten kurtulsun duruşuyla bekliyordu,Semahat Hanımefendi bir eliyle bu delikanlının koluna sımsıkı sarılmıştı.sımsıkı."Bu o mu? " diye çekinerek sordu Viki. "Başka kim olacak ki marı? İşte bu yakışıklı delikanlı, babamın en yakın arkadaşı Ali Osman Bey'dir.Çanakkale kahramanı, şehit Mülâzim Ali Osman Bey. Bu resim çekildikten üç yıl soona şehit olmuştu. Tanımadın mı?" Tanımişti Viki. Artık tanımaya başlamıştı. Hem de iyice başlamıştı."Böyük, güzel insanları tanımak lazımdır kızım. İnsan ancak böyük, güzel insanlar tanırса dünyanın neden hâlâ tamamen namuzsuzlara teslim olmadığını annar. Amma onları bulmak zordur. Böyük ve güzel insanlar ööle ortalarda gezinmezler.Onlar kıyıda, kenarlarda bekler, zamanı gelince işlerini yapar, soona gene ortadan çekilirler. Bu insanları tanımak, bilmek için bazen taa dünyanın dibinden kalkıp buralara gelivermek, emek vermek ister kızım. Gözel kızım. Viki kızım."(s.227)

"Böyük dedem, 'İnsan kanının rengi kırmızıdır. Milliyetçilik kan renginde bulunmaz, derdi. Öte yandan hem o hem de Beyaz Halam yurtsever insanlardı ve bu duygularında samimiydiler (s.314)

“Genç asker(Taylor), her genç kızın aklını başından alacak kadar yakışıklı, Allah’ın boş vaktinde özene bezene yarattığı şanslı kullarındandı. Amma ööle bööle değil, çok çok yakışıklıydı. Bu adamı gören her kızın iflahı kesilirdi. Meryem’in de kesildi.”(s. 177).

Meryem, Taylor’u köylülerden gizlice sünnet eder ve onunla evlenir(s. 189).

Meryem, Anzak askerine âşık olmuş ve ona olan aşkı hayatının sonuna kadar artarak devam etmiştir:

“Meryem son nefesini verene kadar Gazi Alican Çavuş’a (yani John Taylor’a) aynı ihtiraslı aşk ve düşkünlükle bağlı kaldı. Onunkisi karasevdaydı.”(s.18).

“Meryem beş çocuk doğurdu. Bunlardan üç tanesi yaşadı. Meryem, bu ölü bebekler nedeniyle kocasının ondan soğuyacağı, onu bırakacağı korkusuna kapıldı ve üç çocuk daha doğurdu. Meryem, Gazi Alican’ın kendisini terk etmemesi için her şeyi, ama her şeyi göze almıştı. Onunkisi bir aşktan çok farklı ve fazla bir tutkuydu.”(s. 19).

Meryem gösterişli ve yakışıklı Taylor'a yani Alican Çavuş' a(sonradan Alican Çavuş olacaktır) aşık olur, tutulur.Artık kendini ona ait hisseder, ondan başkasını düşünemez.Taylor musiki konusunda bilgili ve kendini bir hayli yetiştirmiş çok görkemli, yakışıklı bir bilgedir:

"Meryem o gün orada o saatte bu askere öyle bi sevdalandı, öyle bir bağlandı ki, artık ömrü boyunca gözü başkasını görmeyecek,yüreği başka heç kimseye açılmayacak, ağzından ondan başkasına tek güzel söz çıkmayacaktı. Bizim buralarda bu hastalığa karasevda derler."(s.177-178

"Anam Meryem karasevdalıydı, vurulmuştu, meftundu.Gönül gözü aşktan körelmişti.Ona rastladığı günden soona her şeyi Gazi Alican Çavuş olmuştu. Artık tek ışığı, erkeğiydi. Artık istese bile babam Gazi Alican Çavuş'tan başkasına şefkatm,merhamet gösteremezdi."(s.178)

"Bir halka çocuğu olmasına rağmen sizin piyanoda çalmakta olduğunuz eserin Chopin tarafından bestelendiğini bilecek kadar kendisini yetiştirmiş, musikîden anlayan bir insandır.Salih'e bir fransızca roman getirmiştir; muhtemelen bir Hugo.(s.123)

"Kapının önünde uzun boylu, siyah saçlı, kahverengi gözlü, çok yakışıklı genç bir adam bembeyaz gülümsüyordu."(s.239)

Ali Osma (torun), Beyaz Hala'ya çok benzemektedir. Dirayetli, ağırbaşlı, yakışıklı, eğitilmiş biridir:

"Ben beyaz Hala'ya en fazla benzeyen torun çocuğuyum. Allah'ın işi işte! Huyum-suyum, aklım-fikrim...Doğru mu Beyaz Hala?" Elbette ya, yok ne sandın?" diye biraz yumuşadı Beyaz Hala. (s.247)

Ali Osman diğer insanlardan çok farklı bir adamdır çünkü o okumuş-yazmış, yakışıklı ve çekicidir. Fakat yazara göre, onu değerli kılan şey Yeni Zelendalı olmasıdır :

"Çünkü o farklıydı. Farklı mıydı? Nasıl farklıydı? Çünkü o okumuş yazmış, İstanbullu entelektüel bir avukattı ve Beyaz Hala'nın gözdesiydi. Hem sonra... Hem sonra ne? Ne? Ne? Hem sonra bu kadar yakışıklı ve çekici bir erkekken... Yok bu sonuncyu telaffuz edemedi Viki. (s.252)

Beyaz, Ali Osman'ı diğer torunlardan ve Gelibolu'nun bütün çocuklarından daha üstün ve daha akıllı niteler:

"Yıllarca bekledim. Bütün torunları, torun çocuklarını tek tek inceledim, bak şo Ali Osman var ya, ha o yanındaki civan delikanlı, o daha bebeklikken bile akıllıydı, büyük adam gibi bakar, dane dane konuşur, herkesleri şaşırtırdı. 'Adam surat' derlerdi buna bebekken *marı*." (s.260)

Beyaz, babasından tüm öğrendiklerini Ali Osman'a öğretmiştir. Ayrıca Viki'nin tüm engellere direnen kararlı bir kadın olduğu ve Beyaz Hala'ya düşüncelerini ifade ettiren, kendini sevdiren bir kişi olduğu yazar tarafından belirtilir.. Ayrıca Viki'nin Beyaz Hala'nın inadinın kırılmasını sağladığı ve onu dize getirdiğini anlatılır. Romanda Ali Osman Bey'den ise övgüyle bahsedilerek onun gerçek bir sanat adamı olacağı söylenmiştir. Romanda Ali Osman Bey yabancı dili ve Türkçeyi çok iyi konuşan, eğitilmiş bir adam olarak anlatılır. Viki ise Şehrazad adlı romandaki Arap prensese benzetilir ve şimdi ise Gelibolu'daki Beyaz Hala olduğu söylenir:

"Bu Ali Osman taa o zamanlar büyük adam gibi ciddiye ha! Babamın bana öğretilerinin hepsini buna öğrettim. Yazları benim bebecim olurdu bu kerata."

"Sen cesur bir kadınsın Viki. Direngen ve kararlısın. Önüne çıkan bütün engellere

direndin. Önündeki en büyük engellerden biri olan ve yıllardır dünyaya küsmüş, keçi inatlı Beyaz Halam'ı bile dize getirdin. Dize getirmekle kalmadın, kendini ona Kabul ettirdin ve en zoru; kendini sevdirdin. Beyaz Halam'ın sevgisi gerçektir. Ne akrabalık, ne de çıkar ilişkilerine dayanır. Onu tanıyan herkes bilir bunu"(s.312)

Ali Osman (Taylor), yazara göre fikirli, irfanlı sanat adamıdır ve onun yeri salonlar okullar ve konferanslardır:

"Ali Osman bey kardeşim. Senden fikir, irfan, sanat adamı olur. Sen salonlarda, okullarda, konferanslarda, bildiğin bütün ecnebî dillerde ve güzel Türkçemizde nutuklar verip, yüksek kültürünle memelekele hizmet edeceksin, inşallah!"(s.149)

"Soonaki saatlarda Ali Osman ayıldığı zamanlarda kuş diline benzer yarı İngilizce, yarı Frenkçe, biraz Türkçe konuşarak annaşmaya çabaladı zavallıcıklar *marı*."(s.187)

"Aklına Yeni Zelanda'da psikoloji yüksek lisansı yaparkken olduğu Binbir Gece Masalları'nda ölümden kurtulabilmek için her gece bir masal uyduran Şehrazad adlı Arap prensesi geldi. Şehrazad şimdi Gelibolu'da Beyaz Hala adında yaşlı bir kadın olmuştu ve kendisiyle oyun oynuyordu.(s.207)

Yazara göre, Yeni Zelandalı Viki güzel, modern, medenî, kültürlü, seçkin, eşi benzeri olmayan erdemli sıfatların sahibi bir kadındır:

"Uzun sarı saçlarını bir nehir gibi omuzlarına akıtmış, kot pantolonunu, botlarını ve mavi kazağını giymiş, her kadının mutlaka zulasında sakladığı gibi o da eşyaları arasında bir ruj bulup dudaklarını boyamıştı. Onu tanımayan biri için dışardan bakılınca hepsinin birbirine benzediği sanılan 'sarışın, uzun bacaklı, sıradan bir turist kızdı'. Oysa dikkatle bakınca büyük dedesinin Meryem'den önceki aşkı kendi büyük ninesi Keri'den taşıdığı kaşlarının geniş yayları ve burnunun kanatlarına yerleşmiş bir tutam yerli maori kanı yakalanabilirdi"(268)

Yazar romanda gençlerin Avrupa gibi medeni bir toplumda serüven ve heyecan yaşamalarının hiçbir sakıncası olmadığını söylemektedir. Yani Avrupa'nın medeni ve

kültürlü olduğu ön plana çıkarılmaktadır. Avrupa'nın büyük medeniyet olduğu vurgulanarak anlatılmaktadır. Taylor'un Avrupa'yı görmek istediğini kendisinin Avrupa'ya, özellikle İngiltere'ye ve krala bağlı olduğunu mektubunda görürüz.

Avrupa'nın medeniyet anlamına geldiği oryantalist bir bakış açısıyla açıkça vurgulanmaktadır:

"Ne yani, maceranın M'sinin olmadığı bizim sakin, uysal Yeni Zelanda'da gençlerin biraz Avrupa, yani medeniyet, yani serüven ve heyecan yaşamak istemeleri çok mu sakıncalı?"(s.51)

Emperyalist (Oryantalist) Batı, kendisini merkeze alarak kendi dışındaki insanları eğitilmesi, medenileştirilmesi gereken cahiller sürüsü olarak görmektedir ve bu medenileştirme görevinin Avrupa büyük medeniyetinin omuzlarına yüklendiğini ileri sürmektedir. Bu yüzden oryantalizme ve yazara göre Avrupa medeniyeti canlı, üretken, kendisini sürekli yenileyerek hayata hakim olan bir medeniyettir:

"Biz, özellikle de ben, dünyayı, en çok da dünyanın merkezi olan Avrupa'yı görmek, tanımak istiyorum. Avrupa! Büyük medeniyet! Benim anavatan İngiltere ve Kral'a karşı bağlılığımdan hiç kimse kuşkuya düşemez. Elbette ben de her Yeni Zelandalı gibi İngiltere'ye ve Kral'a yürekten bağlıyım."(s.52) Bu emperyalist Batı bize diyor ki, Batı medeniyeti dünyanın merkezidir; verimlidir, yenilenme, özerklik, hayatı ve dünyayı idare etme ve yaşayan/canlı medeniyeti temsil etme kudretine sahiptir.

7.6. Türk İnsanın Ötekileştirilmesi

Meryem, John Taylor'la evlendikten sonra beş çocuk doğurur; bunlardan üçü hayatta kalır. Taylor, çocuklarını çok sever, onların her isteğini yerine getirir. Meryem ise, taşyürekli ve çocuklarını hiç sevmez. Beyaz, anne ve babasını şöyle anlatır:

"Anam Meryem, ne biri doğduktan birkaç ay sonra ölen – Allah rahmet eylesin Ali Abim'i- ne de yaşayan biz üç çocuğunu, ne oyun oynamak için sık sık cepheye kaçan kardeşi İsa Dayımı, ne de torunlarını, torun çocuklarını sevdi. Anam Meryem

heçbirimizi sevmeydi. Sevmesinin mümkünü yoktu. Anam Meryem bizi heç sevmeydi, heç okşamayı, heç öpmeydi. Gözü bizi heç görmeydi. Bizi, karasevdaşısıyla arasına giren münasebetsiz mâni... nasıl demeli? Engeller, ha işte ööle engel diye gördü. Anam bizim varlığımızdan daima rahatsız oldu." (s.178)

Yazar, burada Gazi Alican Çavuş'u (yani Taylor'u), tüm güzel ve olumlu sıfatlar ile nitelemiş ve onu Türk köylüleri arasında eşi benzeri ender bulunan örnek bir baba olarak aksettirmiştir:

"Gazi Alican Çavuş, kendi doğurduğu kıza herkesten-ve elbette Meryem'den-daha yakın, daha ilgili ve daha şefkatli olmuştu.(....)"(s.21)

Yazar, Beyaz Hala ağzıyla Meryem'i her yönüyle karikatüriz ederek, olumsuz tavsif ve tasvirlerde bulunur:

"Meryem, babası Sünnetçi Hasan'ın bile yola getirmediği dikkafalı, katır inatlı bir kızdı. Daha küçücükken gizlice babasının sünnetlerini seyrederek, ağabeylerinin ciğaralarından tütürürdü.Hamarat ve becerikli, dayanıklı ve kuvvetliydi.Çok mu akıllıydı, yoksam deli mi? Bilinmez, Bunu bi Allah bilir..."(s.176)

Beyaz Hala, babası onunla ilgilenmese ve onu sevmese ya da babasını kaybederse, annesiyle ne yapacağını düşünmektedir. Burada yazar, Batılıların emperyalist söylemine göre vahşi Doğu insanını temsil eden Meryem Ana'nın vahşetinin boyutunu tasvir etmektedir:

Küçücükken bazı geceler kendi kendime derdim ki, "Acep babam bizi sevmeseydi mühimsemeseydi anam ne yapardı?" Haa? Bunu ne zaman düşünsem pek bi korkardım. Korkudan ağlar, ertesi sabah erkenden babama koşar, sarılırdım. "Yine kötü rüya görmüş küçük kızım" derdi babam. Sanırdım ki, babam ölse, anam bizi kapı dışarı atar. Şimdi sanki sırf babamın hatırına bize bakmaktadır. Bu sorunun cevabını heç bir zaman öğrenemedim..."(s. 178-179).

Yazar romanı boyunca Doğu insanını Batı insanıyla karşılaştırmaya çalışmıştır. Yazar, Batılı adam, John Taylor'un ve Doğu kadını Meryem'in karakterini temsil ettikleriyle karşılaştırır. Romanda Türk annesini temsil eden vahşi Meryem; sosyal hayatı hiç olmayan, çocuklarına yumuşak davranmayan bir kadın olarak anlatılır. Bir Türk babasının çocuğuna iyi davranmasının Türk toplumunda ilginç bir şey sayıldığı romanda vurgulanır. Doğulu insanların aksine Batı'yı temsil eden John Taylor, kızı Beyaz Hala'yı seven, ona hep sarılan, onunla oynayan ve ona İngilizce şarkıların dilini öğreten iyi bir baba olarak romanda anlatılmıştır:

“Daha birkaç sene evvelsine kadar köy yerlerinde adamlar babalarının yanında bebeklerini kucaklarına alamaz, sevemezdi marı. Amma benim babam, Gazi Alican Çavuş (Taylor) bambaşkaydı... Allah mekânını cennet etsin, nur içinde yatırsın... Ahh benim babam ne civan adamdı... Taa o vakitler, kim ne der felan takmaz, bizi, hele beni çok sever, kucağından indirmezd. Saatlerce bizimle oynar, İngilizlere esir düştüğünde öğrendiği İngiliz oyunlarını, şarkılarını öğretirdi. Öğrendikçe babam beni daha çok da fazla sever, gözlerinin içi güler, “Benim akıllı kızım!” diye saçımı okşardı.

“Bi gün oyun oynamaya dalmışız yine yedi sekiz yaşlarında felandım, anam gelmiş dikilmiş başımıza, heç görmemişiz. Saatlerce bir köşede beklemiş, ööle seyretmiş bizi

Onun farkına vardığımızda yüzü taş gibiydi. Anamın o bize bakan taşlaşmış yüzünü heç unutmam. Bana bakışındaki kıskançlık, derisinin taş tutmuş hali, gözlerindeki korku, vücudunun yay gibi gerilmiş, atlamaya hazır duruşu... Anamın o taş yüzü hâlâ rüyalarım girer. Hâlâ korkarım.”(s. 179).

Yazar, Meryem'i kızı Beyaz Hala'nın ağzından en acımasız sözcüklerle eleştirir ve Türk kadınlarını acımasızca küçümsemeye devam eder, Türk kadınına inatçı, taş kalpli ve iğrenç görünümlü olarak okuyucuya tanıtır:

“O taş suratlı, dili kilitli, kalbi kurumuş Meryem, Sünnetçi Hasan'ın katır inatlı kızı beni bi kere okşamamış anam, ...”(s.180).

Beyaz Hala, babasını eşi benzeri bulunmayan biri olarak tanımlar. Beyaz Hala, annesinin babasının aksine şefkatli ve merhametli olmadığını söyler:

"Meryem kadın iyi bi karıydı ama velakin çok şefkatsiz, sevgisiz bir anaydı.Aaah, ah ...Yine de Allah rahmet eylesin, ne diyeyim?"(s.214)

"Anam Meryem güzel sayılmazdı,"diye yine aniden başladı konuşmaya Beyaz Hala..."(s.235)

"Beyaz Hala, Viki ile konuşurken Arıburnu'nun isminin İngiltere ve Avustralya devletlerince Anzak Koyu olarak değiştirildiğini, bu durumun da işgalci zihniyetin bir ürünü olduğunu belirtir. İşgalcilerin her kim ve nerede olursa olsun, haksız olduğunu söyler. Derken sözü İstanbul'un fethine getirir ve Konstantinopolis'i İstanbul yapan Türkleri de işgalci olarak niteler:

"İşgalciler haksızdır. Her kim olursa, her nerede olursa olsun, işgalciler haksızdır. İster İngiliz, ister Türk, ister Zelandalı, İster Östalyalı olsun...Ve haksızlar daima lanetlenirler."(s. 161).

Yazar, başka bir sayfa'da Beyaz Hala dili ile böyle devam ediyor:

"Şimdi sen diyeceksin ki, Konstantinopolis'in adını da mı Yeni Zelendalılar değiştirdi? Haklısın. Ama ben sana dediydim? Ha? Hatırla Bakeyim... İşgalcinin iyisi olmaz, dedim di mi?"(s. 167). Yazar, sözü İstanbul'un fethine getirir ve Konstantinopolis'i İstanbul yapan Türkleri de işgalci olarak niteler.

Beyaz'ın babası bulunmaz bir insandır, eşsizdir:

"Babam bambaşkaydı, eşi emsali yoktu... Babam... Allah rahmet eylesin, iyi adamdı, çok iyi adamdı, gani yürekli adamdı... Benim babam kahramandı... Babam... Ah babam ah..."(s. 181).

8. SONUÇ

Batı toplumları, Doğu toplumlarına ve Doğu'ya karşı oryantalist faaliyetlerde bulunmuş bunu çok eski zamanlardan beri bilinçli olarak yürütmüştür. Güzel Sanat dallarında Batı'nın Doğu kültürüne karşı yürüttüğü oryantalist söylemler ve faaliyetler her dönemde yer almıştır. Bu durumu eski çağlardan beri sürekli etkileşim halinde olan Batı ve Doğu toplumlarının kültür ve medeniyet çatışmaları yanı sıra dinler arası etkileşim ve mücadeleler de etkilemiştir. Özellikle Batı'nın bilinçli olarak yürüttüğü oryantalizm adını verdiğimiz faaliyetlerini, Batı toplumlarını üstün gösterme Doğu toplumlarını aşağılama çabası olarak tanımlayabiliriz. Özellikle romanlarda, Doğu'da yaşanan birçok olayların kaleme alındığı bölümlerde batılı yazarların oryantalist yaklaşımlarla Doğu'nun insanını, yaşayışını ve kültürünü kendi penceresinden bakarak Doğu algısını dünyaya farklı bir şekilde empoze ettiğini görmekteyiz. Bu konuyla ilgili Edward Sait'in oryantalizmi konu alarak yazdığı 'Şarkiyatçılık ve Oryantalizm' adlı kitabı oryantalizme karşı eleştirel bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır; Batı'nın Doğu toplumlarına karşı yürüttüğü bu faaliyetin tamamen Batı'nın çıkarlarına hizmet ettiğini, Doğu toplum ve kültürlerini aşağıladığını açıkça bir şekilde anlatmaktadır. Edward Sait, kitabında oryantalizm faaliyetlerinin sinema, edebiyat, roman gibi birçok alanda ortak hareket ederek Doğu toplumlarını itibarsızlaştırmayı hedefleyerek oryantalistlerin yanlış bir algı oluşturduklarını ve Batı'nın daha medeni gösterilmeye çalışıldığını belirtmiştir. Batı'nın oryantalist ve şarkiyatçı bu yaklaşımlarının tamamen geçmişten beri süregelen Doğu ile Batı'nın mücadelesi olarak anlatmış, bu şarkiyatçı bakış açısının ayrıca dini, kültürel ,siyasi ve birçok alanda toplumları karşı karşıya getirdiğini açıkça gözler önüne sermiştir. Edward Sait kitabında ayrıca bazı Batılı yazar ve aydınların Doğu hakkında hiçbir bilgisi olmadan kendi bakış açılarıyla başkalarının yaşamış olduğu olayları kurgulayarak anlattıklarını, oryantalist yaklaşımlarla Doğu'yu karaladıklarını, kısacası Doğu'yu gerçekliğinden saptırarak '*yağmacı, barbar, geri kalmış, yobaz, kaba*' gibi kavramlarla anlattığını; Batı'yı ise, tersine '*gelişmiş, medeni, kültürlü, aydın*' ve mükemmel göstererek dünyada Doğulu toplumlara karşı yürütülen oryantalist ve şarkiyatçı yaklaşımlarla Hristiyanlığa ve siyasi emellere hizmet ettiğini objektif bir şekilde yazmıştır. Burada amaç tamamen Batılıların kendi dinlerini yüceltip kendi kültürlerini başka bir toplumu aşağılayarak

ve kendilerine zıt göstererek övmektir. Bu sayede bu tür oryantalist yaklaşımların başarıya ulaşmasının emperyalizmin meşrulaştırılmasının da önünü açtığı söylenebilir. Bunun yanında Doğu toplumları ise, oryantalist faaliyetlerin ve akademik çalışmaların etkisinde kalmış buna karşı pek bir varlık gösterememiştir. Bazı Doğu toplumları kendi kültürlerinden uzaklaşarak batılılaşmaya yönelmiş kendi içerisinde kendi toplum ve kültürüne muhalif duruma gelmiş, zaman zaman Batı'nın uyguladığı oryantalist yaklaşımlarda bulunarak bu faaliyetlere adeta hizmet etmişlerdir. Bugün bile kendi yaşadığımız toplum bir nevi Doğu toplumu olmasına rağmen özellikle romanlarda kaleme alınan toplumsal olaylar oryantalist bir bakış açısıyla eleştirilmiştir. Hal böyle olunca Doğu toplumlarında bile Batı'yı örnek alan, onu yücelten; kendi kültürünü ve toplum yapısını sanki inkâr edermişçesine yaklaşımlarda bulunan bazı yazarların eserleriyle oryantalist bakış açısına hizmet ettiğini söyleyebiliriz.

Bu durum zaman zaman Türk yazarlar tarafından tartışılmış, hatta toplumsal bir sorun haline gelmiştir. Oryantalizmin Türk romanında etkileri 18. Yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'ne dayanır. Bu dönemde toplum birçok alanda değişime uğrarken Türk romanında da yazarlar kendilerine toplumu eğitmek ve yönlendirmek gibi ağır bir görev biçmişlerdir. Özellikle batılılaşmanın hat safhada olduğu bu dönemde Türk romanında kendi kültürüyle Batı kültürü arasında kalmış yazarlara ve bunların romanlarına rastlamak mümkündür. Tabii alaturka ve alafranga gibi tabirlerin ortaya çıktığı bu ikilemin yaşandığı ayrıca yanlış batılılaşma gibi tartışmaların ortaya çıktığı o dönemden günümüze kadar birçok alanda '*Yerli Oryantalist*' yaklaşımlar sergileyen yazarlar da ortaya çıkmıştır. Özellikle Tanzimat'tan sonra ve Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar Namık Kemal, Halit Ziya, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Oğuz Atay ve daha birçok yazar çeşitli dönemlerde ele aldıkları konularla Batılılaşma vurgusunu romanlarına taşımışlardır. Batı'nın etkisinde kalmış kendi kültürüne ve Doğu kültürüne yabancılaşan yazarlar, romanlarında oryantalist yaklaşımlar sergilemiş ancak bu romanlar kalıcı olarak destek görememiştir. Hiç kuşkusuz ki bu romanların yazarları batılılaşmaya doğru giden siyasi iradenin bir ürünü olarak Batı hayranlığı ve Batı'yı örnek alan Doğu toplumlarında çıkan romanlar olup kendi toplumunu irdeleyerek yerli oryantalist bakış açısını ortaya çıkarmış, Batılı ağızyla eserler kaleme almışlardır.

Buket Uzuner'in, Çanakkale Savaşı ve bu savaş esnasında köylü Meryem ile Yeni Zelandalı John Taylor arasında doğan aşkın hikayesi etrafında merkezlendiği “*Uzun Beyaz Bulut*” adlı romanını yazar yerli oryantalist mantığı ile işlemiş ve bu roman dâhilinde Türk insanına yabancı bir bakış açısı ile bakmış ve aynı şekilde romanda, Türkleri aşağılamaya kadar götürmüştür. Bu roman vasıtası ile yazar sanki, Türk insanından bahsettiği ve onu tanımladığı zaman, sanki yabancılardan bahseder gibi kendi insanını ötekileştirmiştir. Roman içerisindeki olayları işlerken yazar, romanda kullanılan oryantalist söylemden geri durmamış; Avrupa insanı ve medeniyeti ile Doğu insanı ve medeniyeti arasında mukayese yapmaya çalışmış; Batı insanını övmüş ve yüceltmıştır. Yazar Batı insanını, hüküm sahibi, gerçek egemen, büyük sıfatların sahibi olarak takdim etmiş ve Doğu insanının Batı'yı örnek almasının ve Batı'dan ilim öğrenmesinin gerekliliğine işaret etmiştir. Bu karşılaştırmayı, Yeni Zelandalı John Taylor ile Osmanlı Ali Osman'ın ailelerine yazdıkları mektup metinlerinde görmekteyiz. Yine, aynı bu övme ve yüceltme amacı ile Çanakkale'deki Osmanlı ordusu ve İtilaf Devletleri'nin askerî gücü arasında da kıyaslama yapılmıştır. Yine aynı şekilde yazar, roman boyunca, Türk köylüleri ile diğer milletlerin köylülerini kıyaslamaya; Türk köylülerini cahil, kaba ve medeniyetten uzak kişiler olarak göstermeye çalışmıştır. Yine yazar, Yeni Zelandalı John Taylor ile eşi Meryem arasında da bir karşılaştırma yapmış; roman boyunca Meryem'i aşağılamaya ve onu tüm olumsuz sıfatlar ile tanımlamaya devam etmiştir. Ama yazar tam aksine Taylor'u, tüm güzel ve olumlu sıfatlar ile nitelemiş ve onu Türk köylüleri arasında eşi benzeri ender bulunan örnek bir baba ve örnek bir eş olarak aksettirmiştir. Oryantalist hitaba veya diğer bir deyişle kapitalist yönetime göre, Avrupa insanı ve medeniyetinin dünyada eşi benzeri yoktur ve onlar bu dünyaya diğer insanlardan, diğer millet ve medeniyetlerden daha seçkin ve üstün olarak gelmişlerdir ve onlar bu dünyanın esas hakimidirler; ilimsiz ve medeniyetsiz Doğu milletlerinin eğitilmesi ve medenîleştirilmesi sanki onların boyunlarının borcudur. Buket Uzuner, Gelibolu adlı romanında Türk insanını vahşî ve ham olmakla nitelemiş, aynı şekilde John Taylor'un eşi Meryem'i de yetiştirilmesi ve eğitilmesi gereken katı, inatçı ve vahşî bir kadın olarak tanımlamıştır. Ama yazar tam aksine John Taylor'u medenî, kültürlü, eğitilmiş, maharetli, seçkin, erdemli sıfatların sahibi, beş oğlunu eğitmiş, onların isimlerini seçmiş, onlara İngilizceyi, dans etmeyi ve İngilizce şarkıları öğretmiş biri olarak göstermiştir. Yine

anne Meryem'i ise, ailede kızı Beyaz'ı okutmayan ve onun okula gitmesine izin vermeyen temel engel olarak yansıtmıştır. Bu çıkış noktasında yazar, John Taylor'u ve çocuklarını övüp yücelterek onların Gelibolu yöresi çocuklarından daha üstün ve daha medenî kimseler olduklarını ileri sürdüğü romanında yerli oryantalist söylemlerde bulunmuştur. Bu yaklaşım, John Taylor'dan çocuklarına, özellikle de yazarın roman boyunca tüm övgü ve saygı ibareleri ile nitelediği kızı Beyaz etrafında yoğunlaşmış şekillenir. Sonuç itibarı ile şunu diyebiliriz ki yazar Buket Uzuner bu eserini, sanki yerli bir oryantalist olarak kaleme almış; romanda oryantalist üslûbu kullanmış ve Türkleri yabancı bir nazarla değerlendirmiş ve ötekileştirmiştir. Anlatılan hikâyenin tek taraflı bakış açısıyla ele alınması ve Türk köylüsü Meryem'in bu denli zalim olarak nitelendirilmesi ile adeta Türk köylüsü ve milletin yazar tarafından oryantalist söylemlerle ötekileştirildiği romanda görülmektedir. Batı'nın daha üstün gösterilme çabası romanda açıkça görülür. Bu nedenledir ki geçmişten beri bu tür oryantalist söylemleri olan eserlerle Türk köylüsünün giyim tarzı, yaşayış biçimi tek taraflı değerlendirilerek Türk köylüsü ve milleti itibarsızlaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu sayede Türk milleti değerlerine, örf ve adetlerine yabancılaştırılarak sömürülmeye uğraşmaktadır. Oryantalist söylemlerin sıkça dile getirildiği romanda Türk köylüsü; kendinden olmayan yabancılara soğuk davranan, din etkisi altında milliyetçi yaklaşımları olan, cahil insanlar gibi anlatılmıştır. Diğer yandan, Alican Çavuş yani aslen Batılı olan Alistair Taylor övülürken onunla evlenen Türk köylüsü Meryem o kadar aşağılanmış. Romanda Alistair Taylor nazik, hoşgörülü beyefendi yakışıklı olarak anlatılmış, Türk kızı Meryem ise hoyrat, asi, kendi başına buyruk ve cahil olarak anlatılmıştır.

Sonuç olarak romanda keskin ve yanlı olarak oryantalist söylemler vardır. Bir yandan Batı insanı ve Batı medeniyeti övülmüş ve daha üstün gösterilmiş, diğer yandan Türk insanı Türk köylüsü üzerinden Doğu yerilmiş ve aşağı gösterilerek Batının emellerine alet edilmiştir. Üstelik Batı hayranı bir Türk tarafından kaleme alınan bu eserle Türk insanı oryantalist söylemlerle eleştirilmiş, Batı medeniyeti üstün olarak anlatılmıştır. Batı medeniyeti, Türk insanı ve Doğu medeniyetleri üzerinde egemen olmak ve psikolojik üstünlük kurarak emellerini gerçekleştirmek istemektedir. Dolayısıyla bu tür oryantalist eserleri dikkatle inceleyip farkına varmak bu açıdan çok önemlidir.

KAYNAKLAR

- Abduh, A., (1999). Al-Edebu'l Mukarin min Muşkilât ve Afak, Arap Yazarlar Birliği yayınları.
- AbdulAzim, M. A.(Tarihsiz). Al-Manhac fî Kitâbet al-Garbiyyîn an al-Târîhi'l-İslâmî.
- Ahmet, A. G., (Hicri1411). İstişraka İslami Bir Bakış, Basım: II (Birmingham: İslam Forumu.
- Ahmet, H. Z., (Tarihsiz). Arap Edebiyat Tarihi, Dar Nahdet Mısır, basım ve yayınları, Basım: XXV.
- Ahmet, S. (1998). Felsefetu'l-İstişrak ve Eseruhâ Fî'l-Edebi'l Arabiyyi'l-Muâsır Kahire, Daru'l Al-Fikr Al arabiYayınevi.
- Ahmet, Ş. (1999). İstişrakın Tenkîdinden İsti'râbın Tenkîdine Dair İstişrak Konuşması, Kahire, Batı Araştırmaları İçin Arap Merkezi .
- Ahmet,H.T.(05.02.2017). Huzur,Tanpınar hakkında bir kaç söz, [www.osar.com /ek/huzur.doc](http://www.osar.com/ek/huzur.doc).
- Ali, K. Y. (2002). Edward Said 'in Şarkiyatçılık Düşüncesine Eleştirel Bir Bakış (Doğu-Batı Dergisi,Sayı: IV.
- Al-Şarkavi,M.A.,(1989).Al-İstişrakve'l-Ğâraale'l-Fikri'l-İslâmi, Hidayet Yayınevi, Kahire.
- Arap Dili Akademisi,(2004). El-Mu'cemu'l Vasît, Şûruk uluslararası kütüphanesi, C.I, Basım: II/598
- Asaf, H. (1991). Batının İslamla Kavgası, Pınar Yayınları, II. baskı, İstanbul.
- Bosworth, C.E. “Orientalism and Orientalist”
- Celal, M., (1969). İslam Medeniyeti, Amel/Eylem Kitab.
- Cilacı, O., (1992). Hristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik faaliyetleri, Ankara, Diyanet isleri Başkanlığı Yay.
- Cuveydi, M. A. (Rebîu'L Evvel 1347 hicrî). Doğu İlmi ve Görkem Tarihi, ez-Zehrâ.
- Çetin, N. (2014).Türk'e Oryantalist Kuşatma, Berikan Yayınları, Ankara
- Doktor Rıdvan, (Tarihsiz). Ârâu'l-Musteşrikîn Havle Al-Kur'ân-i'l-Kerîm
- El-akiki,N.(1964). el-Müşteşrikun, Daru'l-Maarif, Mısır.

- Enver E., Al-Fushâ Lugatu'l-Kur'âni Al-Mevsûatu'l Arabiyye, "10" (Beyrut, Lübnan Kitabevi, Mısır Kitabevi)
- Ersin,M.A. "İslam'da Dini Düşünce Yapısı"
- Ez-Ziyadi, M. F., (1998) El-İstişrak: Ehdafulu ve Vesailuhu, Dimeşk.
- Gibb, H.,(1991). İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar, Atilla Özkök-Kadir Durak, İstanbul, Endülüs Yay
- Görmez, M. (2000). "Klasik Oryantalizmi Hadis Araştırmalarına Sevk Eden Temel Faktörler Üzerine" islamiyat III, sayı I,
- Hasan, B. K.,(2002). İçselleştirilmiş Açık ve Gizli Oryantalizm ve Kemalizm (Doğu-Batı Dergisi), sayı 20.
- Hüseyin A.,(1989). Oryantalizmin İdeolojisi, Oryantalistler ve İslamiyetçiler, İnsan Yayınları, İstanbul
- Hüseyin, M.(1936). İslam mirasına dair yazdığı kitabında geçen "Musta'ribuun" Kelimesi Hakkında Bir Yorum, 1/13, Telif Tercüme Yayın Konseyi Matbaası, Hüseyin Munis ve diğerlerinin biyografileri
- İdris, M. (1995). Celâu'l-İstişraki'l-İsrailî fi'l-Mesâdiri'l-Ibbiyye, al-Arabî Basım ve Dağıtım, Kahire.
- İshak M., (1967). Al-istişrak Neşâtâhu ve-Tatâvrahu ve-Ehdafahu, Kahire, Ezher Matbaası,
- Kabbani, R. (1998). Avrupa'nın Doğu Söylenceleri, Yayınevi, İstanbul. Sprenger, A. (1884). "Das Leben und die Lehne des Mohammad" Said E., (1979). Orientalism., New York: Vintage Books,
- Kızıl, F. (2009). "Goldzier'den Schact'a Oryantalist Literatürde Hadis ve Sünnet: Bir Okulun Yaşayan Geleneği", Hadis Tetkikleri Dergisi, Sayı: VII,
- Kızıl, F. (2009). Goldziher, "Muslim Studies" C.II., 1-11, çev. C.R. Barber, S.M. Stren, London, C. II, Hadis Tetkikleri Dergisi, C.VII, Sayı II.
- Kuzudişli B.,(2016). "Oryantalist Paradigma Bağlamında Hadis Kavramlarını Yeniden Düşünmek" Usûl İslam Araştırmaları, sayı 25,
- M. Coşkun, (2009). Türk Tarih ve Edebiyat Kaynaklarının İç ve Dış Tenkidi Meselesi Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/2
- Maxime, R. (1970). İslam Âleminin Avrupadaki Sûreti, et-Talîa. Murat, Y. (01.07. 2016). Müsteşrik /Oryantalistİsimleri Sözlüğü, www.kotobarabaia.com Şakir, M. (1987). Risâletun fi't-Tarîk ilâ Sekaafetihâ, Cidde, al-Medenî Yayınevi.

- Muhib, B.,(1989).Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi, İstanbul, İnsan Yayınları,
- Nurdan G., (2014). Kör Ayna, Kayıp Şark : Edebiyat Endişe, Metis Yayınları
- Muhammed, H. E., (1932)., Biz ve Oryantalistler, Marifet.
- Orhan,P. (2014). İstanbul; Hatıralar ve Şehir .
- Osman, Ke'ak, El-Hadâratu'l-Arabiyye Fî Havzı'l-Bahri'l-Abyadi'l-Mutevessıt
- Pamuk, O. (2011). Öteki Renkler; Seçme Yazılar ve Bir Hikaye.
- Pruett, E.G.(Tarihsiz),İslam ve Oryantalizm, Asaf Hüseyin, Robert Olson, Cemil Kureşi,. Oryantalistler ve İslamiyatçılar, Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi.
- Şâhid, M.S.(1994). Al-İstişrak ve Menheciyyetu'n-Nakd.
- URL <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=330428>,08.08.2016.
- Hıdır, Ö. (2007). “ Silahsız Haçlı Savaşı Oryantalizm” EskiYeni, Sayı 4,
- Watt W.M. “ Hz. Muhammed’in Mekkesi”, Gibb “ İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar” Ersin M.A. “İslam’da Dini Düşünce Yapısı”
- Yakup, K. K.,(1983). Yaban, Haz. Atilla Özkırımlı,İstanbul iletişim, Bkz. Atalay Gündüz, Oryantalist bir metin olarak yaban.
- Yıldırım, S. (2003). Oryantalistlerin Yanılgıları, Ufuk Yayınları, İstanbul. Schacht J. “Peygamberin Sünneti” tabiri hakkında, M.S. Hatiboğlu C.XVIII. Sprenger, A. (1884).“ Das Leben und die Lehne des Mohammad”.
- Ziya, G.(1979). Türkçülüğü Esasları, kadro yayınları, İstanbul.
- Zübeydî, (1995).Tâcu'l Arûs min Cevheri'l Kaamûs, Tahkik: Ali Beşiri, el-Vicdâniye, (Fikir Yayınevi, Basım: XIII.

Çeviri Eser

- Albert, H. (1996). Batı Düşüncesinde İslam, Pınar Yayınları, (çev. M. K. Atalar). İstanbul: Ekim.
- Es-Sibai, M. (1993). *Oryantalizm ve Oryantalistler*, (çev. M. Ugur) Endress, G. (1988). Türk İslam Ansiklopedisi *An Introduction to Islam* (çev. C. Hillenbrand). Edinburgh.
- Johann, F. (1996). Tarihi Hareketi'l-İstişrak. (çev. Ö. L. El-Elim). Daru Kuteybe. Dimeşk
- Paret, R. (1967). Ed-Dirâsâtu'l-İslâmiyye ve'l-Arabiyye Fi'l-Câmiâti'l Almâniyye, (Çev. M. Mahir). Kahire.
- (1943). Al-Müsteşrikûn El-Buritanium (Çev. A. D. Muhammed) Baskı: I, Wayam Kulliter.
- Said, E. (1981). Oryantalizm (Çev. K. Abu Deeb). I. Baskı, Beyrut, Arap Araştırma Vakfı.
- Said, E. (1998). Oryantalizm (Çev. N. Uzal). İrfan Yay. İstanbul.
- Said, E. (1999). Şarkiyatçılık (çev. B. Ülner). Metis Yayınları, İstanbul.
- Sardar, Z. (2011). El-İstişrâk (çev. F. Salih) Basım: I EbuDabi Turizm ve Kültür Heyeti.
- Voltaire, (1969). Türkler Müslümanlar ve Ötekiler (Çev. O. Yenseni) İstanbul: Nisa Matbaacılık.
- Voltaire, (Tarihsiz). Feylesofça Konuşmalar ve Fıkralar (Çev. F. Boldaş).

Tezler

- Büşra, Ş. (2015). Orhan Pamuk Romanlarında Oryantalizm. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kaleli, B. (2005). Buket Uzuner'in Roman ve Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toptaş, T. L. (2008). Buket Uzuner'in Hikaye ve Romanlarında Kişiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Yıldırım, Ş. (2002). Oryantalizm ve İslam Tarihine Oryantalist Yaklaşımlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Bursa.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Adeb Abdulwahab Al-TAMIMI
Doğum Tarihi ve Yeri : 01.01.1985 Taiz-Yemen
Medeni Hali : Evli
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : edetmo.2020@gmail.com

Eğitim geçmişi

Lise : Jamel Abdunasser
Lisans : Sana'a Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı